

تصویر ابو عبد الرحمن کردی

نایه کانی سهردم

(۱)

خه یالاتی مارکسیهت

فاضل قه ره داغی

له ملاو کراوه کانی

پروژهی چاپکردنی ته فسیری قورنانی پیروژ

نایبہ گائی سے ردہ م

۱۱۱

خہ یالاتی مارکسیہ ت

فاضل قہرہ داغی

سلیمانی - ۱۹۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[وَأَن شَاءَ عَزَّازُ الْعَرْشِ يَكْفُلْ لَكُمْ أَعْيُنَ أَنْ تَنصُرُوا لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَتَّبِعْكُمْ مِنْكُمْ فَلْيُحْرَبْ مِنْكُمْ وَأَنِضُّوا لَكُمْ أَسْلِحَكُمْ وَخَالِدٌ بَنِي إِسْرَافِيلَ يَتَنَبَّأُ لَكُمُ الْيَوْمَ أَنْ يَحْمِلَكُمْ فِي الْغَنَائِمِ إِنَّكُمْ أَهْلُ الْغَنَائِمِ فَاتَّبِعُوا حَتَّى إِذَا فَتَحْتُمُ الْبَابَ قِيلَ أَنْ يَنْهَضُوا عَنْكُمْ قَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ الْغَنَائِمِ فَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا فَسَوَّىٰ الْجَبَلُ مِجَاثًا وَكُنَّا بِأَعْيُنِنَا قَدْ بَرَأْتَ الْفِيلَ وَأَنزَلْنَاهُ فِي صَاعِقٍ رَّعْدَةٍ وَضَلَّ عَنْ قَوْمٍ نَذِيرٌ لِّبَاقِي الْأَوَّلِينَ]

پیشہ کی

سالی (۱۹۸۹)ی زلمی سالی سهره نای هدره س هیتانی حکومتانی دوله ته گه ورو بهوو که کومونسته کن بوو. له گه له هم هدره س دا به شپکی حه قیله تی له سته ی ته من کورتی کومونیزم بۆ لهو که سانه لشکرا بوو که لهو حه قیله ته بۆ ناگا بوون. مارکسیت لهو فیکره به به که له نلو فیکره جلیلی به کن دا زورتین لیسمای زانستی و راستی بۆ خوی کردوو، به لأم له راستی دلو وهک دواپی بزمان دهرده که ولت ناراکرتین فیکره بهو دورترینانه له زانستو بیر کر خه وه ی زانستی.

[illegible]

لەم کتێبە کورتەى دەستووسنڤاڤە - کە قەبارە کەى دوو ئەوەندە - و زوو پێش
هەرەسى حکومەتە کۆمۆنىستەکان دەستان پێ کردبوو، لەم کتێبەش زیاتر بۆ لایەن
فیکرى مارکسەت تەرخەن کراوە. هەلبەتە زۆر شتى تەبە کە پێلێن بەلام ئەوەندە
بەسە بۆ ئەوەى کە پێمان دەرکەوتى کەوا مارکسەت وەکو هەموو فیکرەپەکی جەهەل
فیکرەپەکی زانستى، نى پەو لەناو خودى خۆى دا نایکە.

تقوایوشانه رهنه گاهان بهای بی پناه غسخته به رهنه خوینده به لایم ههروا لهه ندیک شوین دا شیوازی گالنه جلیمان به کار هیتاوه مال خویشانه چونکه کلک مارکیت بلوی هه بوو چه کی مارکیت کن دزی بیلام گالنه کن کردن بوو نهروش نوره ی تیه به ههروها مارکیت لهه ننه بیروو چوونی تقوای بی تیه که شایه بی گالنه کن کردنه.

له کۆتایش دا ده لێڤ: راسنه مار کسب و اخه که ده یته به یه تیکی موزه خانه به لام
 له م کچه له نوو رووه ښووت:

۱- ہم کیہ راہنمایکے ہر غولندر لہسر چہ سیالانی مہنہ جی نورانی رہنہ.

۲- هشتا ژماره به کەس هەمن لە قەلبای عەمالاتی مارکسەت دا دەژین.

١- منح الوفاة، الإزمة للمركبة الوافدة، ل٢٤.

بناغهی فیکری جاهیلی

ئهم سهرده مه ی که تپای دا ده ئین بریتی له تایینی **«مؤدیرین»** به! ئی فیکره کافی له مپز
 ئاین چونکه پێناسه ی ئیسلام بۆ ئاین جیا به له پێناسه ی جاهیلیهت، جاهیلیهت ئاین
 ده به سێتیه وه به مزگهوت و کۆنیه و (طقوس) وه، بۆیه جاهیلیهت فیکره کافی خۆی به ئاین
 نازانی.

جاهیلیهت له ئاین ئی نه گه به شتوو، ئاین بریتی به له بیروبوونی ئێک سه بهارت به بوون
 (وجود) و خوا، ههروهها به رنجه یه کی ئیتله، له به رنه وه ملرکبته و دیموکراسی و فیکری
 نه ته وایه ئی وه ملتیهت و وجودیهت... هتد هه موو ئاین و له هه موو یان دا په رستن هه به
 بابه ئاینش ناو نه ئین و بابه رستی ره سمی یان ئی دا نه ئین.

تایبهتی به کی ئهم ئاینانه و په رستگا گانیان و (کاهن) اه کتبان نه وه به که روله تیکی
 سه حکمه و دره وشاوه یان هه به به لام له گه ئی تاقی کردنه وه دا، به لکو ته بها
 به ئیکۆزله وه درده که وئی که وا ئه ماته وه کو خاتووی جالبالۆکه ئی هین... روله تیان
 هه ئه له تینه ره وه کو خاتووی جالبالۆکه، واده زانی هه بییان ئی دا ئی به تله و کته ی
 ده باغچه ته به ر تیشکی ئیکۆزله وه یان خۆی ده که وئته ئیر رهحمهتی ئاقی کردنه وه.
**«يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا مِنْ دُوْنِ الْاٰلِهَٖ اُولِيَآءَ كُفِّلِ الْعَنٰكِبُوْتَ اٰخٰذْتُمْ بَيِّنٰتٍ وَّ اِنْ اَوْهَنَ
 الْيَوْتُ لَيَبْتَ الْعَنٰكِبُوْتَ»** العنکوب/۴۱.

واته: ئه وونه ی ئه و که سانه ی که پشت و په ناو دۆست و خۆشه و بست غه یری خوا بۆ
 خۆیان داده نین وه کو جالبالۆکه و ئن که خاتوویه که بۆ خۆی دروست ده کاته ئی هین ترین
 خاتووش هی جالبالۆکه به.

خوای گه وره ش له بهاره ی بیروبووه ری موشریکه کۆنه کان ده نه رموئی **«اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا
 الظَّنَّ وَا مَا غَوٰی الْاَلْفَاسُ»** که واته لێره دا خوای گه وره دوو سه رچله و بناغهی فیکری
 جلهیلیان بۆ ده ست نیشان ده کات:

۱- شوئکه وتنی گو مان (له جیاتی شوئکه وتنی به قین)

۲- شوئکه وتنی ئارمه زووی نه فس (له جیاتی شوئکه وتنی هه ق)

خوای گه وره باسی موشریکه کافی (مه گکه) ده کات که سه زانی نه ده کرد که بیان
 بچێ و زینه به چالین ده کردن که چی که بیان بۆ خوا داده ناو ده پاتووت ئهم چه ند به
 (ههروهها مه لایکهت) که چی خوان.

«وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُكُمْ بِالْاٰلِیْنِ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْؤًّا وَهُوَ كَظِیْمٌ» يتوارى من القوم من سوء
 ما یُبشِّر به اَلْمُسْكِبَةُ علی هُوْنِ اَم یُدْشِر فی القُرَابِ اَلَا سَاءَ مَا یَحْكُمُوْنَ النحل/۵۸-۵۹.

واته: کاتیک مژه به په کیکیان ده درنی که مینه ی بووه، رهنگی ره ش هه لده گه بری و
پیش ده خوا ته وه، له خرابی ی هم مژه به ش مخوی له خه لکی ده شار ته وه (انزانی لایا
کچه که) به زه لیلی بیژن ته وه پان بیخاته ژر گل.
که چی هر له مانه ش بوون که ده بانووت گوا به مه لایکه ت و چه ند بتیک که چی
خولن.

﴿الْقُرْآنُ الْإِنشَاءُ وَالْقُرْآنُ وَمَنْعَاتُ الْفَالِقَةِ الْآخَرَى﴾ الْكَمُ الذَّكْرُ وَلَهُ الْإِنشَاءُ * لَمَّا
قِسْمَةُ جَبْرِ ۱۱-۲۲.

واته: نه ی (سه باره ت به) (لات او) (عوززا) و (مه ناته ی سینه م؟ نهینه بۆ تیره و
مینه بۆ خوا؟) که واته نه مه دله ش کردنکی خوار و خبیجه.
به م جوړه موش که کان شتیکیان بۆ خوا دانابوو که بۆ خلیهان حه زیان ل
نه ده کرد... نه مه ش ره شارنکی جلهیلی به که نموونه ی زوره له فیکرو هه لس و که ووی
جلهیلی ی نه مژدا.

له بهر ته وه چ لاین و به کونه کان و چ لاین و به نوینکان ته بها «نلوی و هچی تر،
ناونکی پان ناوه رۆک پان ناونک که له گه ل ناوه رۆک که ی دا ناگوین، لایه ته که ی دوا ی
له و ده رموئ:

﴿إِنْ هِيَ إِلَّا نَسَاءٌ سَقِيْنَهُنَّ أَنْفُ مَا أُتْرِلَ لَهَا مِنْ سُلْطَانٍ﴾ النجم/۲۳.
له مانه ته بها چه ند نلویکن که غوتل و بلوک و به پیرا تان ناوتان نلون خوا هیچ
به لگه به کی نه نار دونه خواره وه له باره به ته وه.

هۆکه شی نه وه یه:
﴿إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ هُمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلِلَّهِ جَاءَتْهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَى﴾
نه مانه شوینی ته بها گومان و لاره زووی نه فس ده که ون، (له کاتیکدا) هیدایه تیان بۆ
هاتووه له لایه ن خوا که به ته وه.

تاهم پسه دا چه ندین نموونه ی شوینکه و تنی گومان و لاره زو و ده بینین، هه روه ها
بۆشان ده رده که وئ که وا نه لجامینکی هم شوینکه و تنه کۆ کردنه وه ی سه دو به ک شتی
نارېک له ناو به ک فیکره داو دروو ستیوونی هه زارو به ک نارېکی له نلوی دا.
شوینکه و تنی گومان له وه دایه که هه لگراف فیکری جلهیلی به بئ به لگه سه ده که ن و
بناغه ی فیکره که دایمه زرقتن، پلخود به لگه ی وه همی به کار دهینن و بهرگی راستی ی
ده که نه بهر.

﴿وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ الظَّنُّ لَا يَفْنَى مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾
النجم/۲۸.

واته: نه مانه زانیاری پان نه به له باره ی نه مه وه نه مانه شوینی ته بها گومان ده که ون

گومانیښ هېچ به که لکي هق ناهت.

۱- بږبه دهینین بته کڅنه کان «میزووهان هه په، واته نو بته ی که لای موشرکه کان به کیکه له خواگان، رڅڼک له رڅڼان «له دایک بووه، خڅ نه گهر خوای راسته ځینه هواپه ده هواپه لمسه رتهای بوونه وه هواپه، وه ک چڼ له غبراقی کڅن دا (بږ نمونه) ټنلېل ENLIL هه بووه که خواپه کی هه ره گه وړه ی سومه ری په کان بووه، به لأم که ی په پدا بووه بږچی دوا ی نه ما؟ ټاشکر اشته که مه سه له ته نه ا گوملنو زانباری په کی ټن به لگه په که بڅنه هڅه کی په پدا بوونی هم بته له سر رووی زه مین.

نه مږش نه گهر له لښانه «مږډین» له کان بکڅلښه وه، ده یینی که وا چهن دین شتی گوملانو یان ټی دایه به لکو بوو شته ته به ردی پناغه یان، نه گینا کی دلی که وا کڅمه لگای سه ره تایی مه شامی بووه (واته: کڅمږښتیکی سادو سه ره تایی) غه ری نو سوراویکی (مږرگان) نه یان که دوا ی ملوه په ک دهر که وت چهن د پره له هه له و قسه و بږچوونی ټن به لگه؟ یان کی دلی که وا په رله مان له ولایتیکی دپو کرائی دا نو پنه ری راسته ځینه ی گه له (۱۱) یان کاتیک عه لمانيه ت دلی خڅم ناغمه نه نو کاروباری ټان ټایا به راستیتی و درو ناگت؟ یان کی دلی که قهواره ی نه ته وه یی باشرین زافنه بږ پاراستی نه ته وه په ک؟ یان... یان... ۴۴

بینای گه وړه گه وړه ی فیکری بهرز کرلونه ته وه که نلوه وه یان پووجه له، بینای گه وړه که پناغه که یان گومانه له جیانی هق، بږچوونی ټن به لگه په له جیانی حه لښته.

مږڅیڅ بته و خوای ساخته و ټایی هه له سترو که ری ی هه لېان ن گوم بووه

۲- خولوه نده ساخته هه ره گه وړه که ش، سه رڅکی هه موو بته کانی په رستگای جابه لپه ټش، په کیکه که زور ټکه لېان به لأم هه سقی ټن ناکه ی، په کیکه له هه موویان شا رلوه تره له ویش (لاره زووه):

«أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اللَّهُ هُوَاهُ...» الجالبه/ ۲۳.

واته: نو که سات یینی که لاره زووی خڅی کرڅنه خوای خڅی؟

له و لاره زووه ی که وای له بت په رسته کڅنه کان کرڅووه حه ز پگن به په رستنی دارو نه خسته و ته وه م و پاشاپان، هه ره له و لاره زووه شته که وا له بت په رسته نو پگان ده کات که حه ز به په رستنی حزب و پتسه ولو نه ته وه و ولات پگن.

له و لاره زووه په که وای له (مارکس) کرد یان په پدا بوونی کڅمه لگای کڅمږښت حه نمی په و هه ره دین به دی ښته. خڅی حه زی ن ده کرد، لاره زووی له گه ل دا بوو بږبه به دوا ی «به لگه ی زانسی دا ده گه را که هم حه نمی په ته «به لښتی» هه ره له و لاره زووه شته که وای له ولایتی له وریا کرد که له کردانه وه ی زولم و حوکسی تاکه که سی پاشاپان

۱۱- نه مه په کیکه له و ره خسته ی که نه نیمو کراس ده گږږڼ و هه خلیک رڅڼانو یی خڅلېان پاسی ده کانه، ټیښه ش له کڅلېی دپاشاپان (کم له پاره ی نیمو کراس په وده په) ن شا طغه پاسی ده که یان.

بەرەو فېكرى دېموكراتى بېچىن و (مارەبەك كەسيان بېنە (مفكر او نېۋر ذلتەر (منظر اى ئەو فېكرەبە.

ھەر ئەو ئارەزوۋەشە كەبۈۋە سەرچاۋەى رىق ھەلسان لەئائىن و بىناخەبەكى بېر گومانى دامە زىرائەد بۇ ئايىنى عەلانى.

ھەر ئەو ئارەزوۋەشە كەبىناخە بېر خورافەتە كەى ھەتتە ئەۋەى ھەلېزىراۋە ۋە ۋەرەگەزى
بىلاھى بىنات نا، پان لەكاردانەۋەى زەلىل بۈۋى نەتەۋەبى وزولسى نەتەۋەگانى تر
دەزوۋەگانى فېكرە نەتەۋەبى پەكەى كۆكرەۋە.

ھەر خۇشنىتى كەبەرەبەر (موضوعى) ۋە (دەرەكى) پەكەى (ھېكل) خۇشى (خاتى)
ۋە (نلۋەكى) پەكەى ۋەجۈبەتە كەى (كىزىكىگەرداى) بىزانەد.

لىستە كە ۋورۋور ۋورۋور بەلام بىناخە كە پەكە:

۱- ئارەزوۋ دەرۋست كەرو بىزۋىنەرى بېر: كىرەنەۋە ھەستى مۇۋى جالەبە.

۲- بەھۋى ئەم ئارەزوۋەشە بەھۋى كەى زانبارى پەۋە، قەۋ بۇچۈۋى بى بەلگە
دامە زىرائەد.

۳- فېكرە بۇچۈۋى جالەبى پەيدا دەين كە بەھۋى ۋور بىناخە كەى سەرەۋە بېر دەين
لەنابېكى، ۋاتە ھەر فېكرەبەك لەنلۋ خۇشى دا نلېكەۋ بەشېكى ئەۋ فېكرەبە ئەۋەى تر
بەدروۋ دەخەۋەد.

كارە مان لېزە دا ئاشكر اكردى نلېكى لەنلۋ فېكرەى جالەبى ۋاتە دەرغىستى ئەۋ
راستى پەى كەۋا ھەر بەشېك لەفېكرەى (س) نلېكە بەگل پەشە كەى ترو نلېكى لەنلۋ
ھەر بەشېكىش دا ھەبە، ھەرۋەھا ئاشكر اكردى ئەۋ بۇچۈۋىنەنى كەبەلگە پان فى پە
غەبرى گومان و دەرغىستى رۇلى ئارەزوۋ تىلپان دا.

لەكۇتاپش دا دەزائىن كەۋا چەند راستە:

﴿لَوْ كَانَ مِنْ هَدْيِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾ النساء/ ۸۲.

ۋاتە: ئەگەر ئەم قورئانە لەلاپەن غەبرى خولۋە ھاتىن نلېكى پەكى زۇرپان قىدا بەدى
دەكرەد.

ئەمەش ئەۋ جىلۋازى پەبە كە لەمىۋان زانبارى پەك كەخۋا سەرچلۋەبەنى، ئەۋ
خولۋەى كەبەدى ھىنەرۋ خولۋەى بوۋنەۋەرە (بەم شېۋەبەش لەھەموو كەسېك زانبارە)...
ۋ زانبارى پەك كەعەقلى ۋەستى مۇۋى سەرچلۋەبەنە، ئەۋ عەقلى كەستورۋىرلەرۋ ئەۋ
ھەستەى كەستورۋى پە بۇ ئارەزوۋەگانى.

كەۋاتە دەين سەرچلۋەى تېپە لەبارەى مۇۋى كۆمەلگاو ئەۋ سۈننەتەنى
كەلەگەردۋىن دا كاردەكەن... ئەۋ سەرچلۋەبە بى كەقلىلى ھەلە فى پە، ئەۋ سەرچلۋەبەى
بەدەستى بېنخەمبەرى راستەقېنە نېزىدراۋو نەك شوپىكەۋىلى بېنخەمبەرى ساستەھى ۋەك

ماركس كە يېشىنى دە كىرد كەلە دىۋار ۋۇدا (دىۋار ۋۇسى سەردەمە كەي خۇي) كۆمەلگەي
كۆمۈنېست بەرپا دەپن پان ۋە كۆپىنچە مېرە سىنخە نوپكە: (قو كۇپىلماي ئەمىرىكى (پەلپان
رەچەلەك) كە يېشىنى كىردۈۋە كەۋا پاش روختان رۇنسى كۆمۈنېست ۋە قاشى ۋ
ئەرسىۋىكراتى... ھىند. تەنپا سىستەمى دىموكراتى رۇۋىلۋاى خۇي ۋە كۆپىنچە خۇي
عەللىق پىشان دە دىلت ۋە دوا رۇۋ ھەر بۇ ئەۋە!!

ئەمە جەقپەق فېكرەكان رۇۋىلۋاى بەلام خەللى ۋەلە مۇسلىمەكان كۆزىنە
شۇنپان دە كەۋن مۇسلىماتى ئەمىز ئەۋ فەرمۇدە بەي پىنچە مېرپان (ئەك) بەسەردا
دەچەسپى كەبەسى ئەۋە دەكت كەۋا رۇۋىك دىلت مۇسلىماتان شۇنپى سۈننەتەكان
جۈۋەلەكەۋ نەسلرا دە كەۋن تەننەت ئەگەر بېچە نلو كۆنى مەزىلەكە (كەچەند تەسك ۋ
بېۋەكە) مۇسلىماتان شۇنپان دە كەۋن ۋە خۇيان دەخەنە نلوى

مۇسلىماتان ئەمىز شۇنپى جۈۋەلەكەۋ نەسلرا كەۋتوون ۋە خۇيان خىنۇتە ناپەجەق
زۇر. لەجل ۋە بەرگدا: رۇۋىلۋاى بەكان جەلەكانىن تەسك بېكەن ئەۋاتىش جەلەكانىن
تەسك دېكەن ۋە نەسلەۋ جۈۋەلە خۇيان ناپەجەت دە كەن. فرلۋاى بېكەن ئەۋاتىش فرلۋاى
دە كەن. قۇ دىزۇ بېكەن ئەۋاتىش دىرۋىشەن قۇ دەھىلنەۋەم پىتاشن ئەۋاتىش سەرىز ئاسا
دەپتاشن ئەمە لەجل ۋە بەرگ ۋە سېا ئىنجا لەئاكرو خورەۋىشت... ھىند.

ئىنجا لەۋىشتەي كەلپىرە مەبەستانە: شۇنكەۋىنى رۇۋىلۋاى بەكان لەمۇدە
فېكرى بەكانىن مۇسلىماتان ئەمىز خۇيان كىرۋىتە تەلپىگە بەكى تەۋ ئەۋ فېكراتە ھەمۇۋ
رۇۋىكەش مۇدەبەكى فېكرى.... بەپى ئەۋەي پىزان كەھەمۇۋ ئەمانە بەك خاتە جىنپان
دە كاتەۋە خاتەي جەھىلەت ھەمۇۋىن فېكرى جەھىلەن... كاتىك پان پىشنگىلەرن
كاتىكەش بەسەر دەچن ئۈۋىلەن ئى نەلرەتەۋە بەپى زەمان ۋە پىرۋىخ بەپى دەپن دەپن ۋ
دە گۇبىن ۋە دەپن... لەھەمۇۋ قۇنەلەكى ئىتەپىشان دا كىرۋىكەن پىۋەچەلە.

زۇر لەمۇسلىماتان ئەمىز پىۋەشپان بەم پىۋەچەلە بە كىردۈۋە، پىن ئاگان لەۋ ئىلەي
كەتلىمەت دەپن، ئىلپى كارۋاى پىنچە مېرپان ۋە شۇنكەۋىلۋانپان ئىلپى خوا، ئىسلام.

كورتە يەك ئەبارەى ماركسىيەت

۱- سۇشىالىزىم و كۇمۇنىزىم

لەككى كارل ماركس (۱۸۱۸-۱۸۸۳) فرىدرىك تېنگلدا (۱۸۲۰-۱۸۹۵) ئەوروپا بىر
بوو لەقۇتلىغانەى سۇشىالىست و كۇمۇنىست و قۇتلىغانەى كەى ئەوان تەمبا يەككى بوو
لەچەندىنى ت(۱۳).

زاراۋەى سۇشىالىزىم (الاشتراكىيە Socialism) كە سۇشىالىست ئەۋە ھاتۋە كەئەو
كەس و ئەو بۆلۈرە يە كەبايەخ بەكۇمەلگى society دەدات و دۇى (ئاكىرەۋە)
individualist (۱۴). كۇمۇنىزىمىش (الشويعىة Communism) يىشتەر ئەو ناۋەبوو
كەلەپىروپاى تېيىن E. Cabot (۱۵) ى فەرەنسى دەزا (الەپەلجائى سەدى نۇزەدى
۱۵۸) ۋاينى.

سۇشىالىزىم كاردانەۋە يەك بوو دۇى چەۋساندەۋەى كرىككارلن لەلايەن بۇرجۋانىيەت و
دۇى ھارى سەختى كاركردى پىرۇلىتارىيا (كرىككارلن) كەپۇۋانە دۋازە سەھلات كارلن دەكرد بۇ
مۈچەپەكى كەم و لەئەو خاتۋوى شىردا بە(مارەبەكى زۇر دەۋىان .ھىند.
لەمىرۇش كۇمۇنىزىم تەمبا بەفېكرەى ماركسى دەۋىزى. جىگە لەماركسىيەت قۇتلىغانەى
سۇشىالىستەكان زۇرۇن ۋەكو:

۱- ئەئەۋەبى سۇشىالىست (القومية الاشتراكىة) كەنازىيەت گەۋرەزىن نۈنەرىنى
ھەروەھا زۇر لەحزبەكانى ۋالئائى جىپان ۋەكو حىزى بەعس و ئەماتە زىاتىر قەۋمىن.

۲- لىۋەدا ئاۋى كەسەكانم بە ۋىلۋەپە ئوسىۋە كەلەنماتى خاۋەنەكانى دا دەۋىقۇن بەلام لەئاۋى
سەرچاۋەكانى لەكۇتلىي كىلپە كەدا ئاۋەكانم بە ۋىلۋەپە ئوسىۋە كەلەۋەرىگىلپى ھەرەبىى
كىلپەكان دا ھاتۋەن. ئە ۋاۋەش كەگۈمىلە لەھۈنەنەۋەكەى ھەبۋە لىشانەى پىسپام
لەچەندەبى دا دىئاۋە ۋەشەم لەبەر ئەۋە كىرەۋە چۈنكە نۇزىيەى خەلە ئاۋەكان بەھەلە
دەلئەۋە. جىگە لەئاۋەكانىش كۇمۇن ئەدۋەتە ئەو زىلۋەتەى كەلەندەبىياتى ماركسى كىرەدى
ئەمىۋە بەكارمىن و خۇمان زىلۋە ھەرەبىيەكانىمان ۋەرىگىلۋە بۇيە لەۋانە ھەندىكە جىپانلار
بىيىنەت ئېۋان زىلۋەكانى ئەم كىلپە ۋەزىلۋەكانى لاي ماركسى يە كىرەدەكان كەبەنۇرى
لەئەدەبىياتى قۇلۋى پەۋە ۋەرىگىلۋەن.

۳- بۇ زىلۋەرى لەبارەى ئەو قۇتلىغانەنە بېۋانە كىلپە دىۋ بەرگى پەكەى (ج. د. ھ. كۇل) تارىخ
لەفكر الاشتراكىي (بېۋانە سەرچاۋەكان).

۱- ج. د. ھ. كۇل. رۋاك لەفكر الاشتراكىي. ۱۶۱ پەدۋەۋە

۲- سۇشېال دېموكرات: ئەۋىش بېرولۇۋېرى سۇشېالېستو دېموكراتى

تېكەن بەپەك كىرەۋە بەشى زۇرى خىزى سۇشېالېستە كانى ئەۋرۇپا لەم جۇرەن، سۇشېال دېموكرات پرواى پەجەست قىۋە رىئانى دەۋلەتە لەبۇلارنى ئابىۋورى و كۆمە لاپەق و بۇ بەدى ھىئانى سۇشېالېزم.

۳- سۇشېالېزى مەسېچى: كەلەسە دەى رابىر دودا كۆى دە كىرەۋە پىشنى بەپەنە ماكانى نە صىرائەت و ژيانى نە صىرائى پە كۆنە كان دەپەست.

۴- ھەموو قوتائىفانە سۇشېالېستە كانى سە دەى رابىر دودو ۋە كۆ ئەۋلەنى سىلنى سىپۇن و قۇرىن و ئۇۋىن.. ھىت.

بەپەق ھەلۋەشنى نىۋان ھەموو سۇشېالېستە كانىش ئەۋەپە كە ھۇكانى بەر ھەم ھىئان (كارگە كان.. ھىت) لە دەستى تاكە كەسە كەنەۋە پەنە دەستى كۆمە لىگا، لەم مەسە لەپەش دا كەسىۋا ھەپە دەپەۋى بەشىكى ھۇكانى بەر ھەم ھىئان پەنە دەستى كۆمە لىگا، ھەپە ھەپەۋى ھەموو ھۇكانى بەر ھەم ھىئان لە دەستى كۆمە لىگادان (ۋە كۆ ماركىسە كان)، جىۋولۇزى زۇرى تىش ھەپە لە نىۋان قوتائىفانە كان دا كەلنەۋە دا ناكىرنى بىسپان بىكەپن.

۲- سە رىچاۋە كانى فېكىرى ماركسى

ئەپەك باۋى ماركىسە كان ھەپە ئەۋىش كەۋا ماركىسەت سى سە رىچاۋە ھەپە

۱- فەلە دەى كلاسېكى لەللىق بە تايە تىش ھى (ھىگىل ۋە بەرادە پەكى كەستى ھى فەلە سوۋى ماددى (فۇپە رىياخ).

۲- سۇشېالېزى ئەپە نى.

۳- ئېۋورۇپى سىياسى ئىنگىلىزى (الاقتصاد الساسى الانگلىزى).

لەپە ر گىر نىگىتى فەلە دەى ھىگىل لە ماركىسەت دا لىزە دا (بەۋەپەرى كورنى) باسى مەپەجى فەلە دەى كەى دەكەپن ۋاتە مەپەجى دىئالېكتىكى لەم چەند خەلە دا:-

۱- لای ھىگىل مەپەجى بىر كىرەن دەپن پان دىئالېكتىكى پان پان مېتافىزىكى (۱۶) مەپەجى مېتافىزىكى ھەموو شىنكى لەم پوۋنە ۋە رە: بىر (الفكر)، پوۋن (الوجود)... جىلە كەنەۋە بۇ چەند بەشىكى سەرىخۇ بە جۇزىك كەپە پوۋنە دىئان بەپە كەۋە نەپن، بەلەم لای مەپەجى دىئالېكتىكى ھەموو شىنكى پەپوۋەندى پەۋەى ترەۋە ھەپە.

۲- مەپەجى مېتافىزىكى پرواى بەلەۋلىق (الطوبى) ھەپە ئەۋىش كەفلاشەشت «خۇپەق ۋە ناكىرنى لەپەك كات دا «خۇى. پان ۋە «خۇى نەپن ھەپە لای دىئالېكتىكى لەم شە ھەپە.

۶- مەپەسە ئىزە دا لە (مىتافىزىك) پە رىئالى (ماترىئالېستىكا) نى پە.

۳- دېالېکتيکېش دېالېکتيک ته بيا بيرکړنه وه نه په لکو دېالېکتيک له واقع دا له نا هم موو شتيک دا هه به و. دروستگراوی خوشان ني به.

۴- دېالېکتيک و هم موو فله فله ی هگل بریتين له ژماره په کی زوری سینگوښه و هر سینگوښه په ک به م جوړه به:

بېله تيگان هه به (موضوع، قضية)، نه مه نه فی دېن ياخود غوی نه فی دکات و ده پته دژ (انقيض)، نه مه شيان دېسان نه فی دېن و بېله ته که ده گه پته وه به لام به شيوه به کی به رزژ نه وېش نلوتنه (مرکب ای پي دوزخه نه م چالاکي په ش به رده وام دېن تا ده گه پته ره ها (الطلق).

نه م خاله شان زور به کورنی باس کردووه له کورته کافی مارکيه کان ده چين کاتيک که بهی دېالېکتيکی هگل ده که ن، هم موو خاله کانېش دېسان زور به کورنی باسکراون، نه گينا دېالېکتيکی هگل زور له مه فراوانترو نالوززه (۷).

هرچه نه مارکيه ت فله فله په کی مادی په به لام سيودی زوری له فله فله (مثالي بېه که ی هگل وه رگرتووه، به تاپه پيش له مه بېه که ی (واژه: دېالېکتيک) مارکس و ټينگلز ده لېن که و ا مه بېه که ی هگلېان وه رگرتووه نه ک چه سپاندنی مه بېه که ی (که به چه سپاندنه که ده ورتي: المذهب).

۳- به شه کافي مارکسيه ت

مارکسيه ت بریتي به له سن به ش:

به که م: مادی په کی دېالېکتيکی (المادية الجدلية) مارکسيه ت فله فله په کی مادی به، به پي ی به ش کردنه ساگاره که ی فله فله ش: فله فله پان ناپدېاي (مثالي) به پان مادی لای فله فله ی (مثالي) بير سه رتو له ساسه، به لام فله فله ی مادی ماده پيش ده سات.

مادی په ت ماده به له ساس فاده فی دېن که و ا بېرو گېان دروستووی نه ون، به لام مارکسيه ت غوی به مادی دېالېکتيکی ده زان و غوی جيا ده کاته وه له مادی په کی مېتالېنيکی) که ناپدېايکیکی پانه بېر ده کاته وه.

نه مه بېر ماديته ت، بېر دېالېکتيکېش ټينگلز سې پاسای سه ره کی ی دېالېکتيک جيا ده کاته وه (که لای هگل به شيوه په کی تر هن:

۷- بېر خاړه زېږي زياتر له فله فله ی هگل بېروانه:

۱- امام عبدالفتاح امام للادع الجدلي عند هگل ۲- و. سته پس، فلسفه هگل ۳- و. زکريا ابراهيم، هگل او نظرية للطلق ۴- و. کاروډي، فکر هگل

۱- پلسای گۆزانی چەندو چۆن (فتون التحولات الکبة والکعبية): ئەویش ئەو چالاکی بە پێشان دەدات کە پلسای گۆزانی چەندی (کسی ای شیتیک پان دبار دەبە کە لەکتو پەلەبە کێ دبار بکەرودا دەیتە هۆی گۆزانی چۆنتیتی ی ئەو شتە. بۆ نمونە پەلە کە رماپ ئاو بەرە بەرە دەیتەوه تادە گاتە (۱۰۰) پەلە ی سەدی لەم خەلەش دا چۆنتیتی ی ئاو کە دە گۆزانی ئاو کە دەیتە هەلەم.

۲- پلسای بە کیتی و مەلەتە ی دزە کان: هەموو شیتیک دزی خۆی هەبە. دزە کانیش لەسەرەتادا لەبە کیتی دان بەلام کاتی بەو دۆلی مەلەتە دەکەن. لەبەرەنجام دا دزەکان سەرە کەوێ.

۳- پلسای نەلی ی نەلی: هەموو شیتیک دزی خۆی دروست دەکات ئەم دزەش نەلی ی ئەو شتە دەکات بەلام ئەویش نەلی دەبێ و شتی بە کەم بە پەیدا دەیتەوه بەلام بەشێوهی کێ دەولەسەندتر. بۆ نمونە دەنگە جۆبە ک نەلی دەبێ و دەیتە رووە ک ئەم رووە کەش نەلی دەبێ و دەیتە گۆلەجۆ، بەم شێوهی شتی بە کەممان دەست دەکەوێ (دەنگە جۆکە) بەلام بە ژمارەبە کێ زۆرتر.

۴- پلسای پێکەوه بە ستانی هەمە کێ ی تێوان دبار دە کان (الترايط الکبي بين الظواهر) کە پەلەبە خێ ی پێ نە درلوو تێشەش لێرە دا پێت گۆئی ی دەخەین.

جگە لە پلساکان: وە کان (الظواهر) هەن کە لەم کتێبە دا پەلەبە ناکەین.

ههوه؛ ماددی بەنی مێژووئی: ئەمیشیان زووژر لەمیشکی مارکس و ئینگلز دا لە بابک بیوو، ماددی بەنی مێژووئی لە گشتی ترین پەلەکانی گەشە سەندنی کۆمە لایەنی دە کۆتێتە وە لەمەش چەند پەلەبە پەلەکی ئەم بەشە پە:

۱- بەرەم هێنانی کەلەو پەلی ماددی لەسەرەتای مێژووئی مێژوفا دا دروستکەری هۆشی مێژوفاکان بوو.

۲- زانی کۆمە لایەنی ی کۆمە لگا دروستکەری هۆشی خەلکە کە بە (زانی کۆمە لایەنیش زانی لایەنی بەرەم هێنان دە گرتەوه).

۳- لەهەر کۆمە لگا سەرەتایەک دا جۆریکی بەرەلای پەلە سەرە کێ ی بەرەم هێنان هەبە وە کۆ: دەرەبە گەپەنی، سەرەلە داری... هتە ئەم جۆری بەرەم هێنانە لە دوو بەش پێک هێت:

(ا) پەپوهندی مێژوفا بە سروشت: ئەم پەپوهندیش (هێزەکانی بەرەم هێنان) دەری دەخەن. ئەم هێزەتەش پێتێن لە لایەرەکان کە پێیان دەوترێ (هۆکانی بەرەم هێنان) هەروەها پێتێن لە مێژوفاکان خۆیان.

(ب) پەپوهندی تێوان مێژوفاکان: ئەویش کە (پەپوهندەکانی بەرەم هێنان) دەری دەخەن. ئەم پەپوهندەتەش پێتێن لە دابەش کردنی کار، کڕین، فرۆشتن... هتە.

۴- (په پوهنده کافي بهرهم هېتان) به هژي گه شه سندنې (هيزه کافي بهرهم هېتان) دست نيشان دېن، بڼ نمونه شو لاشه ي که به دست د خولپشه ووه کږمه لگاي دهر به گاهه ي پيشان د دانتو شو لاشه ي که به هيزي هم د خولپشه ووه کږمه لگاي بڼ جوازي پيشان د دانتو (۸).

۵- هڅاکي بهرهم هېتان گه شه سندن ټاکه و خله ي که تيا ي دا (تالاض) نيوان هم پله گه شه سندنو ووه شو په پوهنده کږناته ي بهرهم هېتان دروست دېن. په پوهنده کږنه کاتيش دېنه کږسپ بهرهم بهر گه شه سندنې هيزه کان و دېن نه مين و بگډرېږن، بڼ نمونه دهر به گاهه ي پوه کږسپ بهرهم بهر گه شه سندنې هيزه کافي بهرهم هېتان بڼه لخوا چووو بور جواز نه ت هاته جني ي.

۶- له کږمه لگايه کدا که هڅاکي بهرهم هېتان تيا ي دا لمدستي ټاکه که س کان دايه دوو چيني دږ به په ک همن که په کيکبان لامله ي د دکت. لملاته ي چينه کان دروست دېن ووه کو (مانېستري کږمونيست- البين الشوي) - که نو سراوي مارکي و ټينگږه- دېن: «مېژوي هره کږمه لیک ميژوي لملاته ي چينه کانه (۹).

۷- لمېژوودا شه ش جوري بهرهم هېتان همن که پېنجبان سر به له ورويانو زنجيره په ک دروست د کانه، له گڼ جوري کي تر کسر به لخوا چي تره (قسي له وسلس له ووه که و پېنج جوره که س راته زي جيهانپان گرڼه ووه له قسي همدېک مارکي له مېژنه:

۱) کږموني سره تايي: له سره تاي مږ لايه ي دا هه پوهو تيا ي دا خلوه نيني (الملکيه) کشتي پوه واته هڅاکي بهرهم هېتان ه هه موو کږمه لگا پوه، که واته چينه کان و دوله ت و خيزان نه هالوونه کاپوه، ټاږه تېش رڼي سره کي دېني (سېسته ي دايک سلاري).
۲) کږموني کږموني: به هژي گه شه سندنې لاشه ي که بهرهم هېتان بهرهم زياد پوهو مږ لايه ي کان چنده مږ لايه ي (ماره په ک خه لکيان خسته کار بڼ خوليان، دايه کافي شه پېش کراته کږمه له ماته پوهو هيزي بهرهم هېتان، چينه کان په پدا پوهو که دوو چين پوهو: /کږمه کان و خلوه نه کاتيل... پله ي پلويش بهر زتر پوه (پلوك سلاري) و خيزان پېنکاته بڼ بهرکوت کړدني پايي پوه کاتيش دوله ت په پدا پوه.

۳) جوري دهر به گاهه ي: کږموني پوه کږسپ بهرهم بهر گه شه سندنې بهرهم واهي هڅاکي بهرهم هېتان به هژي شوري کږمه له به هژي هيزي خپله درنده کان دولتي سرکه زي نه ملو حوکي دهر به گه کان په پدا پوه. چينه کاتيش دوو چيني دهر به گه کان و جووتپاره کان پوهن.

۸- پوهانه: کارل مارکس، بڼس لاشه، ۱۱۲.

۹- چان - ټيف کاتيلن، فکر کارل مارکس، بهرگي په کږموني ۱۶۹.

د) سەرمايەدارى: بەھەمان شىۋە دەرەبە گاپەنى بىۋە كۆسپە لاچىۋو
سەرمايەدارى پەيدا بوۋ كەدوۋ چىنى تىادا بەدى دەكرى: بوورجولزىتە و چىنى بىرىكار
(پىۋىتارىا).

ھ- كۆمۇنىزم: ئىستاش سەرمايەدارى كۆسپە و دەن نەمىنى ئەۋىش بەشۇرشى
پىۋىتارىلو كۆمەلگەي كۆمۇنىست بەدى دىت كەھىچ چىنىكى تىادا نەمىنى و دەۋلەت لەنلو.
دەچىن... ھەموو كەسكىش بەنى تىوانا كاردەكت و بەنى پىۋىست بەرھەمى دەست
دەكەۋى.

و) جۇرى ئىسپاى بەرھەم ھىنان: ماركس نەختىك باسى ئەم جۇرى كىرېو
ماركىس بەكاش ناچىرېوون باھەمى پى بىن چۈنكە تەماشاپان كىر كەپىتچ قۇنلغە كە
تەما بەسەر ئەورپا (پان بەشۇكى ئەورپا)دا دەچەسپىن، تاپەنى سەرھەم كىش ئەم جۇرە
ئەۋەپە كەزەۋى مەشامى پە (ۋاتە مولكى تاكە كەسەكان فەپە) بەلام دەۋلەت ئەم
مەشامى پەتە بەكار دەھىن بۇ خۇى (۱۰).

۸- دوو زارلو ھەن: ئىرخان (البناء الصحى) و سەرخان (البناء القوي): (ئىرخان)
بىرى پە لەبارى كۆمەلەپەنى كەشپىۋازى بەرھەم ھىنان دەرى دەپى و (سەرخان) بىرى پە
لەپەپەندە رامبارى و پاساى و ئىپى پەكان... ھەن. ئىرخان سەرچەۋى سەرخانە بۇ ئىۋونە
سەرمايەدارى لاپەنى سىپاسى و پاساى. تاپەنى خۇى دروست دەكت كەلەھى ئەۋانەى
كۆپلەپەنى و دەرەبە گاپەنى.. ھەن جىۋازە.

ئەمەش چەند لاپەنىكى سەرخانە:

۱- دەۋلەت: دەۋلەت لەگەن دروستىۋونى كۆمەلگەي چىنداردا دروست بوۋ دۋاى
نەمانى چىنەكان نەمىنى.

ب- ئاكار (الاخلاق) : ئاكارى جۇرى بەرھەم ھىنانى دەرەبە گاپەنى (بۇ
ئىۋونە) جىپە لەئاكارى جۇرى سەرمايەدارى چۈنكە ھەر پە كىكېان ھەلقولۇۋى بارىكى
كۆمەلەپەنى جىۋازە، لەلاپەكى تىشەۋە ھەر چىنىك ئاكارى تاپەنى خۇى ھەپە بەم
پىنەش ئاكار نەسى پە و كالى پە.

ج- ئاين: كەملىك دەن (ئاين ئەفونى گەلەنە) مەبەست ئەۋەنى پە كەلەن
دەستكردى چىنە چەۋىسپەرەكان (۱۱)، بەلكى مەبەست ئەۋەپە بارى
كۆمەلەپەنى دروستى دەكت ھەلقولۇۋى ئەۋە.

د- لاپەنى (زەپاسا، فەلەفە، ھونەر...) ھەر پە كىكە ھەلقولۇۋى بارە

۱۰- بۇ ئاكار خارەكتېرىۋون بىۋولە: ھول نەمىنى ئىنتىچ الاسپىرى.

۱۱- بىۋولە: ئىنتىچە فەلەفە، مەكنا تەكلىم ماركس ھە. ل. ۱۹.

كۆمەلەپەن بەكەي سەردەمى خېلەن بۆلەپ ساساۋ لەلسە لەو ھونەرى جۇرى كۆپلەپەن
(بۇنچونە) جىلوازە لەي دەرەبە گەپەن پان سەرماپە دلى...

سەيەم: ئابوورى سىياسى (الاقتصاد السىياسى): لەم سەيەم بەشەي ماركەت
لەپاسى (ماددى پەن مېژوۋى) ادا و بەتلىپەن لەپەشى (سەرماپە دلى) او (كۆمۇنىزم) ادا
بەكورى لى دەكۆلجەنەمە بەشەنكى سەرەخۇى بۇ داتەتەن، ئەگىنا كىپەكە لەمە گەورە تر
دەن.

شاھەن بىسە بەشەنكى زۇرى بۇچونە كانى ماركسى و ئېنگىلز كەسانى تر ووتەپەن
چەدور چ نەك لەو شەپەپەي ئەوان باسپان كرىپو وەكو:
۱- دىپلېكتىك لەھىگىل وەرگىراۋە (ئەۋەش ھەندەك روۋى لەفەپەسۋى پىش خۇى
وەرگىرەۋە).

۲- بەشەنكى ماددى پەن لەفۇزە رىياخ وەرگىرەۋە.

۳- ھەژلەۋى پەردەۋام بوۋى پىۋىلتەپا.

۵- دروۋى لەھەر كەسەك بەپەنى تۈانا..ھتە.

۶- گرىكتەن بەشە ئابوورى سىياسى: (زىلەھا- فالىس الفە).

ده خنده

تیشاش دین (مه نه جی قورئانی بۆ ره خنه گرتن له فیکری جلهلی. ۱) ده چه سپین به سهر مارکیه ت دا، به له ش له مه ق نه گه بن.. ئه به که ده لپین مه نه جی قورئانی ده چه سپین ئه به ته کافی قورئان ناهیتینه ومه. ئه وه ئه به تانه ی که مارکیه به کان یروایان پنا یان ئه به، به لکو باوه ره کافی مارکیه ت خۆی ده ده بن له به ک تاده ریکه وئ مارکیه ت چه نه له ناو خودی خۆی دا نابز که هه روه ها زانست و راستی به میژوویی به کان ده که به شه ت له سهر به وچه لی مارکیه ت.. مه نه جی قورئانی به که وامان فیر ده کت: به وچه ل کردنی فیکره ی جلهلی به وه ی که فیکره خۆی به کاربیتن و به وچه ره کافی به نه له به ک.

پاش چه سپاندنی ئه م مه نه جی ش ئه م سنی شته مان بۆ روون ده بیته وه:

۱- زۆری به ی بۆچوونه کافی مارکیه ت زانستی لپن و پنا به لگه ن.

۲- مارکیه ت له ناو خودی خۆی دا نابز که.

۳- چه قه قه ی مارکیه ت پینچه وانه ی له وه شته به که فلیبهای ده کات بۆ خۆی

واکه نه زانستی به وه نه وایمی به وه نه دیالکتیکی و نه نانه ت له هه للیک رووشمه ماددیش ئه به.

یه که م — مارکیه ت و زانست

له و پڕوله دا نیم که فیکره به ک هه بوون له وه نده ی مارکیه ت لپهای (زانستی او

پیشکوه و تهنوژی) ی کردن، جلده ی چه قه قه ی ئه م دوو لپه لیه جی پنا؟

به ره له هه موو شتیک باه وه بلپین که وا که ره مارکیه ت به راستی قه له به کی

زانستی به وایه مارکس و ئینگلز ئه وه هه موو پیشینی پانه یان نه ده کرد که به ک له وای به ک

که له ده رجوون نه نه قه ت له واکه دا که هیتا له زین دا به وون.. ئه م پیشینی پانه که لئا

به درۆ ده که و ته وه به وونه هۆی ئه وه ی که هه لچه ره کتیل به (پینه به ری ساخته) ناویان

به رن (۱۲).

ته مه ا ئه وایش له زسته وه دوور نه بوون، به لکو ئه مه میرا قی به ک به و که بۆ ئه واته ی

هوا ی خۆیان به جی پنا هیت. پاش مارکس و ئینگلز، زانا سۆیستی به کان سه ره تا دزی

تیزری نیسی (ئینشتاین) و مسته جوون (به لاه له هه مان کت دا به کاریان ده هیتا بۆ

ئاق کردنه وه ئه تۆی به کان) پاشان ئه لچاریوون دای بنین به وه ی که تیزره که راسته

۱۲- به وانه: فیلتر مۆنگه کارل مارکس، تاریخ حیات، ۱۹۹۰. (مۆنگه لپش مارکس به کی

هه لچه ره ی مارکس و ئینگلز به و. به وانه لاه به ۱۹۲ و ۲۵۱ و ۲۷۷ و ۲۷۸ و ۴۰۲.... ی هه مان سه به چاره

وه که نه وونه له سهر پیشینی به هه له کان.

بەلام رەخنە يەن دەگرت لەبەر و بولەو، رەخنە يەن دەگرت لە هەندێك ئەنجام كە لە سەر بناغەى ئۆزە كە داترابون (١٣).

زانای سۆڤیېش: تروڤم لېسېنكو (T. Lysenko) مەرجى ئەو ى دادەنا بۆ هەر لېكۆلێنە وە بە كى زیندە وەرزانی كە پێك ێن لەگەل (ماددى بەق دىالېكېكى دادو دۆ بە هەر لېكۆلێنە وە بە كى بوو كە لەگەلى دا نە گونجى (١٤) و گولبە جىلوازى «دۆزى بوو وە» نىون زیندە و نېغانى كۆمۇنىست و زیندە وەرزانی بورجوازى (١٥)!!!

ماركسبەگان هېرشیان دەرە سەر هەر زانستىكى نوڤى بۆ نمونە (جېنى ۆلېتېك) (١٦) كە گولبە زانست ى (١٧)، هەروەها (سایېرنېك) كە لە بوارى كۆمپيوتەردا بە گاردېت و كەبە زانستىكى بورجوازى يەن دەزانی، مەلەو بە كېشى ێن چوو كە زاننا سۆڤیېتى بە گان وورەبوونە وەو بېتيان چەند لە ئە كە لە لۆجىاى كۆمپيوتەردا دواگە و تون (١٨).

رەنگە ئەمە بە س ێن وەك نمونە لە سەر چەسپاندنى عەمەلى ى «زانستخوازى» و «پشكە و تخووزى» ى ماركسبەگان ئېنجا بماركسبەت خوڤى وەرەگرېن و بزانن چەند «زانست» ى ئېدايە و چۆن ئەو شەى كە لاى ئەو «زانست» لە راستى دا نەبە گومان و لەى ېن بە لگە بە.

١- بە كە مېنىتى و ېن سەرەنایى ماددە :

لاى ماركسبەگان ماددە سەرەنای ى، دواى دە زانن «بە لگە گان» چوین و پشتر باگوڤى بگرېن بۆ هاورې (پلېخانوڤ) كە هاورې (لېنن) ئامۆزگارى ى ماركسبەگان دەگت كەوا كېبە گانى بچوڤننە وە.

پلېخانوڤ دەلى كەوا ماددەبە گان لە دە نە پاتوونە وە كەوا رېيازە كە يەن دەتولن وە لاى ئەم برسارە پناشە وە: ئە كۆكۆە هەموو شىكە پەيلا ئە ى (١٩).

١٢- پەرلە كۆلېس كۆلە كۆمۇنىستى يوكسلاى مېلۆگان جېلاس (٩) مېتەج خەر كامەل، ٩٢-٩٨.

١٤- پەرلە: ن. سام مېدەللاتەح سام، خورافە كېتەب ى طبيعە، القصول الاربع، ٧، ٩٢ هەروەها: ئېڤېت كېزۆڤ (٩) عەسر القېمىو، ٤٤.

١٥- عەسر القېمىو، ٤٤. بۆ كېنایى حەزىيەتى و مەل كەچ كرىنى زانست بۆ ماركسبەت پەرلە: چەنلە (٩) حەل تارىخ تەطور الفلسفە، كە ئە بەرگە وە تاپەرگ حەزىيەتى. كەپرەش شەرەكە تارولى سەكەن بوو و پلەش چەند سەنكە بەرەسى تارولبار كرا.

١٦- جېلېڤايتېك: ئە كارى جەرگولەپ و داپشتران لە سەر سىياسەتى دەرە و ى و لاى دە كۆلێتە وە.

١٧- دافەلەسېفە سېس فلسفە لماركسبە. ١٦٥، هەروەها رۆچن گارۆدى، الدوح العەزىبە ى فلسفە و العلوم، ٢١، دواى هەر گارۆدى خەلى بوو كە بە خەلى ئەم هەلۆڤستە دەگرت (پەرلە) پەرلۆڤى خورە وە.

١٨- ر. گارۆدى، ماركسبەتەلەن لەمەرىن، ٣٥ هەروەها: مەسكە لاشرەكە كېبى، ١١٦.

١٩- پلېخانوڤ، ئەو ئەقەدە ....، ٢١٨.

﴿لَنْ نَقْنُ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُحِقِّينَ﴾ الجالیه/ ۳۲.

نه‌ها گورمان هه‌یه و دلناین (موشریکه کۆنه‌کان وایان ده‌ووت) به‌لام پلنخانووف ده‌لن که‌وا له‌مه ری له‌ماددی به‌کان ناگرئی که‌ری‌بازه‌که‌یان به‌باشترین له‌سه‌فه‌ی‌زانو دلوامان لڼ ده‌کت که‌له‌جیالی سه‌ریه‌شاندی ماددی به‌کان به‌م پرسیارانه‌باره‌خته‌گر غزی له‌م ماددیه‌یه به‌درؤ بختمه‌وه!!(۲۰)

له‌مه‌ش وه‌کو له‌وه‌یه پلنخانووف بڼ: له‌م قه‌له‌مه‌ی ده‌سم که‌له‌م قه‌ توره‌هاته‌م بڼ نووسیه‌وه له‌کارکه‌به‌کی بڼی ده‌ریادا دروست کړاوه...ته‌ش لڼ‌ی ده‌پرسین: به‌لگه‌ت چی‌یه؟ له‌ویش ده‌لڼ: سه‌رم مه‌یه‌شپڼو و ټپوه به‌لگه‌م بۆ بیڼن که‌له‌وئی درو بست نه‌کړاوه ته‌ش ده‌لڼ: له‌مه‌کاری تۆیه به‌لگه‌ی چیت بۆ بڼوینه‌وه؟ له‌ویش له‌وه‌ی له‌جمله‌ی که‌پښتر پهری داپو ده‌خته به‌رده‌مان و ده‌لڼ: که‌واته‌ قه‌ قه‌ی نه‌.

مه‌سه‌له‌ش نه‌ها که‌له‌ ره‌ل و سه‌رټپوونه‌ له‌گینا (پلنخانووف) ده‌زان که‌وه‌لام دانه‌وه‌ی پرسیار (له‌زله‌ی مادده‌یه‌نی چی‌و چۆنه؟) چنده‌سه‌خته به‌لکو وه‌لامیش لڼ‌یه بۆیه له‌جیالی به‌لگه‌هتانه‌وه له‌سه‌ری دلوامان لڼ ده‌کت که‌خویمان به‌درؤی بڼه‌پنه‌وه پاش‌گه‌شته سه‌رلڼ شپووه‌که‌شی قه‌به‌کی تهم‌و مژلوی ده‌لڼ: «نه‌ها هتانه‌وه‌ی له‌م پرسیارانه‌به‌لگه‌به‌له‌سه‌ر له‌وه‌ی که‌وا گیالی ره‌خته‌یه‌ی پرسیارکه‌ره‌بیزره‌که‌ست بووه!!(۲۱)

کالی ټنگلز آکلیگن دوورنگ‌ای ماددی هه‌بوو که‌جوله‌ی له‌زه‌لی جیالی نه‌چوو‌بووه ټشک و ده‌پوت که‌وا له‌گر جیالی بڼ سه‌ره‌نا بڼ له‌رووی گه‌وه‌وه‌وه‌وا هه‌ر خالڼکی کت ره‌نگی له‌زه‌لی به‌لڼ پڼوه‌ده‌نښڼ(۲۲). ټنگلزپش ده‌زانی که‌وا له‌مه‌له‌وه‌ ده‌گه‌به‌لڼ که‌ده‌لڼ که‌سټک هه‌لڼ جیالی جوولانڼ (واکه: خوا) بۆیه هڼرش ده‌بانه‌سه‌ر دوورنگ‌و ده‌لڼ که‌وا دوورنگ‌گوئی نه‌داپووه مه‌ترسبه‌کالی قه‌که‌ی غزی(۲۳) به‌م چۆره‌پهره‌که‌له‌ماده‌به: ناڼ هېچ شتیک بووتڼی که‌بۆی سه‌لماندی هه‌بوونی خوا‌ی لڼ بکړځ.

مارکسی‌به‌کان واده‌زان که‌وا پلسای پاراستنی مادده‌(راستڼ: پاراستنی وزه) به‌لگه‌یه له‌سه‌ر له‌وه‌ی مادده‌له‌زه‌لی به‌(۲۴) به‌لام باوزه‌پارزراو بڼ و باقه‌ده‌نه‌ه‌وئی؟ ته‌ش ده‌توانین بلڼین که‌خوا مادده‌ی وادروست‌کړدوه که‌بۆ هه‌نا هه‌نا پښتپه‌وه‌یه‌لام چونکه

۲۰- هه‌مان سه‌رچاره.

۲۲- له‌ ټنگلز، هه‌د ډبره‌پځ، ل ۷۱.

۲۳- هه‌مان سه‌رچاره، ل ۷۰.

۲۴- پلنخانووف، پاڅوت (۹) عرض مریز للمایه‌ لایه‌الیکلیک، ل ۵۰.

خوا دروستی کردووه که واته سه ره سای هه په و نه زه لی فی به. (۲۵)
 به لām هیشتا یاسای پاراستی وزه که لکی فی به بۆ مارکسی به کان چونکه ماده به شیک
 به کجار بچوو که له چاو بۆشایی ی گهردون بۆیه وزه به ته واولو فی پهرش و بلآو ده فی.
 جاله گهر ماده فی سه ره تا بواوبه ده بواوبه ده مینک بوو وزه پهرش و بلآو بواوبه و
 هم گهردونهش که تیاپدا ده ژین ده مینک بوو ده فوئا. (۲۶)

جایز نه وه ی وزه له ناو بۆشایی به فی کۆتایی به که ی گهردون دا پهرش و بلآو
 نه پشته وه و بۆ نه وه ی بتوانی پاش هه سوو بلآو بونه وه به کی وزه هم و وزه به دیسان
 کۆبکرته وه و گهردونیکی نو ی دروست بهی... ده فی گهردون و ماده که ی فی سنوورو فی
 کۆتایی ی و گهردون و ماده «به له به که له ناو بۆشایی به کی فی سنووردا» نه فی به لکو ماده
 فی سنوور فی و به هه ر لایه که دا برۆین هه ر ماده فی و چه نه برۆین کۆتایی ی ماده
 نه به ت.

به قسه به کی ترش: مارکسی به کان پاراستی وزه بۆ سه لماندی نه زه لیه ت به کار ده هین
 به لām پاراستی وزه ته نه ا له و حاله ته دا که لکی هه په که گهردون و ماده و وزه فی سنوور
 ی... به لām خو نه مهش سه لماندی ده و نه چۆن ده به لاین؟ باغۆمان به و قوتایی ته بزاین
 که کتیه که ی (عرض موجز للمادیة الدیالکتیکیة) پان بۆ نوو سروه و بزاین چۆن به لکه
 ده هین ته وه له سه ر فی سنووری ی گهردون.

نوو نوو سه ره که به لکه ی نه وه ده هین ته وه گوا به نه گهر موشه کیک له سه عاتیک دا
 به کجا هه زار کیلۆمه تر به پری نه و پاش هه زاره ها ملیار سال ده گاته نه و له ستیرانه ی که به ک
 کیلار سالی یشکی پان دوورن (۲۷) هه روه ها «به لکه به کی تر ده هین ته وه گوا به
 مه ج به که مان (۱۵) ملیار له ستیره ی قی دایه و ملیۆنه ها مه ج به ی وه کو نه و هه به
 له گهردون دا که واته گهردون فی سنوورو کۆتایی به (۲۸)

جاله گهر دوو نوو سه ره که به یه پری نه ناعه ته وه نه مه پان و تپ نه و عه قلیان وه کو
 اعه قلی ماسی به کی لۆقیانوسه که واد زان لۆقیانوس فی کۆتایی به له به ر نه وه شی که فی
 کۆتایی به که واته نه زه لی به.

۲۵- نه مه نه گهر یاساکه هه میشه راست یه ت، به لām له راستی دا یاساکه له هه موج حاله تیکدا راست
 نی به، بپوئه: د. احمد سید القوری، الترتیب الدقیق للقرء، ل ۵۱.

۲۶- ته نه نه ت نه مهش راست نی به چونکه وه ی (ده مینک) بۆ شتیک به کار نه ت که سه ره قای
 که ی و له که ن نه زه لیه ت دا ناگۆنچ به لām قیمه وه کو (خاترا نه) لسه ی سه ره و مان و قورم

۲۷- عرض موجز للمادیة الدیالکتیکیة، ل ۵۱. نه مه نه لکه به که دیره له سه ر به هه له سه ر چاره ی
 ترش دا هه به بپوئه: مه دی النجاشی کۆتایی للثقافة، شماره ۶، ۱۹۷۸/۸، ل ۱۱۶.

۲۸- عرض موجز... ل ۵۱.

وئمان ئەگەر گەردوون بىن سنوورو كۇتايى بىن كەواتە ئەزەلى بەنى ماددە راستە، ماركسى بەگن ولبىردە كەنەوم بۇيە سوورن لەسەر بىن سنوورى گەردوون، ھەندىك جارىش پىچەست بەمونالەشە ناگت و ئەمە وەكو راستى بەكى زانستى باسى دەكرى (۲۹) ھەندىك جارى تىش بەئىلكىرايى راي دەگەبەن: «بەنى تىۋرە كەمان (ماركىت ۱۲)... گەردوون ھەمىشە بىن سنوور بوو» وەكو سەرۋى زانكۇى مۇسكۇ دەل (۳۰)... ئەمە بەنى تىۋرە فەلسەلى بەگەيان، تىۋرە زانستى بەگەش كەدەل گەردوون بەسنوورە (مۇدەللى گەردوونى فراوانبوو) گرنگ نى بە، گرنگ «تىۋرە كەمان» بىن گومان بەفەرمانى لىۋنەى مەركەزى بە كىتتى سۇلېتى ئەوسا.

۲- پىئاسەى ماددىيەت:

پىئاسە سەيرە كەى: (لېنىن) بە كورتى دەھىنەو كەدەل ماددىيەت ئەو بە كەدان بەو بەدەل بىنچىن كەوا ماددە لەدەرەو ى ئىمە بەو كار لەھەستە كەمان دەكت نەك ھەستە كەمان كارى ئەدە كەن... ئەمەش پىئاسە بەكى مەھرەپى (ئەپستۇلۇجىيە ۳۱) ئەگەر واپىن «ئەندارە كەش» ماددىن، بەلكو لەلېنىش ماددى تىن چونكە «ئەندارە كە» (ضمانى ھە بە كە ماددە (موضوعىيە) بەو بەرھەمى بېرمان نى بە (ضمانى كەش «ئەنە كە» خۇيەنى كە ماددە وەك شىكى واپىسى باس دەكت بەلام دەل لېنىن چ (ضمانى كە ھە؟) وەكو (سارترى) وجودىش دەل - دەشزانىن كەسارتر بىن بلو بەو: - مۇف ناتوانى «لەخۇى دەرىجى» تازاننى مەسەلە كە واپە بان نە (۳۲) وائە بىلەن ماددە واپىسى بە بان ھەستە كەمان ھەلمان دەخەلەتتىن.

۳- دروست بووى زىان

ماددى مەردو لای ماركسى پەت سەرچاەوى زىانە، لای ئىنگلىزىش لەگەر كىچازانە گەن ئەلبىرىن دروست بەگەن، ئەو ئەلبىرىنە «ھەر دەل ديارەدە گەن زىان پىشان بەدات چەنەش ئەو ديارەدە لاوازىن» (۳۳) لەم «دەلەلەش لەزانستە دەستى نەكەوتو» (ئەو زانستەى كەتائە مۇبىنىى زىان نازان) بەلكو لەقەناعەتە كەى خۇيەو دەستى كەوتو، بەزانستىش بچتە ئەو لاوە چونكە لەقەناعەتە كەى خۇى گرنگتەر!

۲۹- بۇ ئەمەلە بېروانە: نەبە من العلماء والاكاديميين السوفياتيين، الموسوعة الفلسفية، ل. ۲۲.

۳۰- بېروانە بەنى زانستى لەكۇلارى (الف باەك)، شمارە ۱۰۲۴، ۱۹۸۹/۵/۱۱، ل. ۳۳.

۳۱- جان - پۇل كالېق، فكر كارل ماركس، بەرگى نوو، ل. ۲۷.

۳۲- جان - پۇل سارتر، لادىيە وئىتورق، ل. ۴۲.

۳۳- ئىنگلىز، ھىد مەرىش، ل. ۱۳۷ ھەروە، ئىنگلىز، نەسەس سىتارە (ئەھمان سەرچاەو) ل. ۱۰۱، ئەلبىرىن سېپىلە ى مەلەكە دەكرىتە و.

له مه خبر لېنر ته وه په مارکسي په کي سه ده ی یست ده لن: ...
چلاکي په کیمیايي په کان له بارو د وختنکي دباري کرلودا د بڼه هڅی په پدېلېوونی ژيان
نژرگانی (۳۴) که ی و چوڼو له کوڅی و کي وني؟ مه گړ خوا بزانی.

ته مجاره ش گوڅی لن پگړن: «زانسته سروشتي په کان ژماره په کي نژوری راستي (سره رڼج
بڼه نه وشه ی: راستي) سه بارت به وه ی که سروشتي زیندوو (الطیعة الحیة) له سروشتي
مردووی نالوژرگانی په وه درووست بووه (۳۵) له هه مان لاهه رڼه دا له باره ی دروستوونی
زیندوهرک له ماحده وه ده لن: «زانست (فرض) ده کات... (۳۶).

سه رڼجتن دا؟ له لاهه که مه سه له که وه کو (راستي) باس ده کات و له لاهه که وه کو
(فرض) کو (گرپاته) کو (له وانه په) کو (رهنگه)

گرنگ نی په! بلېلین چلومان کو لېر بوو له لاس ته هم فرت و ږله... غځ نه گړ
ماده ی زیندوو له ماده ی مردووه دروستوونی ته مه چ بیرنکي ماده ی ده سه لښی و چ
ثابتيکی لسانی پوچ په ل ده کته وه؟ ټیمه ش پرومان به وه هه په به لاه ټیمه ش و هه موو
که سپکیش ده زلین که و ا هښا غښتی ی لېان هه ر غښتی به.

هه لگه هه کي تری مارکسي په کان تیوری (داروین له، تیوره که بلېنکي دوورو درېزی
ده وني به لاه لم چه ند خاله دا حه قیقه نی ته هم «هه لگه هه لک کرا ده که ی:

۱- تیوره که تیوریکي زانستی به لکو ته بها (احتمال له وانه ده چټه خانه ی (گرمان) کو
(رهنگه) کو (له وانه په) ته مه ش جگه له وه ی که مه سه له ی سپاسی نی دا ټیکه ل کرلوه و بړ
بابه ی غیری زانستی به کار ځیت.

۲- به لاه بلېلین تیوره که راسته.. ته و کته تیوره که ده پټه به لگه له سر هه بوونی
دروستکارک چونکه پټوښته چلاکي په کان دروست بوونی ژيان و گه شه سه ندنی ته وه نده
خنرا روویدمن که چلوه پټی ریکه ووت نه کړی (ریکه و تیش = فوڅی) کو ده لن ده ستیکي
ریکخه ری له دواوه ښ.

به پټی تیوری (احتمالات) پټوښته ده توان چل هه زار جار (واټه: ژماره) که چل
هه زار سفری له به رده مه) هه ون بدری تاجارک ترشه ته مېنی په کانی زیندوهریکي ناکه
خانه (واټه ته وه نده ساکاره که له په لک خانه ټیکه و توه) به ښووه راسته که رنک ی (۳۷) ته ی

۳۴- ۵۵ تاسیلف، اسس لاسیلف لارکسیه، ل ۱۶.

۳۵- ۳۶- ۵۶ تاسیلف ل ۵۶ به هه مان ښووه ماده ی په کانی سه ده ی نژوده سویدوونی له سه ر
باوه ی (دروست پوښی خلوی) ته ویش که ده پانېنی که کړم له بڼه ن پوښی لاشه ی مریدو
دروست ده پټه (لویس پاسچر) په تاسی کړنه ره هه نه ی ته هم پاره په ی درخت په لاه
هه ښکېان هه ر سوید پوښ له سه ری پوښ: کیمیا له حیة و فیه ما، ل ۲۵.

۳۷- پوښه کړی ۵۵ تاسیلف ل ۱۹۸۲/۳، ۷۷ به دواوه

بۇ دروستىيىنى زىندەۋەرى دوۋەم سىيەم چۈرەم؟ ئەي بۇ دروستىيىنى زىندەۋەرنىكى ئالۋىزىر؟ ئەي ئاھم زىندەۋەرە دروست دەپن چەند سالمان پىنويست؟ تەمەنى گەردوون نىكى (۱۵) ھەزار مىليۇن سالە بەلام ماۋەي پىنويست بۇ دروست بىۋىنى ئەم (جەنابە) ژمارەپە كى خەپالى پە كەنلوتى.

تازىندەۋەرنىكى ساكارى خەپالى دروست دەپن پىنويستە ماۋەي دە تۋان (۱۱۹۷۰۱) سالان تىپەرى (خۋاى خىتارەنى زۆر! ۳۸۸) واتە ژمارەي پەك كە (۱۱۹۷۰۱) سىرى لەبەردەمە لەكلىك دا تەمەنى گەردوون ژمارە (پەك و نيولو ۹۱) سىرى لەبەردەمە!

دېارە كەئە (جەنابە) زۆر عاقل تە لەو كەسانەي كەئە ھەموو ژمارانە دەپىن بەلام ھەر دەلېن: نىكەوت دروستكە رمانە. ئەم قەسەپە تان لاسە ر ئەپن چۈنكە خۋا خۋى ۋەسپان دەك: «ان م الا كالانعام بل م اھل سيلام» الفرقان/ ۴۴. واتە: ۋەكو ولاخ وان بەلكو گومراتىش.

ۋەسە كە پە پىنسى خۇپانە ئەگىنا چۈن كەسنىكە ئەو كەسەي كەلجىيان خۋاپە كى ئاكو تەنپا چەند خۋاپە كى كۈپرو شىتو پىن عاقل بۇ خۋى ھەلپۇر دوۋە ۋەكو سىروشت و نىكەوت....؟

۴- «زانستىيى دىيالىكتىك»

مەنە جى دىيالىكتىكى مەنە جىكى زانستى پەو دە سىكەۋتە كانى زانست پىشگىرىي دەكەن... ماركسەت (پىشترىش ھىگل) ۋادەل.

جارىي بائەۋە پىلېن كەۋا چەندىن كەس رەخنەپان لەھىگل گىرېو كە دىيالىكتىكى بىرېوۋە جىپىيان (سىروشت) لەجىيان ئەۋەي كەلجىيان (بىر) دا بىيىنئەۋە، ھىگل ئەۋە يەيەي پىنە كە بەلام ئىنگلز بەپن ئەۋەي كەپىنەي ھەپن شۋېنى ھىگل كەۋت و خۋى تۋوشى رەخنە كە تەننەت لەلەپەن ھەندىك ماركسېشەۋە بۇ نىۋونە ھىزى لوفېلر H. Lefebvre كە لەۋ بىرۋاپە دا بىو كە دىيالىكتىك تەمپا لە (بىر) دا ھەپە نەك سىروشت (۳۹) ھەروەھا ماركسىي ھەنگارى جۈرچ لوكاش G. Lukacs كە دەل كەۋا ئىنگلز بەھەل شۋېنى ھىگل كەۋتېو لەچەسەندى مەنە جى دىيالىكتىكى بەسەر سىروشت دا (۴۰) ماركسىي پەكلىش ھىزىيان بىرە سەرى (ھەروەھا سەر (لوفېلر)...) ئاۋاى لى ھات لەم پەۋرە پاشگەزىيەتەۋە سىلاش لى بىكەت (۴۱). كۈنە كۈمۈنسىي بۈگۈن سىلاش

۲۸- شمس الدين ابي بلو، دىروين نظرية التطور، ل ۵۱. پەزمانى كورەپىش: ئاپا راستە تىۋىرى دىروين ھەرسى ھىزاۋە ل ۶۴.

۳۹- د. امام عبدالفتاح امام، خلافة الجدل في الطبعة، الفصول الأربعة / ۷، ل ۸۴.

۴۰- ھەمان سەرچاۋە ل ۸۵.

۴۱- ھەمان سەرچاۋە ل ۸۴.

میلوفان جیلاس (۱۹) له کوزبونوه به کدا سالی (۱۹۵۴) به رامبر (تیتو) او د هسته واپاره ی ووتېوې که و زانستی نوی پشنگیری دی دپالیکیکي سروشت ناکت له نه غچلېش دا له لیزنه ی بهر که زی در کر (۱۹۲۸) هر خوشی دلی که و زه جه نه له میزووی پیری مرؤفابه تی دا شتیکی هچو پوچتر له بلوه پری مارکیهت سه بهارت به دپالیکیکي سروشت بلوزنه و (۱۹۳۰).

به لام بازانین که و تلوانه که هر هی ټینگلز نه به و به نه نیا به لکو مارکیش به شداره له م گونه به چونکس نه له نامه کافی سالانی (۱۸۶۳-۱۸۷۴) ای نینوان مارکس و ټینگلز دا مارکس له مه دا پشنگیری له برادره که ی ده کرد (۱۹۴۱).

به هر حال مارکس به کان ناتوان مارکیهت له (دپالیکیکي سروشت) رزگار بکه نو (دپالیکیکي سروشت) فری بدنه دریا چونکه:

۱- مارکس له مه ی به دلی بوو.

۲- ټینگلز هورې یو پاره به تېدری بوو (له پاره دا) بویه له م کاره «خیانه ته» له مارکس خزی ۳- له مه سووخی گرنگر لار دپ (دپالیکیکي سروشت) واتای شه و د دلت که مارکیهت (شولیه) ته که ی نامینې، به لام مارکس به کان واپان پروایه که مارکیهت (شولی به) او پیرو سروشت و زه وی و لسان و دلو به رد ده گرته شه.

گرنګش فی به نه گدر دپالیکیکي سروشت هه له پی! قه بد ناکت ټینگلز په له ی کرد هچې تر (۱۹۵۸) تزه عییشه حاشای نی بکری.

له مه ش سه بهارت به و ی که (دپالیکیکي سروشت) شتیکی زانستی فی به به لام (سارتر) زور به کورنی باسی له و ده کت که هه موو دیالیکیکت (نه که هر دیالیکیکت له نلو سروشت دا) پېچه وانه ی زانسته به پی ی سارتر مه به جی زانستی له (عینی) په و ده چنی بې پدی (پان بلننن) له بهر جه ته و ده بې رووت) له مه ش پېچه وانه ی دیالیکیکه که له پی په و ده چنی بې (عینی) (۱۹۶۸).

۴۲- م. جیلاس، ختج له کامل، ل ۷۰.

۴۳- هه مان سه چاره، ل ۷۲-۷۳.

۴۴- ر. گارودی، کارل مارکس، ل ۱۳۴.

۴۵- ضوونه ی په له پی ی ټینگلز (لوانتر مېونګ) ای مارکس ی هاورچه رخی باسی ده کت ټینگلز بې مارکس ده لومې: دوه کو من بکه: کاتله ده ست دیشان بکه بې ته لو کرشی کاره که ت و به زوونین کات له چاپی بده (مېونګ، کارل مارکس حیات... ل ۹۶) هه روه ها ده تی: ده به به رجان زوچا که لای خه نه ده بې (ولته به ره مه که ی) گرنګ له وه په زو ته لوی بکه ی و بقی بکه پته وه، سه بهارت به خانه لاوله کاتش که به دی پان ده که ی، جی روودات کوئی میژده کان ده کی پین لکه نه، ۱۸۸ ټینگلز ش نه پزلی که و سه مو په ده کوئی میژده سو چاره که پان ده که نه چور چاو نه که هر خانه لاوله کان به لکو له ولته ش که لای ته و به مین نه میژده وه و ده پانده نه بهر تېری ره خانه.

۴۶- سارتر، لادیه و نظریه، ل ۱۹.

واته زانست له چه نه دیاره به کی به رجه سته ده کولته وه ده پانکاته یاسا به ک به
 نمونه: به رد ده که و ته خواره وه (به رجه سته) سه یاسای (جانییه) (رووت)، به لام
 دیانیکیک (به تلیه تی لای هینگل) له و ته کته وه ده ست یی ده کات (که چه نه شتیکی)
 رووت، او ورده و ورده ده و ته سته نه و به رجه سته تر ده یی و ته شتیکی، فله سته،
 ده و ته.

تیستاش به شتیکی به کی عه مه لی تر نلزانستیکی دیانیکیک رووت ده که به و مه یاسی
 یاسا کانی دیانیکیک ده که یی که له راستی دا یاسا نین به لکو چه نه قسه به کن و وه سلی
 چلاکی به که ده کن هیتی تر.

۱) «یاسا» یی دیانیکیک

تیستاش نمونه به کانی بۆ ده هیتیکی که له هینگله وه و مری گرتوو و پلانیگراف له وه نه ده
 دلی یی غوشت که ده لی که وا که قسه به قترین دوزمی دیانیکیک نلزانستیکی دان
 به راستی به کی نه (۴۷).

نمونه که له و شته به که ده جوئی: له و شته له کاتیکی دیاری کرلوا له شوینیکی دیاری
 کرلوا ده یی (به لانی خالی ۱) به لام له هه مان کات دا له شوینیکی تر دایه (خال ب)، له مه ش
 (تفاضل) (تفاضل) که ش لاده چی... به رده وام به ووی دروسته ووی (تفاضل) که و
 لاجوئی جووله دروست ده کات (۴۸).

له وه یی که له نمونه به دا به دی ده کاتی له وه به که (کات) له (شوینی) جیا کرلوه وه
 چونکه شته که له به کات دا له دو شوینی ده یی، له مه ش بۆ جوینیکی زانستی فی به چونکه:
 ۱- خیری به به که یی (شوینی له سه ر کات) ده یی وری واته: کیلومتر له سه ر سه هات
 مه تر له سه ر چرکه.... که واته کاتیکی شته که له شوینیکی ده یی له و له کاتیکی دیاری کرلوا
 تیا دا ده یی و که شوینه که یی گۆری کاته که ش ده گۆری. به م جویره له و «قسه له له یی به
 ناپیکه له گه (حساباتی) زانست.

۲- (تیوری نیسی) کات و شوینی جیاتا کاته وه بۆ دووشی جیلواز به لکو هه ردوو کیان
 له به کیتی به که دان که (ماوه) یی یی ده وتری (الفترة الزمانية المکانية) Interval. که واته
 «قسه» به له یی به که له گه تیوری نیسی دا ناپیکه له ویش که تیوریکی زانستی به نه که
 نه دا «قسه».

به لام له م بۆ جوینه یی مارکیه ت (پیش نه ویش هینگل) بۆ جووله نه که هه ر
 زانستی فی به لکو دۆ به دیانیکیکه.

۴۷- پلانیگراف قضاایه الاساسیه فی لارنسکیه، ل ۱۱۲.

۴۸- تینگلن خه ده موهیخ، ل ۲۰۲.

اته ولو كه رښې الله مه پدافې زانستو سروشت دا فې به چونكه له مه پدافې كؤم لگلو
چېنه كان دا حمزې لې فې به لكو حمزې له مل ملاته به.. هه موو شتيكش لې پښاوي
مللته ي چېنه كانه و هه موو شتيك دهېن به دورې هم مللته به سوړپته وده.
ده شلېن كه وا مللته روژلنكي گه وړه له كؤم لگادا دهېن به لام مار كېت
ده پوېست پېكته پېلېه كې رها هه روه ها سووړپو له سر نه وې كه له مل مللته به دا دوو
دز هه به دهېن به كېكشيان سر كه وې نه وېش بې نه وې ته فېرېنكي زانستې پداته
مللته ي چېنه كان و پلشن سر كه وې پړولتې رها هه روه ها بېن كه هم مللته به له هه موو
گه روه وېن دا هه پېو بهم جزره مار كېت نه له فېه به كه هه موو گه روه وېن ده گرېته وده.

ب) گلېلېنې چېنه فېلېنې چوڼ

دېالېكېتېك هه روه وې لېلېنې چېنه د (الكېلو چوڼ) (التويعه) وه رده گرېن و
گه راندنه وې (چوڼ) بې (چېنه) به كارنكي (مېلېنېكي) ده زان (۵۲) مار كس غوڅي
له كېنې (سېرېلېه) ادا رهنه ي له وې فېلېوړې نلېه بېر جوړې پته گر توه كه نه بې لېلېن
(چېنه) بېلېن وه گر توه كان لېكولېنه وه بېلېن لېلېرې به ها (اللهه) له وې (۵۴)
به لام لېلېا (چوڼ) زانستې به؟ زانسته كان سروشت وه كو كېلېو فېلېا.. هتد.
له (چوڼ) ناكولېنه وده (خه لوزېو) (گرالېلېتېو) (له لاس) سې چوڼنېي جېلوژن هه رجه نده
هه رېكېان (كارېوڼ) بې جېلوژش لېنېون سې مالدې كه دا به هېوې چېنه د شتيكېه وه به:
پنېكېسته كان نېون نه تومنه كان (كه چېنه نده)، گوڅه ي نېون نه تومنه كان (بېلېه)، دووړې
نېوتانېان (بې نه نكسټروم) هېزې نېوتانېان (بې جوول)... كه وانه به روه كوې بېچېن هه ر
(چېنه) بېلېن دېته به رده م به لام (چوڼ) شتيكېه كه له مه پداته دامرؤلې لاسېي بېلېه سېي دېلېت.
له لمخو وې (كولانې) لولېش دا له وې (چوڼ) له ي كه ټنګنګر بېسې ده كات (واته):
دروستېوړې هېلې له راسټې (چېنه) به وې شېوه به ي كه له سره ووه دا بېسان كرد وه كو
(سارتر) لېش ده لې: زان لېرېه دا كوې ده داتېه (چېنه) كه پېلې گه رماو پېلېه سټوې هېلېو
هه وېلېه. نه ك (چوڼ) وه كو كولان و هېلې.. (۵۵).

رهنګه زانسته مرؤلېه ي به كان (المنوم الانساني) وه كو: كؤم لاسي
درووناسي.. هتد. (له هه موو شيان زيات درووناسي).. (چوڼ) روژلنكي گه وړه بېان فا بېنې
به لام بېلېه وېش زانېن كه نه وې نده ي زانسته سروشتي به كان - كه زانستې (چېنه) بېلېن - ورد
نېن و زيات قايېنې هېلېن. به هه رحال هه تا نه گه ر نه وې نده ي زانسته سروشتي به كاتېش
وردين شو زانېن كېه وا به شتيكېه گه وړه ي زانست - نه گه ر هه مووې نه بېن - مل كه چ

۵۲- التوسوعة الفلسفية، ۱: ۴۰.

۵۳- كانلې ماركس، راس لالې، ۱، قسېم ۱، ۶۱ پېرلېن.

۵۴- سارتر، لاسيې ولفېرډ، ۴۷-۴۸.

۲- پالامه ش خاتری تڙڙا: به لآم به عني چي ته گڙر پنهوئي (س) نه ئي پکي لآ-س اي ددهي واته له خوي ددهي؟ له مه چڙن نه ئي به که؟ له مه نه با بڙ نه ودي دوايي پټان پلني: له ودها (س) دوجلمان ددست که وتو سلاو له پلساي نه ئي نه ئي؟ دپاره له م نمونه به ي بڙ «گوئي درلزه کن» هينلوه ته وده، ښ گومان ټيمه نينو ددشزانين له ماته کښ!

هينشا ملوه! ټينگلز سري لن ددشينو کاتک که بيري ده کوښته وده که واه به په دک هه نگلوو به ښ نه ئي نه ئي ده توانين (س) دوجلمان ددست پکهوئي له وپش به ودي (س) له خوي پده ښ، بڙ په دلي: «جياوازي ئي په ټيوان له م دوو له لجهه چونکمرنه ئي په نه ئي کراوه که له لو (س اي دوجا داپه ۵۸)، به لآم به لاس) دوجا شي پکه پنه وده: پان (س) لاس لمان ددست ده که ولت پان (-س- لاس) که به کچکيان دوو (موجب اي ټينداپه و نه ودي تر دوو (سالپ) ته گڙر له که ي راست بوايه ده بوايه له لجهي شي کرده ودي (س) دوجا (س- لاس) بوايه که واه ئي به.

ټينگلز نمونه به گي تر ده هينښته وده بڙ «گوئي درلزه کن» دلي: «له ندازه به کي جهري (تفاضل) ده که ښ، پلشان پيچه وانه ي له مه ده که ښ واته نه ولو کار به که ي وده رده گرښ (تکامل) به لآم که له مه م کرد نه که راپه وده نه و خالي لږه ودي دسم ښ کرد ۵۹)». (تفاضل)

ټينگلز هر نه وده نده دلي به لآم لږه وده هه موو له کالي نه وده رده گرښ بڙ سر زماني جهري:

س=ص

دس = ۱ داتشراوه که پان وده رگرت (تفاضل)

دس=ص جنيان گڙښ

دس=ص دس نه ولو کار به که ي وده رده گرښ وده پته:

س=ص

که وانا گه راپنه وده خالي سرده وده ۶۰) جاپان ټينگلز له چالاکي به جهري به ي -که (۱۵۰) سال به ر له ودي کښي (دږ به دوورنگ) بنوسن زارابوو- ئي نه گه په شتو پان نه م نمونه به ش هه روا بڙ «گوئي درلزه کنه ۶۱)».

۵۸- خد موهنځ، ۳۲۰.

۵۹- خد موهنځ، ۳۲۱.

۶۰- لږه وده (تفاضل) (تکامل) بڙ خويته ران روون پکه پنه وده يا له م نمونه په بڙ لوتا پيښي هه شه مي قاما دمي وده سورچاپي.

۶۱- بڙ نه ماته شي زانستې: رده ي (گوئي درلزه کن) وده که خوو له ټيپ نه ټينگلز وده سورچاپه ده که ربه وده له ټانه ت له م رده په ي بڙ خوي و مارکسيشي په کاري نه هليئا (په پي ي فراتر لږنگ).

له کۆتایش دا بموونه په کی خۆمان له سەر ئەم «پاسا» ده هێننه وه که له گه له دا رنکه: ئینگلز زیندوو بوو (ئه مه بابه ته که په) ژباڤ ئینگلز نه فی ده ښ به مردن و دهری (ئه مه ش نه فی به) پاشان ئەم مردنه نه فی ده ښ و ئینگلز زیندوو ده ښته وه (نه فی ی نه فی) ښ گومان هه به ښ ی «پاسا» ئەم زیندوو بوونه وه په وه کو ژباڤ په کم فی به به لکو دهوله سه ندرته چونکه ئیتر ئینگلز هه تا هه تابه ده ژێ له کوښ دا دژی (له دوزخ پان به ههشت) لږه دا گرنگ فی به به لکو گرنگ نه وه په پاسا که مان چه سهاته!.. به لام ئاها مارکسه کن دان بهم نه نچامه ده ښ و پروا به زیندوو بوونه وه ده ښ؟!

دووهم: «دیا لیکتیکتی» ی دیا لیکتیک

سه په کی بلوی ناو مارکس ته هه په که گوايه هینکل دیا لیکتیکي به سه ره و خواری دانابوو مارکسش راستی کرده وه وای ئی کرد له سەر ښ به وهستی، ئەم سه ی مارکس و ئینگلز به لام له وه خرابتر نوو سه ره حزی به مارکس په کان خه تیکیان هینابوو به سه ره هینکل داو هینچان بۆ نه هینشو وه. ئینجا بازانین مارکس و غه یری مارکس له بهاره ی هینکله وه چی ده ښ: مارکس ره خنه له و مله وړه غۆه لکښه رانه ده گرځی که هینکل وه کو «سه گیکتی تزیو» ته ماشا ده که نه بۆ به ده ښ: (ښ پینچ به نا ویم که وا من قوتابی به کی هینکل) (٦٢). هه ره وه: (له وریاخ لا وازه نه گه ره له گه ښ هینکل دا به رلورد بکری) (٦٣) به سه رچنک قوه ریاخ مادی بوو کارکی گه وری کردبوو سه ره مارکس. ئینگلز به له (دیا لیکتیکتی سروشت ادا ده ښ که وا کاره کان هینکل زۆر له هه موو هچ و پوچی به مادی به کان مه نتره) (٦٤).

لښیش که له مارکس و ئینگلز حزی تر بوو، سالی (١٩٢٢) به ښک له گۆفاریک دا بللوده کاته وه که دوا یی به سه که به (وه سه یی نه له فنی لینن) ناسراو پښنلری کردبوو که به شداران گۆفاره که (کۆمه له ی هلوړی پانی دیا لیکتیکتی هینکل) دا به زرفن: (٦٥) پلښاتولیش هه ره ها دان به به به خ دانی هینکل به وایع و کاری له سه ره بیری کۆمه لا په یی سه ده ی نۆز ده هم دا ده ښ. (٦٦)

٦٢- مارکس، راس لئال، ج ١، قسم ١، ل ٢٧٧.

٦٣- مارکس، پریس کلاسیک - لئال، نامه پل فلن شاپلر، سالی ١٨٦٥-١٩٧٧.

٦٤- اسم عبد الفتاح اسم، لئال، لئال، پارکراف ٢٥٥.. به سه ی تریخ به وایع: گاریو دی، کارل مارکس، ل ١٠٠ د، زکریا لبرامیه، هچل او... ل ١٨.

٦٥- پوښتانی کپوروف (٩): لئال، طفسه لئالکسیه، وه ریکتیرانی لئالاس مارکس، گۆفاری: سراسات هریه ١٩٧٤/١٠/٧٠.

٦٦- پلښاتولیش، لئال، لئال... ل ٢٣١ هه ره وه ل ٢٣٢ هه ره وه: لئال، لئال، لئال... ل ٦٩ به به رلورد سه ی خه نکی تریخ هینابوو.

نەمە بوو زرخى ھېگل لاي سەرائى ماركسەت (۶۷) بەلام ماركس خۇي سەرى
 لەخونەرائى شېواندېو كاتېك لەسەرمابە ادا وتېوى گوابە مەنەجە كەى خۇي لەهى
 ھېگل جېلوازە (۶۸) بەلام دەين مەبەستى ئەو لەم جېلوازي پە ئەو ېن كە (مەنەبە كەى
 (واتە چەسەتەنى مەنەجە كە) جېلوازە. بەلام كە مەنەجە كەى ھېگل و ھەسوو
 فەلەفە كەشى خالى لاوازي زۇريان ېن دابە (ھەرچە نەدە وە كو بېنابە كى مەحكەم خۇي
 پېشان دەدات) ئەى دەين ماركسەت چۆن ېن كە لەم لاو لەو لا شتى كۆكرۆتە وەو
 فەلەفە پە كى ېن دروست كەردوون؟

سەرەتا ئەگەر ماركسەت بېكرە پە كى دېئالېكتىكى بوابە دەبوابە «پاساگانى» دېئالېكتىك
 ولپەرش و پلاؤنەبونابە و بېكرانابە پەك زىجېرە كە ھەر پاسابەك بەوئى تر بەستراوېن وەك
 چۆن شتى و ھەپەلەفەلەفەى ھېگل دابەلام ېتېنگلزل لېل نەبوو بەم كارە ھەلە (۶۹).

نمۇنە پە كى ترى نادېئالېكتىكىتى «پاساگانى» دېئالېكتىك و دېئالېكتىك خۇي ئەو پە
 كە وائاى ھەرە فراوائى دېئالېكتىك بېتى پە لاگۆرېن و بەرە و پۆشە وەچوون) بەلام ئەمە
 دېئالېكتىك ناگرتەو. پە كىكى وەكو (پەنخەنۆف) بېش دان بەو وەدا دەق كە دېئالېكتىك
 گۆرېلى بۇنى (۷۰). ئەمەش كەدۇ بە دېئالېكتىك خۇيەق.

دېنە ئاستىكى خوارتر: ئەو وەتا «پاساگانى» دزەكان كروكى دېئالېكتىكە، (تاساقتى بېش
 لە ھەسوو شتىك دا ھەپە، ئەى لەناو فەلەفەى ماركسەت خۇي دا؟ بۆچى دەين
 لەسەرووى ئەم «پاسا نەمە» ېن؟

جالەگەر بېنە سەرىلەورى (پە كە مېنىنى ماددە) (دروست بوولۇ زېن) دېئالېكتىك
 ئابېنن پەلگۇ تەنبا بېروباوەرېكى ماددىى ريووت، ئەگەر دېئالېكتىكىش پەو شەوولەتە پە
 كە پاس دەكرې بۆچى لېرە دا خۇي دەشارتەو وەو كوا (دېئالېكتىكىتى ئەمە كەى؟

۶۷- بەلام بېارە ئەمە لە پەر ئەو پە كە ھېگل مەربوور (ماتاسى) ئەى وائ نە بوو ئە كېنا مېچېان
 شېمەتەل پەو كە سەنە ئاگەن كە ھەرچە رېخېلەن ئەمەش بېارە پەكە زۆر دەبېخىق: رېزگولەن
 لە مەربوورەكان و بەھېج ئە زالىلى زېندوورەكان چوئەك زېندوورەكان (ماتاسى) زېندوورەكانى قىت.

۶۸- بېولە: ماركس، راس ئالال، ج ۱، قىسم ۱، ل ۲۲.

۶۹- ئەووش ئەكەلېس (دېئالېكتىكى سەرىتە ادا كە ئەووش ئەكرەبېو، بېولە: لالوچ قىچىل پ ۳۶۷.

۷۰- پەنخەنۆف، تەپوور لىخۇرە قوللەپە... ل ۶۵ پەراوېن.

ټه نجام

بهر لټوډي ٻېچنه سهر (مادديېق ميژوويي) كه به شي دووهمي ماركېته ده لټين
كه وا ته ماته من بڼ دهر كه وت:

۱- (ماددي پټ) به وټاڼي ته وډي كه (مادده) په كه مه ته بها قسه په و هرچ به لگه به كي
له سهر ټي په، (ماددي پټ) پټش به وټاڼي ته وډي كه (مادده) له دهر وډي هه سته گامته...
پني نلو ترئ ماددي پټ مه گهر لاي ماركېه كان.

۲- دروست بووني ژباښ به پني دروستكار هه روه ها ته بها قسه به كي پني به لگه به.

۳- چ له بلوه ډري ماددي پټ و چ له بڼو چووني ماددي بڼ دروست بووني ژباښ ديالېكېك
ناينين لټر ته مه چوون ماددي به ټيكي ديالېكېكې به؟

۴- «پسا» كال ديالېكېك زانسي نين.

۵- «پسا» كال ديالېكېك پسا نين چونكه ده بوايه وه كو پسا به سهر هه موو شټېكو
حاله ټيكا دا ٻچه سپتاڼه، به لام ته ناته ت به سهر ته و نمووناته ش ناچه سپين كه كرونه ته
به لگه بڼيان مه گهر به ژور انبازي.

۶- «پسا كال» ديالېكېك ته ناته ت ديالېكېكېش نين واته: «پسا كال» ديالېكېك
نه زانستين و نه ديالېكېكېن و نه پسا ش!

كه واته چي ده ميټته وه له ماددي به ټي ديالېكېكې؟ بله روه ها به رسين: ماددي به ټي
ديالېكېكې چ ده سته كوي زانسي و ته كه لوجي به مړ و ټاڼه ټي به غشي؟ چنه زانا به كرين
هڼا بڼ نالي كرونه وه گټيان؟

ټيمه ته بها په كه به كار هڼاڼي دزمانين: چه واته كرون نيمچه خوڼنه ران. له وڼه نه ش
له ماركېته و له ماركې په كان شاره زان به دلنبايي به و ده لټين ۹۹٪ ي ماركې په كان له م
جوړنه، چونكه له و ۹۹٪ په نه واته نه كه هه لگري درو شم و قسي جوړولو سده جار
دووباره كرون.

جالپړه دا ماددي به ټي ديالېكېكې به غزي و وشكي به كه به و جن ده ټلېن و ژماره به كي
تري ره خنه له ره شنووي ته م كتبه ده ټلېن و ده هولي پشان دابو كه تاپو تاپين پسه كه ټلسان
بكه به و به بڼ ته وډي خوڼنه ر بلشتر ټلې ټي بگات پټش هه موو خوڼنه ريكي ش خوڼنه ري
ماركې كه له ټاڼه كي غزي ژور شاره زان ټي په و له درو شمبازي و قسي جوړلوا پله ي
په كي هڼاوه (هه لېته كه ميكيان نه پني).

سټیپم - ماددی په ټی میټروسی و زانست

لای مارکسی په کان (ماددی په ټی میټروسی ۷۱۸) ناکه ته فیرنکی زانستی کومه لکلو میټرووو، جا ټمه لټرو دا لم نډه پام په ده کولینه ورو روونی ده که پته ووه که واه لگول زانست و واقع دا ناگوښی.

۱- وجودی کومه لایه ټی و هؤش کومه لایه ټی

به ره هم هټنن (که لای مارکسیت سهره کی ترن لایه ټی وجودی کومه لایه ټی په) به ووه هؤی په پدا بوونی هؤش (وحي) لای مرؤی سهره ټلی، مارکسیت ته مه ده لن... به لام زه حمت ټی په پنجه واته ی ته مه بو ترؤو بلنن که و مرؤف هؤش ته به بو ټنجا توانی به ره هم بښی (۷۲). ته مه ش به ردی بنلغه ی ماددی په ټی میټروسی هه لته گیرته ووه.

هه ټشانه پیرسین: که مرؤف هؤش ته نه بوونی چؤن ده سی کرد به به ره هم هټنن؟ زووش پلنخاؤف و هلامی ره غنه په کی وای ټلو ووه و وای دا سهری لن شلو ووه و قس ی (لاروین ای هټلو ووه که چؤن ده سی مرؤف لگو ټنجان بؤ ته و ی په ټی خواسته کانی (اراده) کار بکن (۷۳) خواسته؟ لټرا ده؟ ته گهر مرؤف هؤش نه بوونی چؤن خواستی هه بووه؟

پلنخاؤف دوا یی ده لن که واه لوانه په (پروانه وش ی لوانه په) ته مه هوو ده سته به هؤی هه نډک ټلیه ټی دور و پیری جو گراف ټی و شپوه په یان وهر گرتی (۷۴) جلا ته مه بلنن: په گهم: مارکسیت کان (غیری مارکسیت گش هروا) که ری یان لن ده گیر ټی په نا ده په نه بهر (لوانه په و) (ره نکه و) (دور ټی په)... که چی بؤ چوونه که ی خټ یان هه به رلست ترن لټکاته ووه ... ده زان.

هووه: کری جو گراف ی دور و بهر که پلنخاؤف په نای بؤ ده بات په پوهندی به به ره هم هټنه و ته په که ماددی په ټی میټروسی ته ټکیدی لسه ده کات.

سټیپم: وهک ومان گونجانی ده سی «پایره مه پو ومان» بؤ ته و ی په ټی خواسته کانی کار بکن ته ووه نشان ده دات که «پایره مه پو ومان» خواستی هه بووه (اراده) خواستیش پټو سی به هؤش هه په که واته هؤش سهره ټلو په که مه ته مه ش پنجه واته ی قسه که ی ماددی په ټی میټروسی په.

۷۱- ټیمه ناری (ماددی په ټی میټروسی) به کار ده هټنن هه رچه ته پروسا نه به و ته په که ته و شتانه ی که ماددی په ټی میټروسی باسیان ده کات یان هیچ ته یلټ په شلیک یان ماددی ټی، وهکو (کارل مانهایم) ټی که واه ماددی په ټی میټروسی ته ټها به ټا ماددی په پوهانه، K.Mannheim

Ideology and Utopia, p.225

۷۲- د. ټیاس فرح، تطویر افکار لارکسی ل ۲۹۱.

۷۳- برونو پلنخاؤف، تطویر افکار لارکسی... ل ۱۰۶. ۷۴- هه مان سهره چاره ل ۱۰۷.

پلیخانوف دەیزانی کەوا ئامیڕ بە ھۆی ھۆشەو دەست دەن بە لام حەز دەکت
کە ھۆش بە ھۆی ئامیڕەو دەست بووین بۆ پەنا دەبات بەر پەرستراوە کوێرە شیتە کەو
قەسە ی کارابەکت دەیتەتەو کە گواپە ئامیڕە پە کەمە ھەرە گرنەگە کان بەرنگەوت
دۆز راپوونەو. (۱۷۵).

بەواتایە کێ تر پلیخانوف وێستووی خۆی لەو قورلوو رزگار بکات:

۱- ئامیرو بەرھەم ھێنان ھۆشی مرۆڤان دەست کرد (مارکسیت وادەلین).

۲- بەلام ھۆش نەبێ نە ئامیرو نە بەرھەم ھێنان دەن (عقلە کان وادەلین).

کەواتە دەن ئامیڕە پە کەمە کان بە ھۆی ریکەوتەو پە پەداوین، ئەمانەش ھۆشی
مرۆڤان دەست کرد بەم جۆرەش پلیخانوف خۆی لەو قورلوو رزگار دەکت ئەوێش
بە بەرە کەتی خودلووند (رێکەوت)... پیرۆز بێ ناوت پەرستراوە کوێرە بێ عەقلە کە ی
جاھیلەت!

ئەمە سەبارەت بە پەیدا بوونی ھۆشی مرۆڤی سەرەتایی. بۆ ھۆشی مرۆڤی چەرخەکانی
دواییش مارکسیت دەن گواپە باری کۆمەلایەتی (بەتایبەتی بەرھەم ھێنان) ھۆشی
کۆمەلایەتی دەست دەکت... ئێمەش دەتوانین بڵێین کە باری کۆمەلایەتی پە کێکە
لە سەرچاوەکانی ھۆشی کۆمەلایەتی بەلام ھەلەپە بوتری کە تاکە سەرچاوە یان ھیچ نەبێ
سەرچاوەی سەرەکی پەتی ئەگینا ناتوانین وەلاقی ئەو پرسیارە بەپەنەو کە: بۆچی
مارکسیت خۆی (کە فەلسەفەی چینی کرێکارە) لەو وڵاتنە زیاتر بڵاوبۆووە کە چینی
کرێکار تەیان دا زۆر لاوازی یان دەتوانین بڵێین کەوا وەکو چینیکی وجودی نەبوو؟

۲- ھێزەکانی بەرھەم ھێنان و پەپوێندەکانی بەرھەم ھێنان

زانپان کە بەپێی بیروبوچوونی مارکسیت ھاتتە کاپە ی ھۆی پێشکەوتوی بەرھەم
ھێنان (ئامیژی نوێ). ھەند (دەیتە ھۆی ئەوێ کە پەپوێندەکی نوێی بەرھەم ھێنان ییتە
کاپەو، واتە ئامیژە نوێگان (بۆ نموونە) سەرماپەدار یان ھێنایە کاپەو.

ئەمە راستە بەلام ھاس کردنی ئەمە بەرھەمە (مطلق) راست نی، چونکە ئەمە
ھەموو قۆناغێک و سەرەمێکی مێژوویی ناگرتەو، مارکسیت دەپەوێت وڵات ئەوێ
مارکس دەن: ئەو ئاشە ی کە بە دەست دەخوێتەو کۆمەلگای دەرەپە گاپەتی دەست
دەکت (۱۷۱). ئەمەش تێرواتیبێکی زۆر سادەپەو ھەولێکە بۆ بەزۆر سەپاندنی بۆچوونە کە ی
خۆی بە سەر ھەموو قۆناغێکی مێژوودا.

لەلایەکی ترشەو ھەر بەپێی بۆچوونە کە ی سەرەو دەرکەوتووە کەوا ئامیژی

۷۵- ھەمان سەرچاوە، ۱۰۹ ل. پەراوێز ۲۲.

۷۶- مارکس، پێس فیلسوف، ۱۱۲ ل. مارکس ئاق دەست دەکت، پە لام دەن دەپەتە دەھێش، یان
دەردەخات، پە لام قەسەکانی پێشووی ئەو قەسە پە ھەر ووھە ی دەست دەکت، دەگە پەن.

نمونه به کی تر نه و به که (عمر کوری الخطاب) زموى به کافي عيراني دلبهش نه کرد به سر جه ننگاوه ره کان، نه گهر نه مەشی بگردابه چينتيکی دهره به گ په پداوه بوو، نه وېش به ېن نه وى که گه شه سەندنى به ره هم هينان گوزراتيکی به سر دا هاتېن.

هه روه ها له کافي (له مەوى به کان) دلو به چەند برهانيکی دهلته، که س و کاري دسه لاندلره کان بوونه خلوون زموى به ېن نه وى گوزران به سر به ره هم هينان دا هاتېن.

سه بارت به دېکاتوريه تي پرؤليتاريش (که له راستي دا پيش مارکس گراکوس بلييف G. Babouf ي فەره نسي بيري لي کر دبو ووه له گهل نه غيتک جيلوازي دا) (۷۹) زارواوه کهوا نه وى به ره باوو دېکاتوريه تي حزبي شوو و ليؤنه ي مەرکزي بوو نه که هي کرکاران، نه ووه تا لينين خوي دین به ووه دا ده ئی کهوا کرکاران هېچ به هېچ ناکه نو پتويستان به پيشه وای هه ليؤرولوى شوېر گنېرى رۇشنير هه به که به نلوى پرؤليتارو به يلمه مەنى نه ووه شوېر که به ربا بکات (۸۰)، نه لجامېش نه ووه بوو که حزب و ليؤنه مەرکزي به که ي حوکیان کردو دېکاتوريه تي چيني کرکار رووناکي نه يني، نه مەش نه نانه ت هەندیک مارکېش دافي ېن دا ده ئين (۸۱) له جيا ئی نه مانی چينه گنېش پرؤليتاريا هه ر مابه ووه له يری سه رمابه دارو دهره به گ چينتيکی نو ئی په پدا بوو که چيني بيرو کرانه (فهرمابه راني دهل گاکافي دهلته).

به ېن: بيرو کرانه کان چينتيک ېنک ده هلي ئی نه وېش به ېن ي پيشه ي (چين) لای مارکس. مارکس له کتبي (۸۱ ي پروميرى ناپليون بوناپارت) دا (سالی ۱۸۵۰) سق مەر جي دانلوه بۇ چين که ده توازي به م جزوه کورت بکړنه ووه (جزوي ليان، به رزه ووه ندى به کان، رۇشنيرى) که نه نداماني چينه که تيايان دا به شدلو وه کو په ک ي (۸۲)، به ېن ي (رمون لارون) مېش مەرجه کان لای مارکس دوات (جزوي ليان، هه روه ها نه نداماني چينه که يزان که به کن به رامبه ر دو م (۸۳) به م شتوه به ش ده توازين (جزوي ليان) و (هؤشه ندى) بکه په دوو مەر جي چين و که هه ر (وجودى کۆمه لاپه ئى و هؤشى کۆمه لاپه ئى) ده گرنه ووه له م دوو بان سق مەرجه ش له بيرو کرانه کان دا هەن بۆيه چينتيک ېنک ده هين.

نه گهر وه کو لينينش بناله ي چين به (چينگه ي مرؤفه کان له به ره هم هينان دا) (۸۴)

۷۹- بېرولنه: کؤل، روان افکار الاشتراکي، ل. ۳۹

۸۰- نه مەش لينين ده خاله خاله ي (بلاکي) به کان، هه بېرولنه کۆمه لکي واکه ديوى لينين کورده جيلاس (۹) مېتج فەر کامل، ل. ۱۲۰، (بلاکي) بېرول به حيزي جه ماره وى نه بوو.

۸۱- بېرولنه: کتبه به ي ليون ترنيسکي، الثورة للفقير.

۸۲- بېرولنه: کاتلين افکار کابل مارکس، به رگي ۱، ل. ۱۶۵-۱۶۰.

۸۳- بېرولنه: ريمون لارون، صراع الطبقات، ل. ۲۹.

۸۴- بېرولنه: ي نووورسوفسکي بېرولنه سه رچاوه ي سه رچاوه، ل. ۲۰-۳۱.

بزانين ئەوا بېروكراتە كان نېسان چىنيك پىنك دەھىنن چۈنكى ئەولان رۇلى بەرنەۋەرى بەرھەم ھىنان دەھىنن.

تۈتۈكى - بۇ ئەۋە ئەفسانەى جوۋتە كە: (ئەھۋاردا) و (ئەھرىمەن) نەشۈنۈنۈ تەنھا كىرگىكارو سەرمابە دار بەن سۈى ئەۋە بوۋە كە بېروكراتە كانى بە كىتى سۈئىت سەر بە (سەرمابە دارى دەۋلەت - راساىلە الدولە) بزانن گواپە نازنلو (القلب) پان نىبە و مافى ناپىبە نى غلوۋەننى (الملكىة) پان نىبە و بۇيان نىبە (چۈنكى موۋچە خۇرن) كۈرۈ كۈرە زاگانىيان بىخەنە جىنى خۇيلان (۸۵). بەلام تۈتۈكى بىرى لەۋە نە كىرەۋە كە كىرگىكارانىش ئەم مەرجانە پان قىدا نىبە بەلام لەگەن ئەۋەش دا ھەر بەچىن حساب دە كىرغى. بەم پىنە نەك ھەر بېروكراتمان ھەبە بەلكو تە كۈكراتىش ھەن كە چىنيك پىنك دەھىننۈ كە بىرىن لەئەندازيارو بەرنەۋەرى پىرۋەو مىككىپە كان. ھىنو كە ھەندىك كەس پىشۈن كىرەۋە كە بىنە چىنيكى پىشەۋا.

ئەۋەى كە زىتار رىنى قى دەچىن ئەۋەبە كە گەشە سەندى ھۈكانى بەرھەم ھىنان لەھەندىك ھالەت دا بىنە ھۈى پەيداۋونى چىنى نوئى، ئەمەش بە (مطلقى) لماركىت دا ھەبە، كەچى ماركىت (مطلقى) لەدەست خۇى دەردەكت و ناپەۋى دان بەم دوو ئەنجمەى خوارەۋە دا بىن:

۱- چ لەكۈمەلگى سەرمابە دارو چ لەكۈمەلگى چاۋە پىكرلوى قەد نەھاتىۋى كۈمۈنىست دا گەشە سەندى ھۈكانى بەرھەم ھىنان دەبىنە ھۈى پەيدا بوونى چىنى بېروكراتىۋ نە كۈكرات. ھەند.

۲- بەم شۈبە نەمانى چىنە كان لەكۈمەلگى كۈمۈنىست دا نەك ھەر خورافە تىكى نازانىسى بە بەلكو ھەرۋەھا لەگەن ماركىت خۇى دا ناگوچىن. ھۈى ئەم نارېكى بەش (خەزو ئارەزوۋى) ماركە، واتە خەزىكرن بەنەمانى سەرمابە دارو سەركەۋىنى پىرۋىلارپاۋ پاشان نەمانى چىنە كان. مەسەلە ئارەزوۋى نەفە..

۴- جۈرەكانى بەرھەم ھىنان

۱- كۈمۈنى سەرتايى

ئەمىرۇ كۈمەلگا سەرتايى بەكان مەيدانىكى باشى لىكۈلنەۋەن لەبارەى كۈمەلگا سەرتايى بەكانى مىزۋو. لەكۈمەلگاى ئاندلمان (Andaman) كە لەئۇلبانوسى ھىندى دا دەئىن - زەۋى و راو كىرن ھاۋىبەشە بەلام خلوۋەننىى تاپەتېش ھەبە بۇ ئومونە درەختىكى دھارى كراۋ كە كەس بۇ نىبە دەستكارى بىكات خلوۋەنە كەى خۇى نەبى (۸۶).

۸۵- تۇتۇكى، الثورة للثورة، ۱۹۶۲. ۸۶- د. قىبرى محمد اسماعيل، علم الانسان، ۳۹۲-۳۹۳.

که واته دیاره که خاوه نښتی گشتی زیاتر بڼ شو شتانه به که زوړن (وه کو زهوی که خه لکه که بڼ کشت وکان به کاری نلغښ) پان نه وانه ی له بهر دست دا نښ (نازه ل) رلو کړلو، نه مش قه به کی (بلانکی ای کومونستی نامار کسم بیرده خاته وه که نه وه به درو ده ختیه وه که کومه لگا کونه کان کومونست بوون و ده ل کی واته ولاتی شمرو (کاف بلانکی) کومونستن له بهر وه ی دریاگان ناکه نه خاوه نښتی ثابته (املیکه خاصه ۱۸۷).

هر به باوه ری بلانکی: خاوه نښتی ثابته ی زهوی کلنیک په پنا ده پنا که زهوی ده گمن پنا له چلو ژماره ی له وه که سانه ی که ده پنا کاری ثابته کن (۸۸)، له بهر نه مش کومه لگا کونه کان نه که هر کومونست بوون به لکو نه به ری ناگره ویش بوون (۸۹).
هه له کانی مارکس و ټینگلز (به ثابته ی ټینگلز) له وه دا بوون که پشیمان به ستیو به کښی (کومه لگای کون ای (لویس موزگان) - که له گن پیروچوون پنا دا گو غلو بوو - زوړه ی بڼوونه کانی موزگانیش پوچپن کراونه ته وه به هوی لیکولینه وه ی نوڅ (۹۰)، بڼوونه له بهر ی سیستمی (دایکانه امان) (دایک سالاری ۹۱) که به هوی لیکولینه وه ی زانستی په وه در که وتوه که نه په نه بووه. هه تا نه گه ر ثابته ی پایه به کی به ریشی هه بوون، هه روه ها در که وتوه که به سترج نی به سیستمه کانی خزمایه نی له هیل دایکه وه (حسان خوشکی دایکه... - که ده سالات لیره دا بڼ خاله - پنځ سیستمه کانی خزمایه نی له هیل بلوکه وه سمام خوشکی بلوکه... - که ده سالات لیره دا بڼ مامه - هاتن (۹۲). له وه ش به پنجه وانه ی لیکولینه وه کونه کان که مارکس بهت پشی پنا پان به ستیو.

له کومه لگای دوور که کانی ترؤریاند Trobriand دا که به کومه لگایه کی «دایکانه» ناسرلوه میرانی لری نی دایکه وه په واته هر که سینگ میرانی خالی خوی وده گرځه هوی رولی دایکیش لیره دا نه وه به که خه لکه که پیاوه که به سه به ی مندان بوون نازان واته پروایان به بلو کښی ی «پایلو لوجی» ی پیاو نی به به لکو به بلو کښی ی «کومه لایه نی» (۹۳) که واته مه سه له لیره دا نه فره میړدی په و نه رولی نابووری ی ثابته وه کو لیکولینه وه

۸۷- ج. د. ه. کلن، رواد افکار الاشتراکي ل ۲۵۰. ۸۸- قه مان سه رچاوه

۸۹- قه مان سه رچاوه په لوم گومانان له مه دا هه په.

۹۰- مریس گلزاین، له: حول نقطه الانتاج الاشتراکي، ل ۱۷۶. (گلزاین اش کاپرلیه کی مارکسی په.

۹۱- (دایکانه) یو لیکولینه وه کاشی له مریز گوتچاوتره له (دایک سالاری) چوڅکه در که واته وه

که مه سه له که زیاتر مه سه له ی خزمایه نی و میرانی په... هه له که ده سالات. هه مان شلو ش بڼ

(پاوه کانه) په لوم مارکسی په پی ټاککان هیلک باسی (دایک سالاری) (پاوه سالاری) د که ن

هه روه ها هه خه لکه له قه پری مارکسی په کښی هیلک له و دوو ژماره په به کار ده لمان.

۹۲- سه رچاوه ی پلوسور، ل ۱۷۷-۱۷۸.

۹۳- د. قهری محمد اسماعیل، علم الانسان، ل ۲۶۲-۲۶۳.

کۆنه کان و ههروهها مارکێت دهلێن.

بېرېږوځوونې مارکسې یې ترېش هېن که لېمېږه هېنډلېک مارکسې (لېمېږه یې که لېشت ده کولېږه نوک مارکسې په در و شېمېږه کولې) لېږه دوزانې که وړا هېلېن وه کولې:

۱- نابوری شواتینی کوچہری پنش ہی کشتوکان ۹۶ھ پروط (۹۶).

۲- مرزله سه رهنای به کن زیا به ره میان نه یوو (فائض الانتاج) (۱۹۵۰).

۳- مرغی زوو لهوری و خزمایه تی و تیر و انین ہر جیاتیان نہ بووہ و کتبان نہ بووہ
 «کہ مالیات» دلینن وہ کو تاین و خزمایه تی (۱۹۶).

که واته بهم جزیره نه گهر کۆمه لگای کۆن به کۆمه لگایه ک (مشای) یزاری ئه مه دهیته بۆ چهوونکی ئی به لگای زانستی و میووی و دیاره که لاره زووی له پشته وه به لاره زووی سه زکردن به وه ی که به لئێرته که وا کۆمه لگای به کم خاوهن چین و چه و ساندنه وه ی چنانه ی نه بووه که وا کۆمه لگای کۆمونیستی چاره پئی کرلو بۆی هه به به پلانی و شێکی سه پانی ئی به.

پ۔ کوئی جلافتی

لهم جزوہا (الای مارکیٹ) زیبا بہرہم و خلوہ نیتی ی تلیق
 بہ پناہوون و سبھی دلیکانہ گزرا ہؤ سبھی ہلوکنہ دہ ولتیش پہ پنا ہوو ہؤ سہرکوت
 کردی کڑیلہ کنہ

له‌مه‌ش به‌ه‌زی زۆریوون کۆله‌ بوو، جه‌نگیش سه‌رچاوه‌ی ده‌سته‌وه‌نی کۆله‌کان بوو (هه‌ر لای ماركه‌ته‌).

کہ واقعہ: (کڑمہ لگای بن چین ← جہ ننگ ← کڑیلہ ی ززر ← کڑمہ لگای چیندار)
 بہ لآم لہ لایہ کی تزوہ ہر لای مار کبہ ت جہ ننگ ہلہ کی چیناہ نی ی ہہ پو
 لہ کڑمہ لگای بن چین دا نی پدہ کہ واقعہ چوڑن جہ ننگ لہ کڑمڑول پدہ کم دا (کہ چہی لہ دا
 نہ پوہہ ۹ پدہ پوہہ ۱۹۷۲)۔

[illegible]

٩٤- گلزمین، ١٤ حول نمط الکلیج الاسوی، ١٧٥. ٩٥- دهان سه جوارف، ١٨١ و ١٨٢.

۶۶۔ وہ ملے سے چارہ ل ۲۰۲۔

٩٧ و ٩٨- د. عباس فرج، تطور الفكر التاريخي، ج ٣٠٠.

ج- دهره به گایه تی

گه شه سندن هژگان به رههم هینان (نلمیره کان...) گه پشته پله به کی وا که نه ده گونجا له گه له به یوه ننده کڅنه کان به رههم هینان بویه پښویتی کرد که نه و به یوه ننده کڅنانه لایجن.. مارکسیت واده له به لاهم ده پښین که وانه مانی جزری کڅیلایه تی به یوه نندی نه بوو به گه شه سندن هژگان به رههم هینان به لکو له بهر هوی به کی دهره کی که هیرشه کان خپله کان دهوروبه ر بوو (مه به سته لیره ش دا دهوله تی رومایه).

به پنی مادی به تی دهلنکیکی و مادی به تی میژووی ډه به وایه چینی ژر ده سته شوره که پان به رها بکر دایه دزی دهره به گه کان (۹۹)، به لاهم راستی نه وه بوو بورجوازیه ت شوره که ی به رها کرد مارکس به کانیش شوره شکی نمونه پنی که دز به دهره به گه کان بوون وه کو شوره تی دهره نسا (۱۷۸۹ز) به شوره شکی بورجوازی نلو ده به ن و مادی به تی دهلنکیکی و میژووی پان له یاد ده چی که نه گهر نه م دوانه پان له یاد نه چوایه ده پانوت ده به وایه شوره که جووتیاران به رها پان بکر دایه.

د- سه رمایه داری

لنکولنه وه کان مارکس له بهاری سه رمایه داری به وه پر هه له بوون به لاهم به هه ر حال له لنکولنه وه کان له بهاری پښ سه رمایه داری باشتر بوون چونکه خوی له سه رده مه دا ده ژبا له کتیک دا له بهاری پښ و پاش سه رمایه داری زیاتر (علم الفیبه ای به کر ده هینا ۱۰۰).

هه له کان مارکس له بهاری سه رمایه داری دوو هزیان هه یه:

۱- مارکس چه ند بیرنکی لئاده ی له میشک دا بوو که ده پوښت واقع و لنکولنه وه کان خوی له گه لیان دا بگوځیځی.

۲- سه رمایه داری روظانی مارکس له سه رته تای گه شه کردی دا بوو.

مارکس سه رمایه داری کردبوه کلیل بژ زانیځی جزیره کان پښوکی (۱۰۱) به لاهم چه سته تی نه ته تووشی هه له ی زوری کرد زور له پښینی به کان هه له دهرچوون و چه ند جارنک پښینی وای ده کرد که ده به وایه له کان ژباڼی خوی دا روویان بدایه وه، جا که روویان نه ده دا نه و که سانه ی که هلوچه رخی بوون نه مه پان ده کرده بابه تی

۹۹- نه مه څه به پنی مادی به تی دهلنکیکی (پاسای دژه کان که هه ر دژکه نه وه ی تر نروست ده کات و ده که ونه طبلانه ی په کتر) هه روه ها به پنی مادی به تی میژووی (طبلانه ی چینه کان).

۱۰۰- (کڅل) ده تی که و مارکس زور وود تپښی ی که شه کردی سه رمایه داری ی کرد کلاوه راستی سه ده ی ۱۹ و دای نه وه کڅل ی نه دایه نرویره کانی کانی خوی: لئارکسیه و فلوپوسویه، ۴۰۳-۴۰۴.

۱۰۱- کارژدی، کارل مارکس، ۱۱۹.

بە كىچىك لەمۇ پىششىق بىلەن. لەبارەى نەمانى چىنى نلۇە رېستە لای ماركىس چە وستانىنە وەى پىرۇلىتارىيا زىيائى دە ئىن و كۆمە لىگا دىلەش دە ئىن. بە سەر وەو چىنى سەر كى: بۇر جىوانىيەت و پىرۇلىتارىيا.. ئەو كە ساتەش كە سەر بە چىنى نلۇە رېستى وائە كىسبە كان، جىوولتارىنى سەر يە خۇ، فەرمانىە ران... ھىد بە شىنكى كە ميان دە بىنە بۇر جىوانى بە شە كەى تىش ھە ئار دە بىن و دە بىنە پىرۇلىتارى

واقع ماركىس بە دىرۇ خستە وە: بۇ ئىمۇنە سالى (۱۹۵۴) لە فە رە نىسادا چىنى نلۇە رېست (۶۵) مىليۇن كە سە بوو جىگە لە پەك مىليۇن جىوولتارىي بچىو ك لە كىچىك دا پىرۇلىتارىيا (۶۶) مىليۇن كە سە بوون (۱۰۳).

لە ئەل ئىلەش دلو بە ئىنى (كارل كوتسكى) ماركىس ئى ئەل مالى (۱۸۵۴-۱۹۳۸) - كە دىلەى لای ماركىسە كان بە تە خرىنى نلورى- چىنى نلۇە رېست لىسالى (۱۸۸۲) ئە وە تا (۱۹۰۷) بە رىلەى ۱۷۶% زىاد بوو لە كىچىك دا ئە وائەى كە كرى و مە رە گىر تە ئىا ۱۰% زىاد بوون و كرىلگارى سەر يە خۇ ۳۳% كەم بوون (۱۰۴) ئىلە رە كان سالى (۱۹۵۴) ھى ئىو سە رىكى ماركىس ئىلە وىش وە كو ماركىسە ك پىنە كەى ئىلە دىنە: ۵۵ ئىلە رەى گە و رەى چىنى نلۇە رېست پىنە شە گوتى بخرى چىنكە گىر ئىگىنى كە سە لىچىو سەر مالىە دارە كان (۱۰۵)، جىلە گەر مە سە تە گىر ئىگىنى ئىلورى ئى سوئە قە كەى (ماتىنېست) كە لەم چىنە دە پىنە چىنكى نلە رە يە خۇ- (۱۰۶) ئە و پىرۇلىتارىياش ھە ورا لىرووى ئىلورى يە وە سەر يە خۇ ئى يە.

بەم شىو بە تىپى يە كەى ماركىس سە بارە ت بە نەمانى چىنى نلۇە رېست نلواقى و نلزانىسى بوو و خە زى ماركىس لە دىوادا بوو: خە ز بە مانە وەى بۇر جىوانىيەت و پىرۇلىتارىيا بە ئىا بۇ ئە وەى زۇر ئىلە زى بىكەن و لە كۆ ئىلى دا دىوە ميان سەر يە كە وئە ھە لە پە كى ماركىس ئىلە وە بوو كە گە شە سە ندى تە كە لۇ جىلەى لىرە دا پىش گوتى خستە ئە و گە شە سە نندەى كە پىنە پىست بە كرىلگارى كە مە تە كىت (بە ھۇى بە كار ھىنانى زىيائى ئۇ ئۆمە كىيە تە و ئىلە رەى چىنى نلۇە رېستى قە بە كرىو. لە جىلەى ئە وە وای دە زانى كە خە رى بوون سەر مالىە (التر كز الراسالى) لای سەر مالىە دىلەن بە شىو بەى كە پە رە لى گۇر ئىنكى و ا بە سەر پە يە وە نندە كۆمە لاپە قى يە كان دا دە ھىننى كە شۇر شى پىرۇلىتارىيا بە دىلە وە ئى.

زیا به‌ها (القمة المفضضة) به‌ردی بناغی نابووری سیاسی مارکیه‌ته، لای مارکیه‌تیش لَم پسا به‌ریتی به‌له‌سای سه‌ره کی نابووری سه‌رمابه‌داری و جه‌وه‌ری چه‌وساندنه‌وهی کرنگارانه. لیره‌ش به‌کورتی روونی ده‌که‌بنه‌وه:

هینزی کارکردن به‌هاله‌ک به‌که‌ل‌وه‌لی به‌ره‌م هینز لو ده‌به‌غشنی که‌به‌های نالو‌گوزین (القمة التبادلة) باخود ه‌ز به‌کورتی به‌ها (القمة ای پَن دوتزی، کابری سه‌رمابه‌داریش که‌کالا دینته به‌ره‌م به‌زغینکی زیاتر له‌زغی که‌ره‌سه‌کان ده‌پفروشنی په‌کیکیش له‌که‌ره‌سه‌کان کاری کرنگارانه. جائه‌و به‌هاله‌ی که‌کاری کرنگاران ده‌هینته کاه‌وه له‌وه‌به که‌سه‌رمابه‌دار پیوسته بیدله کرنگار به‌لام سه‌رمابه‌دار لَمه که‌متر ده‌دله کرنگار، جیلوانیش نیون دوو به‌ها که‌(زیا به‌های پَن دوتزی باخود به‌شپوه‌به‌کی تر: کرنگار به‌هاله‌ک ده‌هینته به‌ره‌م که‌هیچ له‌یری وه‌رناگری له‌مه‌ش مینی و سه‌رچله‌وی چه‌وساندنه‌وهی کرنگار.

سه‌رمابه‌ش بریتی به‌له‌دوو به‌ش: (سه‌رمابه‌ی نه‌گوز) که‌له‌و پاره‌به‌به که‌له‌پینای کارگو و لیره‌کان و که‌ره‌سه‌و سووته‌می.. سه‌رف ده‌کرتی به‌شی دووه‌میش (سه‌رمابه‌ی بگوز) که‌سه‌ره‌می کرنگارانه.. ته‌ما سه‌رمابه‌ی بگوزیش زیا به‌ها ده‌هینته به‌ره‌م.

به‌لام وه‌کو تیشی کرله‌و نابینکی ه‌به‌نیون لَم له‌به - که‌له‌به‌رگی په‌که‌می کنبی (سه‌رمابه‌انا و توله - له‌گه‌ل، بوجوونکی تر که‌له‌به‌رگی سینه‌می (سه‌رمابه‌انا باس کرلوه.. لَم به‌رگه‌ش ښنگلر پاش مرفی مارکس بللوی کرده‌وه‌وه له‌ویش له‌وه‌به که‌دوو سه‌رمابه‌ی په‌کسان دوو قزاقچی په‌کسان په‌پدا ده‌که‌ن لیره‌گرنگ فی په‌ریزه‌ی (سه‌رمابه‌ی بگوز) بژ (سه‌رمابه‌ی نه‌گوز) چه‌ند پَن به‌م شپوه‌به‌ش له‌گه‌ر دوو سه‌رمابه په‌کسان ی که‌له‌به‌کیکینا (سه‌رمابه‌ی بگوز) زیاتر پَن له‌سه‌رمابه‌ی بگوزی سه‌رمابه‌کی تر له‌وا قزاق ناگوزی. که‌واکه سه‌رمابه‌ی بگوز ده‌ور نابین له‌به‌ره‌م هینال (زیا به‌ها) له‌مه‌ش که‌پنجه‌واتنه‌ی قسه‌ی په‌که‌سه‌و که‌له‌به‌رگی په‌که‌می (سه‌رمابه‌انا باس کرلوه ۱۱۱۳).

ره‌خنه‌به‌کی تیش له‌وه‌به له‌گه‌ر ته‌ما (سه‌رمابه‌ی بگوز) سه‌رچله‌وی قزاق و زیا به‌ره‌مه‌بیت که‌واکه سه‌رمابه‌داره‌کان نه‌ک کرنگاران تووشی دباردی (هه‌ژاپوون) ده‌ین ۱۱۱۴.

شاه‌فی پلسته کمو (چلوز. هژای به‌رتالی (ده‌وری ۱۷۴۰ تا ده‌وری ۱۸۲۰ زیاپو) ښتر وښووی که‌دولمه‌نده‌کان (کارکردن) له‌هه‌ژالرن ده‌که‌ن به‌که‌متر له‌به‌ها راستمینه‌کی کرنگار له‌مه‌شت روژدا په‌ک روژ بژ عزی گردن‌کت و حوکه‌کی تر بر

۱۱۲- د. هابس فرج، تخییر افکار لاریکی، ل. ۳۰۴.

۱۱۴- هه‌مان سه‌رچله‌وی ل. ۳۰۴.

دەولەتەندە كان ئەمەش كەھەمان فېكرەى (زىبابە ھالبە، ھەر ۈرە ھا دوای ملو بەك لەنووسرلویكى ئابوورنەنسېكى وەك (تۆماس ھۆدگسكېن)دا باسى ئەمە كراوئەتە (۱۱۵) واتە بەر لەماركس كەسى واهەبوون كە باسى (زىبابە ھا) بکەن.

هـ- كۆمۇنىزم

ئابوورنەنس جېزۇم بىلاتىكى J.Blanqui (كە ئەمە بىلاتىكى كۆمۇنىست نى) ناوى سۇشىالىستى تەبىئەت (Utopian Socialist) ى (۱۱۶) ئابو و لەسان سېژون و فۇرىي و ئۇوېن، پاش بە كارھىتائى ئەم زارلۈە پەش لە ماتىفستۇى كۆمۇنىست- الېيان الشىوئى، باى ماركس و ئېنگىلزا، ئەم ناوەپان پتوھ لك (۱۱۷)، بە لأم ماركس و ئېنگىلز سۇشىالىزمە كەى خۇيان بە (سۇشىالىزى زانستى- الاشتراكىة العلمىة) دەراتن.

ئەم ھزانتى ھەش لە راستى دا بىرىنى بوو لە ئالواتىكە ئالواتى بەدى ھاتنى كۆمەلگاپە كى كۆمۇنىست، ئەم ئلواتەش، پان بېلېئىن ئەم ئلرەزوو بەرگېكى زانستى كراپە بەر، دەپن ئېمەش زانستى پانە ن بکۆلېنەوھ ئابۇمان دەرىكەوئى كەسەر بەلامپۇلۇجيا - زانستى ئەفسانە كان ئە نەك زانستى راستەلپە.

بەپنى ماركس، «دەپن» كۆمەلگاپە كى كۆمۇنىست بەدى (۱۱۸)، بەپنى ماركسبەتېش دەبوپە لە (ئېنگىلتەر)دا بەدى بېتابە چونكە بەرترىن لىستى گەشە كىرەف سەرمابەلرى نى دا بەدى دەكرا، ماركس ھەر چالوۋېئى دەكردو «رەمل» ن دەدلو ھېچ نەبوو، نە لەئىنگىلتەر دلو نە لەفەرەنساو نە لەھېچ جېنگەپە كى تى ئەوروپا بەلكو بەپنچەوانەوھ لەئىنگىلتەر دا سەشان لەولائى تى- كىرگىكارن دەستىان داپە خەپائى نەقابەپى دەستوورى (كەشۇرېشگېرى نى) ئەمە لەكېكدا ماركسبەت كىرگىكارن بەتاكە جېنى شۇرېشگېر دەزاق، ئەمۇش لەولائە سەرمابەلرە كان دا تېشووۋى تى كۆمەلگا (لەجىائى كىرگىكارن) دەستىان داوۋەتە كارى شۇرېشگېرى (۱۱۹).

بەپنى ماركس خۇشى كىرگىكارانى سەدى ھەژدە دۇى دەسەلانى ئامېر

۱۱۵- بېرلە: كۆل، رواد لىفكر الاشتراكى، ۶۰-۶۱.

۱۱۶- پىلاتېئىيا: شۇئىلىكى خەپائى پە كە پاسار رەوشت و ھكۈمەتلى نى ئىسولەپس ھەپە لەفەلسەفە نى سەرىدەمە ئىسلامى پەكلىشى دا بە (المدىلة القاضية) كەسەرە.

۱۱۷- بېرلە: كۆل، رواد لىفكر الاشتراكى، ۱۶-۱۷.

۱۱۸- كۆمۇنىزم لى ماركس و ئېنگىلز جوۋنەپەكە كە ھالەتلى ئىستات ئامېلىن ئە ھالەتلىكە و دەپن داپە نىفخىل پان خەپائىكە و دەپن واقع خۇى ئەكە ن دا بگۇنچىلىق، بېرلە:

K.Mannheim, Ideology and Utopia, p.112. بىرگومان ئەمە بەلسە نى خۇيان.

۱۱۹- ئەمە ئەلسە نى (ماركېئوز)، دەرىارە ئەمەش سەتاپپەتلى كىرگىكارانى ئەمەپەرىگا: بېرلە: محمود لىبن لىئام، ماركېئوز لى فەلسفە....، ۱۷۰-۱۷۱.

دەۋەستان (۱۲۰). كەشمەش بىن گومان كارىكى ناشۇر شىگىزە. ۋەك چۇن ئەمرۇ نامىزى خۇزۇن (تۇتۇملىكى) بۇتە ھۇى دەر كىردى زىمارە بەكى زۇرى كىرىكاران ۋە ئەمانە بەپىزى دەزان كەدۇى بوستىن.

كەۋاتە ھۇى راست قىنى ئەۋەى كەچىنىك بەچىنىكى شۇر شىگىزە پان كۇنە پەرسىت لەقەلەم بىرى ھۇ كۇنە كەپە. ئارەزوو.

نەمانى چەنە كان لەكۇمەلگى كۇمۇنىستى خورلى دا ئارەزوۋى كى تى ماركس، بۇ ئەمەشيان دىيان ھەول دىلۋە كەپەلگەپەكى زانىقى بۇ ھەپرى بەكردن.

نەك ھەر زانىش بەلكو ھەروا بىلۋەرە كان تى ماركس خۇپان ئەمە بەدۇر دەمەنەوم ماركس پىتان دەلى كەۋا بەرھەم ھىتان ھەموو لاپەنە كان تى زىان دىنىتە كاپەۋە بەلام چۇن لەكۇمەلگى كۇمۇنىست دا گەشە كىردى بەرھەم ھىتان (ئەۋ گەشە كىردى كەنەك ھەر زىاد دەكەت بەلكو دەنەقەتەۋە ناپتە ھۇى پەپەپەۋوۋى چىنى نۇى؟

لەلەپەكى تەۋە ئەى جۈۋەلى دىپالېكىكى چى بەسەردا دىنىت؟ چۇن «دۇى نۇى دوست ناپان؟ مىللەتى دۇەكان دەمرى؟ ماركسى پەكان ھەستىان بەگەۋرەۋى ئەم پارچە دىلۋە بەرگى ماركسەپان كىر بۇپە پەپەكىن لى دا، ئەۋەقا بەپەنى لىنىن لەكۇمەلگى كۇمۇنىست دا (تاقىقات) ھەن بەلام مىللەتى شەپىيان قاندا ئىپە (تاقىقات خىر تاشىرە) ... پەنەگەش زۇر لەدېلۋى پەكە ھەۋوكتە ... ئەمە لىرەدا بەسەۋ لەپاسى (دېپالېكىك ماددى پەل مۇۋوۋى ئا پەنە كە دەكولېنەۋە!!

خەۋونىكى تى كۇمەلگى كۇمۇنىست ئەۋەپە كەلەۋ كۇمەلگەپەدا مۇۋل «بەپەنى ئوانى خۇى كەدەكەت بەپەنى پىداۋىسى پەكالى خۇى شى دەست دەكەۋىت» - كەشمەش دىپاننى (لۋىس بلان) سۇشالىقى نەرنەسى پە (۱۸۸۲-۱۸۱۱) - (۱۲۱) ئەمەش خەۋونىكى خۇشە.. خەۋنەۋە ھەلەپەكى زانىقى ئىپەۋ لەسەر گىرمانەپەك بىنىت زارۋە ئەۋەش كەمۇۋل لەلەسى پىداۋىسى پەكان دا دەۋەستىۋ ھەلەشى لەمە زىار ناكەت ۋە ئارەزوۋى لەكەمالىي زۇر ئىپە... دىپارە دەپ مۇۋل كۇمەلگى كۇمۇنىست ۋەپىرىكەتەۋە... چۇن بۇچى؟ ھەمۇۋى ھەر ۋاھانۋە! گىرمانە لەسەر گىرمانەۋ (لەۋانەپە) لەسەر (لەۋانەپە) بۇپە ۋاز لەماركى پەكان بىپىن خەۋنە خۇشە كانپان بىپىن چۈنكە پەشى زۇرپان بەدەنگى قىش راناچەن.

كەۋاتە كۇمۇنىزىمە كى ماركس دەچىتە رىزى (پولېكان) ۋەپالېكە ئەد نەۋوۋە لەدېش ناپان ئەۋ ماركسى پانەش كەجورۋەنى

ره‌خنه پان هه‌به (۱۲۲) ئه‌مه ده‌زان و ئه‌م خه‌پاله به‌و (هوتوڤا) و ئه‌فاله به‌ه ده‌زان
كه‌له‌سهرى په‌روه‌رده كرله‌بوون (۱۲۳).

خه‌پالتيكى تيش ئه‌وه به‌ كه‌چه‌وسانده‌وه‌ى گه‌ل له‌كۆمه‌لگاي كۆمونيست دا نايئي.
ليره‌ش دا ئه‌ى ئه‌لكستانده‌ر هيرزن Horzen ى روسى (۱۸۱۲-۱۸۷۰) ده‌مژينه‌وه
كه‌له‌بارى ئه‌و كۆمونيستمى كه‌ (مانيفيست) پيشيني ي بۆ ده‌كرد ده‌وت كه‌وا كۆمونيستم
هه‌ر ئۆزكراسى په‌رووسى به‌ كه‌په (واته‌ حوكمى له‌په‌راو سه‌ره‌و خوار دارلوه‌) (۱۲۴).

وه‌ك ووتمان لاي ماركس «ده‌ين» كۆمه‌لگاي كۆمونيست به‌ره‌پان، ئه‌م (ده‌ين) پاشود
ئه‌م (حاجه‌) به‌ش به‌ئنه‌ چيگه‌ى ره‌خنه‌ى زۆر له‌ماركس به‌ت. ماركس به‌ت ئه‌م
(حاجه‌) په‌ته‌ى خستۆنه‌ قالي زانست به‌لام حه‌قيقه‌ت ئه‌وه‌به‌ كه‌ئمه‌ به‌چووئيكي
نازانستى به‌ چونكه‌ هه‌موو ئه‌و هۆكرانه‌ ده‌خاته‌ ئه‌ولاوه‌ كه‌بۆيان هه‌به‌ پينه‌ كاپه‌وه‌وه‌ ره‌وتى
رووداوه‌ گان بگۆزن. ماركس ئه‌و كه‌و پينه‌به‌رك ئه‌ى ده‌كرد له‌بارى ئه‌م (ده‌ين) به‌
به‌لام زانپان كه‌وا پينه‌به‌ركى سانه‌ت بوو ده‌بواه به‌ى هيچ (حاجه‌) لاي نه‌كردله‌.

و- جۆرى ئاسيايى ي به‌ره‌م هيلان

ماركس له‌په‌ك دوو نووسرلوى دا به‌ى ئه‌م جۆره‌ى كره‌وو. له‌په‌كتي سۆڤتيش
پاش موناڤه‌شاي (ته‌بليس) و (لېنينگراد) له (۱۹۳۰-۱۹۳۱) ئه‌م جۆره‌ خرابه‌ ئه‌ولاوه‌
به‌په‌ركى دۆ به‌ماركس به‌ت زازلو كرله‌ جۆرىكى ئاسياى ده‌ره‌به‌ گه‌له‌ (۱۲۵).

له‌وولاى (چين) به‌ش دا دۆرمانه‌تى ي زۆرى ئه‌م جۆره‌ كر (۱۲۶) هه‌ر له‌به‌ره‌وه‌ى
چين هيجى له‌رۆژاوه‌ كه‌متر نه‌ن ئه‌گه‌ر نه‌خشه‌ى پينج لۆنانه‌ كه‌ى به‌سه‌ردا
نه‌چه‌سه‌ (۱۲۷). پاش تانابار كرده‌ى (ستالين) و (ستالېنه‌) به‌ش باه‌خ درابه‌وه‌ به‌م جۆره‌
به‌لام ده‌ستكارى هه‌نلېك بۆچوونى ماركس كرا.

به‌لام ئه‌م جۆره‌ى به‌ره‌م هيلان كه‌به‌ل چاره‌سهرى كېشه‌ به‌كى ئه‌كرى
ماركسى وه‌رگيرابوو خۆى له‌خۆى دا كېشه‌ى قى دا هه‌به‌. بۆ ئه‌وه‌ له‌ولايكي وه‌كو عيراقى

۱۲۲- په‌لام له‌په‌كه‌ى كره‌وه‌ وه‌كۆم ئه‌م جۆره‌ (اعتراف) ئه‌ه‌ى به‌ن جۆره‌ ئه‌ين! چونكه‌ هه‌ى
كه‌سانه‌كه‌ له‌هه‌ره‌په‌ى رۆژاوه‌ ده‌ئىن واته‌ وه‌كو كۆر ره‌خنه‌ پان ي ده‌گه‌رتى بۆيه‌ تاچان پاشه‌گۆ
پنه‌وه‌وه‌ جۆره‌تيان ئه‌ى په‌ه‌لاخ له‌خه‌پاله‌ كانپان به‌ن. (مه‌گه‌ر كه‌هه‌يان نه‌به‌ن كه‌به‌له‌مه‌ته‌وه‌
اعتراف ده‌كه‌ن).

۱۲۳- سانه‌تگۆر كره‌تيل، اوروڤه‌يه‌ وه‌هه‌ت. ل. ۱۸.

۱۲۴- كۆله‌ ئاسياى وه‌هه‌وه‌يه‌ ل. ۶۱. (خۆڤلكراسى) حوكمى تاكه‌كه‌ سله‌ كه‌به‌ره‌هه‌ى حوكم
ده‌كه‌ت.

۱۲۵- ئى. ئه‌ركا، له‌ حويل نه‌ط الانكج الاسيرى. ل. ۶۲.

۱۲۶- چان هيلان، له‌هه‌مان سه‌ره‌رده‌، ل. ۲۹.

۱۲۷- شه‌ردو دلتكس، ئاسياى ئه‌يلېنه‌يه‌ نام سانه‌ك. .... ل. ۱۲۲.

کۆن خاوهننهی ی تلبه ی زهوی هه بوو، واته تاكه كان زهوی ی خۆپان هه بوو ئه مه ش كه له گه (جۆری ئه سیای) ناگو بچن كه گوایه زهوی یای دا مه شای به، بۆیه هه ندهك نووسه ری سۆفیتی شینواری به ره هم هه تان له عیرانی کۆن دا به (کۆپه لایه ی) ده زان (۱۲۸). به لām هه ندهك هه ن به (جۆری ئه سیای) ده زان و دین به وه دا نانین كه خاوه ننه ی تلبه ی زهوی هه بوو (۱۲۹).

به لگه به کیش لسه ره به بونی خلوه نیتی تاییت نه و به که پاشای بابل
حضور ای (۱۷۹۲-۱۷۵۰) پیش زاین) له نامه به که دا بز فرماتنه ریکی خوزه باسی پاک
کردن جزو گله ای لودیزی ده کت و ده ان که نه و خه لکنه ای زموی پان هه به له دورویه ری
جزو گله که له به بکن (۱۱۳۰).

بہ لگہی تیش لہسر ھے ھوونی زھوی نایبٹ ٸہ وہ ٸہ کہ ٸہ لکی ٸیرانی
زھوی ٸہ گالی ٸوڑانی ٸہ کرئی دہ ۱۳۱۶) لہ گھر زھویش مہ شامی ٸوایہ کہ س نہ ٸدہ توانی
زھوی ٸہ کرئی بدلتہ

گه واته زموى تايپهت هه بوو. لىمه مان گاتيش دا (كۆيلايهنى) جۆرى بهرهم
هتتان نه بوو واته نه (كۆيلايهنى) او نه (جۆرى لىساى) به سهر عىراق كۆن دا ناچه سىن
ئىمه ش به لگه به كه لىسهر ئىوهى كه له عىراق كۆن دا جۆرى بهر يلاوى بهرهم هتتان
(واته ئىمه جۆرلك كه زالى بن و ئىگهر مى تر هه ئىن ئىوا زۆر لاوه كىن) نه بوو بۆچوو تىكى
ترى ماركىت به درۆ ده كو ئىمه وهو ده پىته به لگه به كى تر لىسهر ئىسكى بىر بۆچوونه كانى.

هه له به ته موناگه شانی زمان ملوه به ئه م جزیره به لام له ره ش نووسه گه دا ده پانینه وه ته بها نه وه ده لێن که وا پنه ی (جزیری ئاسیای) جگه له و ی که وه کو پنه کافی تر پنه به کی به وو که به دبلوی به کی گه وره هه روه ها پنه که خزی به خزی شه ق و شرم

۱۷۸- پر مشورہ: افسر۔ سرورقہ: اہل العراق العظیم، ۳۹۱ میل کریتاپہ تسی و ۱۹۱۷ء میل خلودہ تہ تسی ی
 لہبہ تہ۔ عد تہ تہ جگہ تہ وہ (بہرستگا) بہرہ وہا (کرشکی پاشا) (زہری) زیہان عد ہرہ۔

۱۶۹- پرونده: د عهدنامه الطمان، افکار سیاسی فی العراق القديم، ل۱۱۹، نه بیونی له د
طبرستان په د پلورون د مرکز و ښارګوټی، پرونده: د پلورون، له: د پلورون، ل۱۱۹، نه بیونی له د

١٢٠- الفكر النهائي... ١٤٥.

١٣١- ليل في القلعة، بلاد ما بين النهرين، ل. ٦, ١٠, ١٤.

۵- ژیرخان و سهرخان

په که م ره خنه که له م بله ته بگیری ره خنه کونه که په نه ویش: نه گهر راست بڼ
هه موو سهره مینک ناین و نه له فمو هونه ر... ی تاپه تی خزی هه بڼ نه ویش به هوی
باری کومه لایه تی (په تاپه تی به ره م هینن و چینه کان...) که واته مارکسیت به ره می
سهره می خزی تی و نه تها بۆ نه و کله گونجاو بوو (نه وه به مهرجینک که بۆ نه و کله راست
بوڼ که راستیش نه بوو).

مارکس و ټینگلز له بۆچوونه کتیا بۆ (ژیرخان و سهرخان) لایان ده دا، بۆ نمونه
مارکس ره خنه له (پروډون ای نه ره نسی ده گرتو ده ل) که وا بلروډوخی ټلپووری ده ست
به سهر ده ولت دا ده گرتی به لایم دواي له نه له به کی دا بۆ (فون شفاپتره) پشیشی به کی
کرووه سهره ته به کرڼکی حکومه تی پر و سیاو (۱۳۲) ټپای دا ده سه لاتیکی گه وره تری
داوه ته ده ولت به سهر باروډوخی ټلپووری (۱۳۳).

مارکس و ټینگلز ده لڼن که وا نه و پیرو فیکره به ی که له نلو کومه لگادا به ریلاره و زاله
پیرو فیکره ی چینه نه زمانه واکه به، هه روه ها ده لڼن که وا پیرویه و پری شوړشگپه وانی
هه بوو چی شوړشگپه ده لڼت (۱۳۴).

وه کو هه موو که ره ها (مطلق) ده کانی تری مارکسیتیش نه و مارکسیتیه ی
که پروای به ره ها نی په و ده پخته نه ولاره- نه م که په زور به ره ها نی و تروه له کاتیک دا
نمونه ی زور هه ن که له م که په به خرو ده خه نه وه، بۆ نمونه بزووتنه وه ټاپه ی به کی
(مارن لوله ر) که که س نغوانی بلن که وا هه لولاری چینیکی دباری کرلوه هه روه ها پاش
په پدابوولی وه کو په ک له نلو ده ره به گ و جووتیلاردا بلایوه وه، که واته بۆچوونه کی
مارکس و ټینگلز هه موو گت راست نی په و به و ره ها نی په نی په.

پستاش پاسی چه له روویه کی «سهرخان» ده که نه:

۱- ده ولت

لای مارکسیت که چینه کان هه بڼ ده ولت هه به، ده ولتیش رولی چه وساتن و
سهرکوت کردی چینه ژیر ده ست کانی هه به (۱۳۵). نه ناته له کومه لگای سؤشالیست دا
(که سهره نای سهره لانی کومه لگای کومونیسته) ده ولت ی پزلیتار به چینه کانی تر
سهرکوت ده کت.

۱۳۲- که پیره تری نه ماره تی نه له مایا پور پلش په کتلتی نه ماره ته کان نه سالی (۱۸۷۱) د.

۱۳۳- پیرلکه نه مینکام کارل مارکس... ل ۲۶۶-۲۶۷.

۱۳۴- له کتلی (کاپیو لایه ی نه له مانی) پیرلکه: کارل دی، کارل مارکس... ل ۱۰۰.

۱۳۵- (چون لایه یس پرای) سؤشالیست (۱۸۰۹-۱۸۹۵ زینس) ده ولت ی به سترو
به ستره یی کومه لایه تی و به خاره ټپای ی تاپه ته، مارکسیتیش سوو دی و ده رگوتیو له
(پن نه وایی نه له فمو نه دا)، پیرلکه: رود افکر الاشتراکی، ل ۲۰۷ په دیلوم.

(لېنينش) دواى شۇرشي (۱۹۱۷) دېيوت كەوا ئەم نەمانەى دولەت (هەروەها هاتتە كاپەنى كۆمۇنىزىم) پاش دە پان يىست سالى تر وو دەفاتە (۱۳۹۶) كە چى وەك زانراود، دواى ئەم مەوېە دەزگاگانى دولەت قەبەز بوون دەستپان گرت بە سەر گشت لاپەنەكانى ژيانى كۆمەلگول دولەتتىكى (تۆتالپارى) (۱۴۰۸)ى وا دروست بوو كە لەمىزودا نمونەى كەمە.

بە هەر حال واقع دەرى محبت كەوا نە دېكتاتۆرىەق پرولېتارىا بەرپا بوو. نە دولەت لەنلوچوو بەلكو لەجىيال نەمانەى دولەت و لەجىيال دېكتاتۆرىەق چىنى كرىنگار دېكتاتۆرىەق دولەت بەلكو مى حزبى كۆمۇنىست بەلكو لەمەش دېكتاتۆرى تر؛ دېكتاتۆرىەق لېزەنى مەركەزى حزب بەلكو لەمەش خراپتر دېكتاتۆرىەق پەك كەس كە (لېنين) بوو، پاشان (ستالېن).

هەلورى (لېنېنستوف) رەخنەى لەهەلورى (لېنين) دە گەرت و دەپوت لېنين دېكتاتۆرىەق پرولېتارىا دېكتاتۆرىەق «سەروو پرولېتارىا» تېكەل بە پەك دەكەت و پادشاهەق ى رەها (الملكية للطائفة) (۱۹۱۸) دەخاتە كر (۱۹۲۲).

(تۆتسكى) پاش هەروا رەخنەى لەم دېكتاتۆرىەتە گرىتوو و لەلېنستوف خراپتر (۱۹۲۳).. لەمەش هەموو پىش شۇرشي (۱۹۱۷) - بزانە بەر لەوى لېنين دەسەلانى بېتە دەستە - پاش شۇرشي كەش لەسالى (۱۹۱۹) كارپەكى (حزبى) دېيوت كەوا هەموو كاروبلرى حزب (لېزەنى مەركەزى) دەپكەت بەلكو نەنقەت ئەم (لېزەنەپەپەش وجودى ئى بە وەك دەزگاگەكى جەماعى و لەجىيال ئەو: «هەفالى لېنين و هەفالى سەردار» (۱۹۲۳) بەرپا دەفەن لەسەرمەسەلەكانى رۇژاتە ككتەك نىولان خۇپەن قە دەكەن پان لەگەل هەفالى تر (۱۹۲۴).

لېنينش جارەكەن (سالى ۱۹۱۹) ئىتراف بە دېكتاتۆرىەق ئاكە حزب دەكەت و سوور دەپن لەسەرى (۱۹۲۵) لە كۆنگرەى دوازدەى حزىش (سالى ۱۹۲۳) - كە لېنين ئاىدا بە شىار نەبوو - دىسان باسى ئەم دېكتاتۆرىەتە كرا بەلام پاش سالىك (ستالېن) دېيوت كەوا ئەم دېكتاتۆرىەتە «قەى هېچە» و كەوا باس كەردنى لەپەرى كۆنگرەدا «سەهو» بوو (۱۹۲۶).

۱۳۹- قە. م. كانى قورە نەبلاشقە. ل. ۲۳۹.

۱۴۰- تۆتالپارى: دەست گەتەى دەولەت پان رۇژم بە سەر هەموو پورەكانى ژيانى كۆمەلگا و كەكە كەسەكان.

۱۴۱- پادشاهى رەمانى: حوكمى قىزقۇراسى پە كەلپەدا پاشا خۇى بەرەمانى حوكم دەكەت.

۱۴۲- قە. م. كانى قورە نەبلاشقە. ل. ۳۹.

۱۴۳- هەمان سەرجاود. ل. ۴۰.

۱۴۴- هەمان سەرجاود. ل. ۱۹۲.

۱۴۵- هەمان سەرجاود. ل. ۲۲۹-۲۳۰.

به لأم چۆن سه هوويه ك؟! سه هوويه ك كه ميژنه ها كه سي دلپلۆست... جائيز نه و كه سانه ي كه ده پاته وي رووي كۆمۆنيزم سې بگه و بليين كه وا تلوانه كافي كۆمۆنيزم (ستالين اي لادهر به رهاي كردهوون چۆن له و راستي په غۆيان ده شارنه وه كه وا لينين به دهككاتۆريه ته كه ي غۆي ري ي غۆش كرد بۆ دهككاتۆريه ته كه ي ستالين؟ به لي: لينين غۆپنه كه ي رشت و ستالين تا مل غۆي تيا نفوم كرد..!

به لأم پاته ختيك بگه بريينه وه دولوه: سه رچالوه ي دهككاتۆريه كه ماركس و ئينگلز بوو. (پروډۆن) ماركسي به دهككاتۆر زاتپوو و ده پوت كه وا ره قشاري خراب له گه ل هلوړي سۆشپالسته كافي ده كرد (١٩٤٧)، ئەم دهككاتۆريه ش (كه قين له ولي و خۆ به گه وره زاتين و ره خنه ي كۆرانه ي ئوندي چوونه پان) بووه هۆي دوور كه تني هه موو كه س لي ي كه م كه س نه پان (١٩٨١) بريندار كردن خه لكي ترش شپوه به كي ره خنه گرتني ماركس و ئينگلز بوو، ماركسي به رووسه كانيش ئەمه پان لي وەرگرتن و له وان زياتر به كاربان دههين (١٩٩١) ئەهه ش كه ماركسي به كۆن و نوينگان ده ناسين شاره زاي زماني دريژيان و درند پتي پاتين و چاك ده زاتين كه چۆن چه كي ئەوان نه پيا چه ند جيتو ئيكي جووړلوي وه كوا كۆنه په رست بو قسه ي تر لأم بله ته و نه پيا گاته كردنه به پان نه وه ي كه هېچ زاتيلاري به كيان به دهسته وه پان نه نانه ت له فېكره گه ئي خۆشيان (هه له به ته كه م كه سپان نه پان) له به ره وه ش شاهه ي نه وه ن كه چه كي غۆيان له ديان به كار جيتري و گاته به عه لله خه پالاوه كه پان به كرى به پان نه وه ي كه راستي به زاتست و ميژووي و واقسي به كان به كار بپيژين بۆ ئاشكرا كردن فېكره پر خه پاله كه پان.

كه واته به كورن!

- ١- سه رچ لي به په پوهندي هه پان نيزان هه بووي چپه كان و په پيدا بووي ده ولت.
- ٢- دهوله ي به كه ي سۆشپالست و دهوله ته كالي دواي له و به شۆر شپيكي سه رتسه ري ي كړي كاربان په پيدا نه بوون به لكو به هۆي كۆده تلو داگير كردن سه رباري و شۆر شپي تاليني بهوول هاته گابه وه.
- ٣- نه وه دهوله ته ي كه ده پواهه پاش شۆر شپي پرۆلتاريا نه مابه بووه ئەم دپوه زمه پهي كه سه دان ميژن كه س به دهسته وه ده پاتنا لاند.

١٤٧- كۆل، روك الفكر الاشتراكي، ل ٢٠٦.

١٤٨- بۆ دهوونه ي تر پيواله كاتپي (ميجرنگه اي) ماركسي، كاتيل ماركس، ل ١٤٣-١٤٥، ١٥٦، ١٦٤، ٢٣٢، ٢٦٧-٢٦٨.

١٤٩- كۆل، لئار كسيه ولفووسيه، ل ٤١٧.

ب- ٹائین

قسه ی مارکس «ثانی نه فیوئیل گه لانه» ده گریشته وه بۆ ئه و کاتده ی که «فۆیه ریاخی» ببو نه که «مارکسی» (۱۹۵۰) واته بهر له وه ی بگاته ئه و قه ناعه ته ی که ثانی په کیکه له لای نه کاتی (سه رخان او له ژیرخان) وه هه لئه قسولێ مارکسیش له کاتی «فۆیه ریاختی» په کی دا وای پاوه ی بوو که رهخته گرتن له ثانی مهرجی هه موو رهخته په که، واته هه موو رهخته کلن له رهخته ده ست بۆ ده کن.

به لام مارکس له شوته ی که بهی (له فیوون) ده کات ده لڼ که وای ښ نه وای ی لڼی
له لایه که ده ریڼی ښ نه وای ی واقعی په له لایه کی تر ده ریڼی ناره زای په له دزی له م ښ
نه وای په واقعی په (رخته له له له فدی (صاف) ای هینکل - سالی ۱۸۴۴-۱۹۱۶) واته ترک
بڼه وه له (تیشک فقه وه ی ژرخان) واته سه رخان تیشکانه وه ی ژرخانه ..... دواړی
مارکس نه مه ی په لاشکر ای له (سه رها په ادا ووتو ۱۹۲۰).

لای (گمارودی) اش دهر پهن ناره زایی رۆژنکی : لیجایی هه به و (۱۵۳) گمارودی
- که ههشتا مارکی بو - دهان که وایان له هه موو کات و شوێنیکه سهرۆف دوور ناسه و
له کار کردن و عه بهت کردن و (۱۵۴) چه نه ئه و نه به کیش بۆ نه به ده بهتته وه .

لاین به پئی مارکسیت هه لھولای ژرخانه و قه نه لجامیکی باری کۆمه لایه قی به
(به تالیه قی: لئووری و به ره هه هه ننان، لائیش و وه کو هه موو لایه نیک تری ژرخان ده پئ
پاش گۆزانی باری کۆمه لایه قی بگۆزئی (پان راستر ماله به ک پاش گۆزانی باری کۆمه لایه قی
نەک به کسەر) به لام لایینی زۆری و هه به که ماله به کی به کجار زۆر ماله نه وه وه کو
ئاسلام به هودیه ت و نه صرانیه ت و لایینی (بوخی) و (هتوکی) ... هتد. ئەمە بۆ مانەوه، بۆ
به پیاوونی لائیش ئینگلز - پاش مردنی مارکس - که شه سه ننف لایینی کۆن به باری لئووری
نا به سته وه و ده ئی که وای قی پێچه وانه ی ئەمە - واته: به سنی ئەو نایه به به باری
لئووری - (قه به کی به تاله) (ه نایه به کدا بۆ کوزاد شیت- ۱۹۹۰-۱۹۵۰).

ټنگلږ پيش شهو (واټه لهره خټه له ۵۵ دوو رنگ ۱۵۸) دحل کړوا مړوف په يوه ندى نيزوان ماددهو بيرى نه دوزافى لهره شهو شهو پروا به په پدا بروکده کړئ له ش وگيان جيانه وه. له نه نجايش داروا به نه مري گيان درووست بوو، پاشان پروا به هه بوونى شو (۱۵۶۸).

١٥٠- د. محمود محمد راى للتفكير الجدي في الاشتراكية والاسلام، العدد ٢، ١٩٧٨، ص ٩٥.

۱۵۱-پروانہ: کائناتین فکر کارل مارکس، مجلد ۱، ل ۶۶.

١٥٢- ماركس، رأس المال، ج ١، القسم الأول ١-٣-١٠٤.

١٥٢- ر. كازوفسكي، ماركسية القرن العشرين، ١٩٦٦.

۱۵۱- فہ ماں سے رجوارم ل ۱۵۷. ۱۵۵- پرنسٹن: فہ ماں سے رجوارم ل ۱۶۲.

١٥٦- فليكن عدد دوراني لـ ٢٢٢.

نهم بۆچۈنە ئىنگلىز تەنبا قەپە بەلگەى لە سەر ئى پە بەلگە بەيىچە واتەى ئەمە
 ئىچۈنەى عەرەبە گان سەردەمى پىش ئىسلام ھەپە كەبلوھەريان بەنەمرى گىلان نەبوو
 بەلگە نەشىنەستبوو بەلام لەھەمان گەت دا پروايان بەژمارەپەكەت بوو كەبەخوای
 خویشيان دەزاق، بەئى! ئىنگلىز خەبرى ئەو فېكرە ئىلمادەپەى كەلەيشكى دا ھەپە (واتە:
 خوا ئى پەو سەرەتا ماددەپە) ھېچ زانبارى پەكان نالاقە دەست كەزاتسى ئىو گوملى ئى دا
 نەپىو لەجىيان ئەو پەپەلبوونى ئان لە سەر پىناغەى ئەو فېكرەپەى ميشكى
 (كەگرمەنەپە-فرضیەپە) دلمەزرا نەموو، واتە گرمەنەى پىناكرەووە لە سەر پىناغەگرمەنە
 (ظلمات بعضاً فوق بعض)!

ئىنگلىز لەنوسراوى (لودىگ فۇبەرياخ و كۇتايى فىلسەفەى كلاسكى ئەلمان
 -۱۸۸۸) قەپەك و ئوتتۇرە وەكوھى سەردەم بەلام پەپەلبوونى خودلەندەكان
 دەپەستىئەو بەبەرچەستە كەردى ھېزە گان سەروشت، پاشان بەھزى رەوت كەرن
 (تجرىدەو پەو بەخودا پەپەبوو ۱۹۵۷).

بەيىچە واتەى بۆچۈنە گان ئىنگلىز: پەپەلبوونى (فەرە خودلەندەى) ھوای پروا
 بەھەبوونى (پەك خوا).... زىئار لەگەن مېزۇودا گونجولمە بۆچۈنە: لەجىيان لەوھى
 كەلەغىزاقى كۇن دا خەلگە كەبەرەو فېكرەى (پەك خواى) بېچەن ئەمەشا دەكەن
 خودلەندەكان لىق و پىزان لى پەپەبوو، باشترىن ئىچۈنەش زاتىنى ھەندەك پادشا
 بەخودلەندە. لەغىزاقى كۇن داو بەپى زانبارى پەمېزۇوپەكان پادشاى ئەكەدى (نارام
 سېن، ۲۳۹۱-۲۲۵۵) پىش زان، بەئىكەراى خەزى كەردەووە خودلەندە ھەپە
 خودلەندەى خەتتە پىش ناوى خەزى و كەلەى خودلەندەكان كەردە سەر، ئەو پىش
 لە (مېل) ەكەى كەبەپەنەى سەر كەوتى پە سەر گەلى (لولوۋى) پەخود لوللۇپەكان
 كەلەنەچەى سەلەنى و شارەزوردا دەئەن - دىروستى كەردەو.

بەر لەوھش و بەپى پەپەكەركە كەنەك (زاخۇ) دۇزراپووە نارام سېن ناوى ھەر
 خودلەندەكان ناوى لەو شارەى كەمەلەندەى دەھن، پاشان دەئە كەوا لەو خودلەندە
 لولتە خوزاپوون كەنارام سېن ھېتە خودلەندە شارى (ئەكەد ۱۹۸۸).
 نارام سېن دەرگاگەى كەردەو بۆ پادشاى پاش خەزى قەدواى لەنەمەلەى

۱۹۷ ج. ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲

سومەری بە کە ی شاری (ئورادا) - کە بە زنجیرە ی سییه ی ئور ناسراوه - شولگی (٢٠٩٥-٢٠٤٨) خۆی کردە خوڵوەند. دوا ی ئه ویش پلشاکانی دوا ی خۆی پاش نه مانی بنه ماله کە عیراقی پڕوو له پاشای (خۆ به خواوه نندزان) کە هەر به کێکیان شوپنکی بچووکی حوکم ده کرد.

نموونه به کێ ترش په پەلبوو ی خودلو هندی گلننه (الحار)، کە دیاره دروست کراره چونک له سه رده مه کۆنه کانی چه رخی به ردین گلننه نه دۆزرا بووه و دروست نه ده کرا.

له میژووی نوێش دا ده بینین کە وا گۆری شینخه کان بوونه ته مه زارو له زۆر حاله ت دا (شرك) په پدا بووه و هه نلک تابه ی ق ی خوا درلوه به شینخه کان وه کو چاک کردنی نه غۆشو دوا کاردن و پارانه وه ئ ی پان، هه له به ته ئه گه ر مه سه له پته و ی ئیسلام و کاری زانلو بانه گه خوا زانی موسلمان نه بوا به (فره خودلو هندی) ئی لاشکرا په پدا ده بوو. ئه م (فره خودلو هندی به ی) کە ئابنی تر ئ ی نه پل زار بوون وه کو نه صه رانه ت کە په رستی مه سیح دایکی و ئه نه کردنی (النبیس او په رستیان (بانای په رستی ئ ی نه زان).

جایزانی کە وا خه لک - به پنجه وانه ی بۆچوونی ئینگلز - زیاتر له رووت (مجرد) وه به ره و به رجه سه ده چن، واته ئه گه ر له سه رده مێک دا خوا به کین ده په رست کە به رجه سه نه ئ ی ئه و دوا ی به رجه سه ی ده کە ن پان خوا ی تر ی بۆ ده کە نه شه ریک کە به رجه سه ئ ی ئه مه پش هۆ به ک ی په پدا بوونی په رستی هێزه سروشی به به رجه سه کانی وه ک خۆرو مانگو ئه ستیره بوو، هه رو هه په پدا بوونی په رستی ئه و پتانه ی له به رد پان ته خته دروست کرلن. هه له به ته ده کړی مونا له شه ی زۆر بکه ئن و میژوو پرا ئی له ئابنی جۆراو جۆر کە کهر سه ی باشن بۆ ئه و مونا له شه به به لام ئه و نه د به سه بلاین کە وا ئینگلز به مێشکی خۆی بۆ مه سه له ی ئاین چوو وه به لگه به ک ی زانستی و میژووی به ده سه ته وه نه دلو م ئیشتاش ده چینه سه ر تۆمه ئی (ئه فیو ی گه لان) و بزانی ئابا له روی واقعه وه ئه مه راسته.

چه نه نموونه به ک ده پتینه وه له سه ر هه وله کانی یز و شه وه ئابنی به کان بۆ گۆ به ئی کۆمه لگا کە ئه م هه وله گه ن (حه شاشی) دا ناگو ئی، سه ره ناش ئامازه بۆ ئیسلام ده کە ئن کە چۆن گۆرانیکی بنه به ئی به سه ر ئیانی کۆمه لگه تاکه کانی گه لانی رۆژه لات هینلو خه به ئی گه وری موسلمانن له پیناوی دا هه رو هه خه به ئی گه وری موسلمانن له مرۆ کە رۆژه لات و رۆژئاوا ی هه ژانده وه و مۆده ی گۆرانیکی گه وری کۆمه لاه ئی و ده رووی و سیاسی پل بووری ده دات.

له هه ر دوو حاله تیش دا، موسلمان دینی و موسلمان ئه مرۆ، به رگی (سلیه ت ایمان) دا کە ئه و وه بوونه ته مرۆ ئیکی ئیجابی و رویمان کردۆته خه لک ته تیا کوی به کە و هه ولی پیدار کرفنه وه پاتیان داوه. له هه ر دوو حاله تیش دا ئیسلامه کە ئیسلامی ها ک و پوخت و دوور

له خورافهت و بیدعه به و ئیلامینکه که رازی فی به فیکره و بۆچوونی نلمۆ به خۆی تیکه ئی. جگه له ئیسلام ئەمه چه ند نموونه به که له سه ر یزووتنه و ی ئایینی که هه ولی گۆزینی کۆمه لگابان دلوو.

له (به هه میا نا هوس Huss ۱۳۶۱-۱۵۱۵ لای زاین) که چا کخواز (مصلح ایکی ئایینی بوو- شۆرشینکی کۆمه لایه ق و رایباری ی هه لگه ی ساندبوو) ۱۵۹۱، هه روه ها جه نگی جووتیاران له ئە له ماتیا دا به سه ر ژاکه یی تۆماس مونتره (سه ده ی ۱۶) به ره له بوو که مارکس له باره به وه ده ئی که وا یشکه و تووترین پرۆژه ی شۆرشگه یی بوو ئه قلووهراسی سه ده ی نۆزده ی زاینی (۱۶۰). لای مونتره (هلداشیشینی خوا- مملکه الرب) یه یی به له کۆمه لگابه ک که ئاغلو سه هانی و عاوه ییتی ی تابه نی ئی ئا فی به و ده ولت و کۆبه خوێان به سه ر ویزدانی خه لک دا ناسه یتن (۱۶۱).

(گاریژدی) ش بای قه شه ی کلۆلیکی کردووه که له جه نگی گه ره لا (عصابت) له ئە مه یکی خوروو دا به شعلری ده کن و گه وه ی قه شه گزیش رازی ئاین ری ئایان ئی به گری چونکه «له هه ر سالی ک داسه ده زار که س به هزی رستی به وه له ئە مارۆن دا ده رن» (۱۶۲).

جاریکی تر ده گه یینه وه بۆ ئیسلام به لām قه ی کۆمونیسته کان ده هینی وه. (نان مالا کای کۆمونیستی ئە نه نووسی له کۆنگره ی سیه می ئە نترنسیۆنالیزم (۱۹۲۱) ره خنه ی له اینین گرتبوو (اینینش هشتا مایوو) که دزی کۆمه له ی ئیسلامی Pan-Islamic بوو. به ی ئی (مالا کای) ئیلام له جه رگی خه باقی ئە نه وایه ئی دا ده زی واته ئو جه رگی خه باقی یشکه و تخوازو دۆ به له یی یالیزم (۱۶۳). له کۆنگره ی چواره میش دا (۱۹۲۲) ده یوت که وا کۆمه له ی ئیسلامی له (جلوای) به ر به ئە نه نو سیاندا ژماره یه کی زۆری جووتیاری هه ژاری ئی دایه و زیده بۆ بوو له شۆرشگه یی (۱۶۴). پاشان چه ند قه به ک ده کت که سه گه ر موسلماننک بیان (۱۶۵).

(حنی عطفی) ئور کتانی ده یوت که وا «ئایه که مان» ئایینیکی چینه باقی ئی به به لکو له سه رووی چینه باقی و چینه کانه (۱۶۶)، (سولتان گالیف) ش و سبزووی تیزلیک

• ۱۵۹- گاریژدی، مصلح الاشتراکيه الکعب، ل ۲۶۰ و په رازووی ده لکاب.

۱۶۰- گاریژدی، کعبه، ل ۱۰۴-۱۰۵.

۱۶۱- هه مان سه ر چاره، ل ۱۰۵.

۱۶۲- رای لافکر روجیه چاره یی فی الاشتراکيه و اصلاح، هریس د، محمود محمد کولاری، لافکر.

ژماره ۲، ۱۹۸۷، ل ۱۳۰ و په رازووی.

۱۶۳- هرام و دنگل، لافکر سیه کلۆلیکیه...، ل ۶۰.

۱۶۴- هه مان سه ر چاره، ۲۲۷.

۱۶۵- بۆ ئە م قساکه به رواته هه مان سه ر چاره، ل ۳۳۶-۳۳۷.

۱۶۶- هه مان سه ر چاره، ل ۵۲.

دلپه زىڭنى نېئون كۆمۇنىزمو ئىسلام (۱۶۷) (گالېئېف) چەند بلوۋېلېكى ھەببو ۋە ھەم ماركىسى ھەببوۋە پىرواى پى بويىن (الموانەشە كەسى وا ھەر نەبويىن) ۋە كو ئەۋەى كەۋا مەسەلەى (پەكەمىنىتى مەدە) قەپەكى سەر پەمىتافىزىكە پىرواى پەچەسەندى جىلجىباى سۆشبالىزم ھەببوۋە لىۋكەشدا كەرووسەكن چلوۋەئى شۆرشى سۆشبالىسى رۇژلۇبايىن دەكرد ئەۋ دەپوت كەۋا سۆشبالىزم لەرۇژەلاتدا بەرپا دەپن -لەپەر ھەۋارى- رۇژلۇۋاى دەۋلەمەند بەسۆشبالىزم قاپل نالېن (۱۶۸). ھەر واش بوو.

ئەم پىروبلوۋەتەش بەلگەن كەچەند جىلوۋاى ھەپە تىۋان پىرى ماركىسى پەكى (مەزھەبى) ماركىسى پەك كەكروۋەپە بەرەپەر بە ۋەئەپونى گەلان.

بىلشتراتىن كەۋا دوژمەلەپى ماركسەت و سۆشبالىزم بەگشتى بۇ ئاين دەگەپاتەۋە بۇ ھۇپەكى سىلى چۈنكە زىتار (الموضوية) Anarchism (۱۶۹) ۋە (پەقۇپەق كۆمارى فەرەنسى -الطوية المهورية (۱۷۰) بەپىن بلوۋە ناسرەبون. ئەگىنا چ كۆمۇنىست و چ سۆشبالىست كان بەزۇرى پىن بلوۋە نەبويىن (پىن بلوۋەرى بەۋاتى ئىنكارى كرىف ھەببونى خۇا ئەگىنا ئەۋ بلوۋەرى ئەۋان ئەپا بەنلو بلوۋەر) چۈنكە لەلاپەك پىروبلوۋەرى (سۆشبالىزى مەسچى) ھەببوۋە، كەسەرانى پىرى بويىن لەلانېئى Lamennais ۋە فەرەنسى (۱۷۸۲-۱۸۵۴) -ھەرچەندە خۇى بەسۆشبالىست نەدزانى- بوشى Bushez (۱۷۹۱-۱۸۶۵) ۋە ھەروا فەرەنسى و لەلدزو Ludlow (۱۸۶۱-۱۹۱۱) ۋە مۇزىس Maurice (۱۸۰۵-۱۸۷۲) ۋە پەرىتالى.... ھىتدا (۱۷۱) تەنەت (كان) -كەلەسەرەتادا لەفەرەنسادا نلوى كۆمۇنىزم لىبلوۋەرەكانى ئەۋ زەلبو- (۱۷۲) كاپرەپەكى ئاپىندلر بووۋ پاتگەۋازى گەپاتەۋە بۇ ئىۋونەى مەسچ و كۆمۇنىزى مەسچى بە كۆنەكانى (ۋالە: ئىلى

۱۶۷- ھەمان سەپچاۋە ل ۲۳۶، ۲۳۷.

۱۶۸- پۇلەۋالە ۋە قەسى ئىرى گەئىتەپ پىروۋالە: د. ئىبراھىم قىطماۋى، الاكساد الاسلامى... ل ۱۸۷-۱۸۸. (گالېئېف) ئەپۇتەى مەركەزى خۇپى شىۋەسى روس لەكۆكردەى سالى (۱۹۲۳) كەدركا لەپەر ئەم پىروۋالەپاتەى.

۱۶۹- پارەپۇكە دىن ھەمور دەسەئۇكە دەۋەسكەن، ھەئەكە (الموضوي) كۆمۇنىست بوون. ئەۋالە ش كە (الموضوي) ئاۋدەلر (پەكەۋالەى) كۆمۇنىستىكىنى پى روس و (پىروۋالەى) فەرەنسى (لەمپىھان گراپە پىر پادەم ئەپۇر).

۱۷۰- پەقۇپى پەكان پاراچىكى كۆمارىى فەرەنسى ئولتەروۋ زىدەپۇ بوون ماۋەى ھۆكەمەن (۱۷۹۳-۱۷۹۴) پەماۋەى ئۆلەند ئاسرلوم.

۱۷۱- پۇلەۋالە پىروۋالە: كۆن. روك الفكر الاشتراكى. بە ۲۵، ۱۸، ۱۶ ھەپەرەھا: لىلاركسە

۱۷۲- روك الفكر الاشتراكى، ل ۲۱-۲۰ ۋە ۱۱۹.

سادەى ئەندىمانى كۆپىيىپ بەكم (بىلۈدە كىرەت ۱۱۷۳).

ئەمە تەلەۋەپەك مەلۇمە بەلام پەلما (لېۋى سىنازەمە) لەسالى (۱۸۷۸) تا فەرمانى دەركىد كەسۋىيالىزىم كۆمۇنىزىم دۇ بەنە صىرائىتە بۇزە دەپوۋە ھەر نە صىرائى بەكى سەر بە كۆپىيى رۇما حىشاى لەسۋىيالىزىم پەكرىدەپە. لەمە شەۋە بىزۋەشەۋە سۋىيالىستى بەتەۋلۋى بەكى گىرت لەگەن دۆۋىنەپەكى كىرەت ئاين (۱۱۷۴).

كەۋەكە دۆۋىنەپەكى كۆمۇنىزىم بۇ ئاين (پەن رەستىر بۇيىن: دۆۋىنەپەكى ئاينى كۆمۇنىست بۇ ئاينە كالى ترا) ھۇزە كى سىياسى ھەپوۋ نەك زەتسى ئۆرەش دا قەي (سولتەن گالىف) دەپتەنەۋە كەدەن كەۋا ھىچ پەپەۋەنەپەك ئاينە لەتپولەن مەدەپەت و سۋىيالىزىم دە (۱۱۷۵).

چەنەپەش پىكەۋە بەستى كۆمۇنىزىم و سۋىيالىزىم لەگەن نە صىرائىتە پەن لىسلام كارىكى پىكەرىيە، بەھەمان شۇۋە پىكەۋە لىكانەپە مەدەپەت و سۋىيالىزىم پەنە كىرەنە. مۇۋە دە تولان بلى مۇسلىم و كۆمۇنىزىم (بەلام بەم شۇۋە پەنە گەرىيە كى سەفەت دەكەت و لىسلام دەردەچىن) ھەرۋەھا دەشتولان بلى مەن بىن بىلۈپەم و لەھەمان كاتنا كۆمۇنىزىم لەم بارەش دا دىسەن پەنە گەرىيە كى سەفەت دەكەت.

كەۋەكە ۋەكە ۋەنەن ھەلۋىسى ماركسەت لەتەن (ئەم جەلەش دەتەن: ھەلۋىسى ئاينى ماركسى لەتەنە كالى ترا) ھەلۋىستەكە لەتەنەلە سىياسى بەنەك زەتسى.

چ- ئاكار (الاخلاق)

لاى ماركسەت: ۱- ئەو ئاكارى كەلە كۆمەلگەن بەرەلۋە بىتەپە لە ئاكارى چىنى دەسەلەنار. ۲- ھەر چىنكىش ئاكارى ئاينەپە خۇزى ھەپە. ۳- ئاكارىش نىسەپە ۋەتە بەپەنى سەردەم دەگۇرە.

ئەگەر نەختەك لەمە ۋەدەپەن بۇمان دەردەكەۋى كەۋا راي بەكم لەگەن راي دۋەدە ناگۇلچى، چۈنكە ئەگەر ھەر چىنكىش ئاكارى خۇزەپەن ۋەشەپەنە بۇلشەپەن ئاكارى ئاينەپە خۇزى ھەپەن كەچىلەپەن لە ئاكارى بۇزجۋەتە كەۋەتە لەكۆمەلگەن دۋە جۋر ئاكارمان ھەپە، لەپەر ئەۋەش كە بۇلشەپەن زۇرەپەن كۆمەلگەن (پەن لەدۋەپەن دەپتە زۇرەپەن) كەۋەتە ئاكارى ئەو دەپەن ئاكارە بەرەلۋە كەپەن نەك ئاكارى چىنى دەسەلەنار.. ھەمان شىش بەسەر ئاكارى جۋتەپەرە كالى كۆمەلگەن دەردەپەگى و كۆپەكە كالى كۆمەلگەن كۆپەلەپەن دا دەچەسەن، بەم شۇۋە دۋە بۇچۋەنە كى (۱) ۋە (۲) سەردەۋە دۇ بەپە كەن. ھۇزى بۇچۋەنە (۲) گەپەنەۋە كۆتەرەنە ھەمۋە لاپەنكى ئاينە بۇ لاپەنى

۱۱۷۲- ھەمان سەپەرەپە ۱۲۴.

۱۱۷۱- بېۋەكە، كۆلەن لىكەسە ۋەلەۋەشەپە، ل ۲۰۱۱ بەدۋەد.

۱۱۷۰- لىكەسەپە لىكەسەپە، لىكەسەپە لىكەسەپە، ل ۱۸۷.

کرنگار هاتېون بهرهمی له و سرده من، که واته بژچنی له و هموو چپاولزی په له نټوان
له و فیکره سؤشالېسته نه یوه؟ لایا باری کزسه لایه یی (په تاپه یی لایوری) په ک بار
نه یوو؟

۲- جگه له فیکره سؤشالېسته کان فیکره یی نه ته وایه یی زور گه ش یی س نډېوو په لگو
لر اسستی دا سده یی نژده په سرده می نه ته وایه یی ناسراوو، له م فیکره ش هه لولولای باری
چپاڼه یی نه یوو په لگو هه لولولای وه زغنیکی نه ته وایه یی یوو په تاپه یی له له ماتیا که یی
یوو له زماره په ک له ماره ت که په کیان نه گرتیوو.

۳- نه گه ر ده له فاش ښاخه په کی چپاڼه یی هه یی لیر چ پټوست ده کت بانگه شه
بژ فیکره یی مارکی له کورستان دا (که فیکره یی چپنی کرنگاره) بکری له کتک دا چپنی
کرنگار چپنیکی کزو لاوازه؟ لایا نه مه باز دان یی په به سر په یوه نندی نټوان (لیرخان کو
(سرخان) که مارکېت پلوه یی پټ په یی! نه مه ش نه ک ته نیا له کورستان په لگو فیکره یی
مارکی له نانو روزه لات دا ماوه په ک بلای یوه ووه، له و روزه لایه یی که چپنی کرنگاری
نه گه ر وه ک هی کورستان ش نه یی له و نه غنیک له و گه وړه تره، نه مه ش په لگه په له سر
نه و یی که مارکېت په پنجه وانه یی په یوه نندی نټوان (لیرخان کو) (سرخان) بلای یوو و
په م شپوه په په یوه نندی په که په وړه هاپی په یی په که مارکېت بژ ده چپنی (۱۷۷).

هر له بهریی له له فوه ټنگلر ده یی که و له له فدی په که م (واژه: له له فدی
هره کوڼ، له له فدی په کی مادی یوو، پشان له له فدی لایه یی (مثالی) له می نه یی کرد،
له کوڼاش دا له له فدی مادی یی نوی له م له له فدی (مثالی) می نه یی کرد (۱۷۸).

په له هموو شپکیش ده لاین: هیچ په لگه په کی میزوی یی یی په له سر له و یی که و
په که م له له فدی په کی مادی یوو په لگو نه گه ر بگه پلینه ووه بژ چپنیکی په
پدایووی لاین لای ټنگلر ده پینین که و سره لای په پدایووی لاین په پدایوونکی مادی
نه یوو، ټنگلریش دوو بژچووی هه په بژ دوو شتی نیک له په ک. هژ که شی زاتر لوم لاین
«شپکی خړلپه» بژ په ده یی مادی نه یی، په لوم له له فدی «شپکی باشه» بژ په ده یی په که م
له له فدی مادی یوو یی!

که واته «گومل» (واژه: یی په لگه یی یی له بهریی له له فدی په که م که گولپه
مادی یوو) چوو په پان «لاره زوو» - که له له فدی باشه و لاین خړلپه - له م دوانه وایان
له ټنگلر کرد که به دوو جزر بیریکته ووه په یی له و یی هه ست په خوی بکت.

۱۷۷- ره تکه هه دیک مارکی پلټن: مارکی په ت تپه نه کانی تری غه یی لایوری و چپاڼه یی یی
په ره م ملټان ره چاوه ده کت: ټپه ش ده پلټن: په یی د چاره ره چاوی بکت، په لوم د هه له که له م
ره چاوی بکت ش یی ده (پنه مای په که م) پان (پنه فدی که) هه ره په هه شته و نه گه ر (شتی تر) هه پنه لورا
(شتی په که م) هه په، نه ره ش لایوری و چپاڼه یی یی... هت.

۱۷۸- ټنگلر، ضد موهن، ۲۳۲.

ټنگلز هر لسه رڼه ده که وخته چلوه به لام هښتا ماوه ق نهای دا نوم ی! وتمان
هیچ به لکه به کی زانستی بی به لسه رڼه ده کی که له له ده ی به کم له له ده به کی مادی
بروو له له نه رای ټنگلز خزه ق به لام هښتا ماوه ده رسین: کی ده لی له له ده ی
مادی ی نوی له له ده ی (مثالی) نه کی کرد؟ ټنگلز هڅه زی کردوه شتی ولېن به لام
واقع به دروی ده خاته وو له و نه له له ده ی جزر لوجزی (مثالی) هڅه نه وو نه
له له ده ی مادی بی به خړ له گه ر مبه سنی له نه کی هڅه نه کردوه ی، واته
مادی به ت مثالی بی هڅه نه کردوه له وا له به کی و توه که له له ده ی خزی دروی
هڅه نه (۱۷۹).

له مبه سهرت به لایه بی (له له ده)، بی گومان لایه نه کالی تر وه کو (پاساو) هونه را
له و باشترین و وه کو راهیتان بڅ خړنه ران جن ده هیلن.

چوارم- «د بایلیک ټیک ټی» ی مادی له یه تی میژووی

پاش له وه ی له به شی سن به م دا زانپان که وا لیدم ای له وه ی که مادی به بی میژووی
نه فسیلکی زانستی به بڅ کومه لگو میژوو لیدم به کی بی بنافه به واته مادی به بی میژووی
«زانستی» بی به و پاش له وه ی زانپان که وا له ناو خودی خزی دا نابیکه ده مېښته وه ی زانپان
که لایا مادی به بی میژووی به راستی «د بایلیک ټیک ټی» له مبه ش وه که باسی مادی به بی
د بایلیک ټیک که سهرتا سه لماندن که وا باوه لیک زانستی بی به، پاشان سه لماندن
که د بایلیک ټیک بی به.

هه له به نه به سانه که ی زانپان که وا مادی به بی د بایلیک ټیک و مادی به بی میژووی زانستی
نېن بڅ له وه ی که هڅه نه بی به که پان دریکه و بی به لام ټیمه هه ول ده ده پان له وه ش
به لمانپان که وا هڅه نه د بایلیک ټیک نېن له وه ش به مبه سنی زیات روون کردنه وه ی له و
راستی به ی که وا فیکری جاهیل له ناو خودی خزی دا نابیکه که وا له و شته ی
که لیدم پان ده کات بڅ خزی جگه له وه ی راست نېن هڅه نه له خزی دا به دی ناپان.

۱- به شی زوی له و چالاکی پانه ی که مارکېت: پاشان ده کات د بایلیک ټیک نېن
به لگو شپوه هیل (خطی) واته (۱) ده پته هڅ بڅ (ب) نه مېښان هڅ بڅ (ج)... هڅه
به لام د بایلیک ټیک وانی به، بڅ نمونه کاری به ره م هیلان له سر دروستکردنی هڅی مروف و
هڅی کومه لایه ق... له مبه ش د بایلیک ټیک بی به.. جا بڅ له وه ی مارکېت تام و بڅ به کی
د بایلیک ټیک بدته چالاکی کی وا ده لی که وا نه م دوو شته کار له به کتر ده که نه... به لام له مبه
سوودی بی به چونکه نه گه ر له مارکېت برسین: هڅه هه لولوی چی به؟ ده لی:
هه لولوی به ره م هڅه نه... که واته هه ر ده بی (۱) هه بی و (ب) به دوی دا هاتنی
که نه مبه ش به یوه نېکی شپوه هیل (خطی) نه ک د بایلیک ټیک.

۱۷۹- نه م ره خله په مان بیخاغ بی به له له له ده ی (مثالی) چونکه له ره ش وه کو له له ده ی
مادی گومایس به.

بەھەمەن شىۋەش بۇ بىلومىنىكى تى سار كىسەت ئەۋەش: گۇۋاھى ھىزە گافى
بەرھەم ھىنان گۇۋاھى پەيۋەندى پە گافى بەرھەم ھىنانى پە ھۋاۋە پە. كە ئەمەش پەيۋەندىكى
شىۋە ھىلە نەك دىئالېكتىكى.

دىئان بۇ پەيۋەندى تىۋان (ۋىزىر خان) (سەر خان) كە پە كەمىل ھۋە ھىلە دەست
نىشان دەكتە پەيۋەندە كە پەن دىئالېكتىكى نى پە.

۶- لەمىللاھى چەنە كەن دا دەپۋابە بە پەنى قەلساسى پە كەمى دىئالېكتىكى
دەرە بە گەپەنى پە پەنا نە ھۋاۋابە بەلكو كۆپە كەن شىۋاۋىكى تەپان پەنك بىئەلە چۈنكە
كۆپە كەن ۋە خەۋەنە كەپان ھۋە چىنى دۇ بە پەك ھۋەن بە پەنى دىئالېكتىكى دەپۋابە دۇلك
سەرىكە ۋەتەلە كە كۆپە كەن. بەلام دەپىنەن پاش كۆپەلەپەنى دەرە بە گەپەنى بەر ھۋاۋە، ھەمەن
شىش بۇ دەرە بە گەپەنى: دەپۋابە دۇە كە تى ر ۋاتە جۋاۋەلە كەن سەرىكە ۋەتەلە شىۋاۋىكىلەن
پەنك بىئەلە كەچى شىۋاۋى سەرىكە ۋەتەلە پە پەنا ھۋە. بۇ جەلرى سەن پەمىش دىئالېكتىكى پە كى
دە كە ۋەنى لەمىللاھى ئەۋە كىرگەن زاقىن بە سەر سەرىكە ۋەتەلەن دا دەپىنەن حەزىنەك
رەنگە كۆمۈنەنمە خۇش دەكتە (ھەرچەندە خۇش نە كەدو كۆمۈنەنمە ھەر نەھەتەدى)
كە دەستە پە كى ۋەلە كەمە ھەلۋەلە پە نەك رەتقىن ئەمەمۇ جەمەۋە كەتەرە كە.

سەلەت پە كۆمەلگەي خەپەلى كۆمۈنەنستە ئەۋە (تاقىش ۋە دۇبەلە پەنى لەننەن
چەنە كەن دا ھەمەۋە (ۋەك پەشتەر بىلەن كەد) ئەۋە كۆمەلگەي خەپەلى پەنا نەمىنەن كە ۋاتە
دىئالېكتىكى دەمەنى بەلام بۇ ئەۋە ئەۋە دىئالېكتىكى نەمەن پەننەن (ھىلە شەرىئەتى) دۇزەۋە
گۋابە (تاقىش) ھەر دەمىتەت بەلام نالۇۋەتەن ۋە نەنە ھۇى شەپرو ناكۆكى!

کوتایى

پاش ئەم رەخنە کورتەى مارکسبەت ژمارە بەک راستباز بۆ دەركەوت کە ھەر
استى بە کيان لایە کى مارکسبەت دەروو غېنى.

۱- مارکسبەت لەسەردەمىڤا پەيدا بوو کە چەند فەلسەفە بە کى بەخۆیە وە دىبوو
کە ئىدىيەى (شولەيت) پەيدا دە کرد گواپە ھەموو لایەنىکى ژيان دە گرێتە وە، مارکسبەتیش
وېستى لەوان کە مېتر نە پەيدا وېستى لایەنى سروشت و کۆمەلگاو مېژوو و دواړو... ھتە،
بگرێتە وە بەلام وەك پېنجان لە ھەر یوازىڤا تا مل نولسى ھەلە دەنوو وە لایەنە ټاک
ناکە کافى ژيان دا پە کى دە کەوت چ جاي ھەموو لایەنىکى ژيان بگرێتە وە.

۲- مارکسبەت چەند شتىکى ناپړىکى لەخوێ کۆکرد وە، جا فیکرى جەلپى خوێ
لەخوێ دا ناپړىکە ئېتر ئە گەر شتى ناپړىک کۆمەلگە وە دە پە جى ی ل دە رچى؟ ئە بەر
ئە وەش مارکسبەت پە بوو لەتلقض ناپړىکى و ھەر شتىکى دزى ئە وەى تر و بە دروێ
دەخاڤە وە وەك چوڤ لە رەخنە کە دا پېنجان.

۳- بەلام لە گە ل ئە وە شدا مارکسبەت ئىدىيەى گە وەرە گە وەرە دە کات: ھەر ئە و
نە فېرى زانستى مېژوو و جولەى کۆمەلگاو سروشتى زىندوو و مردوو دە کات، دواړو بۆ
کۆمەلگاو خەپالى پە کەى ئە وە، ھەموو لایەنىکى گە وەر و ژيان دە گرێتە وە، فیکرە بە کى
پېشکە و تەواو، .... ھتە.

خۆ ئە گەر ئاڤېنک بواپە لە لایەن خواوە پەتاپە ئە وە پتوانى ئە م ئىدىيە پەتە پکات چوڤ
دە مانووت سەرچاوەى ئە وە ئاڤە خواپە کە فەد ھەلە لى ئە ناوە شتە وە بەلام ئە م ئىدىيە
گە وەرە کە لە فیکرېکى پە شەرى پە وە شتە وە پە سن وە کو بە لگە لەسەر ناپوونى ئە وە
فیکرە پە.

۴- لەمە پەتافى ھەمە لېش دا مارکسبەت فە شەلى خوێ سە مانە چوڤ ئە وە پتوانى بۆ
ماوہى سە دە پە ک بەرگە بگرێ و بە شى ھەرە زوړى دە وە ئە کافى ھەرە سېان ھتە پە کښت
لە و ھېزانەى کە دزى وە ستان چى کړىگار بوو، پە ر ئە وەش فە شەلى خوێ پە وە سە مانە
- کە وەك پېشتر باسان کردو سە دان جەر و تراوہ- شۆرښ کە بە پېچە وائەى پېشېنى پە کافى
مارکس لە روسيە دا پە رپا بوو کە چى بۆر جولزى و چى کړىگار تپاى دا لاوتر بوو، پاشان
لە رۆژە لات دا کە دە وتاتېن پېشېن دوو چى کە تپاښ دا و جوفىکى واپان نە بوو.. وائە
مارکس پە کافى رېځپاڼە کى تران گرتە پە ر بۆ پە رپا کړف شۆرښ کاتېن.

جەقە مرؤش حزبە کۆمۇنېستە کافى ئە وە روپاى رۆژە لات ھەول دە دەن لە رېځپاڼە
دېموکراسيە وە جارېکى تر بچنە وە پېشە وە سوود وە رېگرن لە فە شەلى سەرماپە دارى کە بۆ
ولائە کە پان ھاتوو.

۵- ئە ئېلمېنکى مارکسبەت ئە وە بوو کە نە وە پە کى دزفە پە وەرە دەر کرا کە سل لەخوېن

رشتن نه کاته وه کاتیک که ده سه لاتی له ده ست دا ینه بن گومان که م که سیان نه بی که به رهبر فیکره ی تر کر لون پان کالی خوی پره روه ده په کی لهنی پان هه بووه و جینوی هه بووه له دل و دروونان، بلشتین به لگه ش کاتی لین و ستاینه که ملیزه ها که س کوزران له پشوی سه پاتنی کۆمۆنیزم (۱۹۸۰) هه روه ها تلوانه کانی (چین) که به شیکي هه ره زوری تاته مرؤ لشکرا نه کراون به لام بۆنیان دیت به تابه تیش تلوانه کانی سه رده می به تلو «شورشی رۆشنیری» که چینی ئه مرؤ خوی نه فرقی ل دکت.. هه روه ها تلوانه کانی (اخیر) سووره کان له که میزدیو پاشان تلوانه کانی قیام هه ره له که میزدیا، تلوانه کانی رژیمه کۆنه کانی ئه وره یای رۆژه لات.. هند.

لەوێش ناچێن تاقە مرۆ حوکیکی دێندە ی وەك حوکی كۆمۆنیست لەمێژوودا
 قەرزە (١٩١٨) هۆكەشی وەك وتمان پەرورەدەپە كە بناخە كە ی ئێ پەرورەپە.. كایرێ ئێ
 پەرورەپە كە پەرورەپە بەرۆژك نە ئێ كە تەبایدا موحسەبە دەكرێ ئێ دەپرسێتە وە سێ
 لەتوان ناكات بەلام دێندە تەبێن ئاوانبار ئەو ئێ پەرورەپە كە نەك هەر پەرورەپە بەرۆژی
 موحسەبە كردن نە ئێ بەلگە هەرورەها لە سەر رێ و قەین و دوژمنایەتی هەموو كە سێك
 پەرورەدە بكرێ و دوژمنایەتی ئێن (لانی خوا) خاڵێك سەرەكی ی پەرورەپە كە ی ئێ..
 ماركس سالی (١٨٤٩) كاتێك بە نووسین هێرش دەباتە سەر حكومەت ئەمە
 دەنووسێ: كاتێك نۆزە ی ئێمە دێت هیچ عوززێك بۆ تەرۆر (ئێرەب) ی عۆزمان
 نەهێشتە (١٩٢٠).

نۆۋە كە ماركس و ئېنگېلز بۇون، (ئىبن نۇ) (ستالېن) ھېش چەندەلەن و كىرەتە درە خېتىكى
گە وورە باغە كەلەن گە وورە كىرە بە چەكە كالى تەش دەستېلەن كىرە بە باغە دروست كىرە...
چۇن باغەتە و چۇن درە خېتىكى؟

پلنسی قین و درندانی و درو و درو فهایزی... به لام پلنسی وا زوو غوی غوی دسوتنی.
 چو طفل کله عیقه کشجوة عیقه اجنتت من فوق الارضی مالها من قرارک ابراهیم ۳۱.
 نمونده وش به کی پیش وده کو دره ختنکی پس وابه که لره گدا هه لکه ندراره و
 جمن به غوی ناگره.

[illegible]

١٨٢- مولانا طارقہ کارل مارکس... ١٥٦.

سه رچاوه كان

- ١- كارل ماركس، راس المال، نقد الاقتصاد السياسي، جزء ١ قسم ١، ت. محمد عيتاني، بيروت، سنة؟
- ٢- كارل ماركس، يؤس الفلسفة، ت. اندريه يازجي، ط٢، ١٩٦٧.
- ٣- فريدريك انجلز ضد دوهرنغ، القسم الاول، الفلسفة، ت. دلود صانغ، ١٩٥٤.
- ٤- فريدريك انجلز نصوص مختارة، اختيار وتعليق: جان كانابا، ت. وصفي البني، دمشق، ١٩٧٢.
- ٥- ج. بليخانوف، تطور النظرية الواحدة الى التاريخ، ت. محمد مستجير مصطفى، ط٢ بيروت، ١٩٧٥.
- ٦- ج. بليخانوف، نقد نقادنا، ردود على منتقدي النظرية المادية التاريخية في تطور المجتمعات، ت. جورج طرابيشي، ط١، بيروت، ١٩٧٩.
- ٧- ج. بليخانوف، القضايا الاساسية في الماركسية، ت. حنا عبود، سنة؟
- ٨- ج. بليخانوف، فلسفة التاريخ - المفهوم المادي للتاريخ، ت؟، سنة ؟.
- ٩- ليون تروتسكي، الثورة المفدورة، نقد التجربة الستالينية، ت. رفيق سامر، ط٢، بيروت، ١٩٨٠.
- ١٠- د. قياص فرح، تطور الفكر الماركسي، عرض ونقد، ط٦، بيروت، ١٩٨١.
- ١١- ر. جارودي، منطلق الاشتراكية الكبرى، ت. نوقان قرقوط، ط٢، ١٩٧٨.
- ١٢- ر. جارودي، ماركية القرن العشرين، ت. نزيه الحكيم، ط٢، بيروت، ١٩٧٢.
- ١٣- ر. جارودي، ب- تشاغلين، الروح الحزبية في الفلسفة والعلوم، ت. نخبه من الاساتذة، بيروت، ١٩٥٩.
- ١٤- ر. جارودي، البديل، ت. جورج طرابيشي، بيروت، ١٩٧٢.
- ١٥- ر. جارودي، كارل ماركس، ت. جورج طرابيشي، بيروت، ١٩٧٠.
- ١٦- جان- ايف كالفين، فكر كارل ماركس، ت. سهيل ابريس، بيروت، ١٩٦٠/٢، ج١/٢، ١٩٦٠.
- ١٧- ارنست فيشر، هكذا تكلم ماركس حقا، ت. محمد عتياني، ١٩٧٣.
- ١٨- نخبه من العلماء والاكاديميين السوفييتيين، الموسوعة الفلسفية، ت. سمير كوم، ط٥، بيروت، ١٩٨٠.
- ١٩- جان سوريه كانال واخرون، حول نمط الانتاج الاسيوي، ت. جورج طرابيشي، ط٢، بيروت، ١٩٧٨.
- ٢٠- فرانز موهنغ، كارل ماركس تاريخ حياته (ونضاله)، ت. خليل الهندي،

بعوث. ١٩٧٢.

٢٦- هنري لوفيفر، الازمة الماركسية الراهنة، ت. البير منصور وأحمد الزين.

١٩٦١.

٢٧- ف. بودوستنيكوف، أ. ياخوت، عرض موجز للمادية الجدلية الثنائية، دار

التقدم، موسكو، ١٩٧٠.

٢٨- ليد. الماناسيف، أسس الفلسفة الماركسية، ت. عبدالرزاق الصافي، بغداد،

١٩٧٦.

٢٩- د. قباري محمد اسماعيل، علم الانسان، الاسكندرية، ١٩٧٣.

٣٠- ج. د. ه. كول، تاريخ الفكر الاشتراكي، الجزء الاول، رواد الفكر الاشتراكي

(١٧٨٩-١٨٥٠)، ت. منير البعلبكي، ط٢، بيروت، ١٩٧٨.

٣١- ج. د. ه. كول، تاريخ الفكر الاشتراكي، الجزء الثاني، الماركسية والوضعية،

(١٨٥٠-١٩٨٠)، ت. عبدالكريم احمد، القاهرة، سنة؟

٣٢- محمود امين العالم، ماركيز أو فلسفة الطريق المسدود، بيروت، ١٩٧٢.

٣٣- ريمون ارون، صراع الطبقات، ت. عبدالحميد الكاتب، بيروت، ١٩٦٥.

٣٤- ادريش كيرنويل، عصر البنيوية من ليفي شتراوس الى فوكو، ت. جابر

عصفور، بغداد، ١٩٨٥.

٣٥- د. ابراهيم الطحاوي، الاقتصاد الاسلامي مذهباً ونظاماً دراسة مقارنة، ج٢،

القاهرة، ١٩٧٤.

٣٦- شمس الدين لق بلوت، داروين ونظرية التطور، ت. اورخان محمد علي

١٩٨٤، (ودرگينيان كوردي به كه شي: نايا راسته تيوري داروين هه ره مي هينا،

ودرگينيان: سالار احمد فتح، ١٩٨٦).

٣٧- ميلوفان دجيلاس، مجتمع غير كامل، الشيوعية المتفككة، ت٩، سنة؟.

٣٨- جان بول سارتر، المادية والثورة، ت٩، بيروت، ١٩٨٠.

٣٩- د. امام عبدالفتاح امام، خرافة الجدل في الطبيعة، مجلة الفصول الاربعة

(ليبيا) سنة؟، عدد ٧، ١٩٧٩.

٤٠- امام عبدالفتاح امام، المنهج الجدلي عند هيجل، دار المعارف، مصر، ١٩٦٩.

٤١- د. زكريا ابراهيم، هيجل أو المثالية المطلقة، ج١، ١٩٧٠ (٥).

٤٢- سانتياغو كاريللو (المسكراتير العام للحزب الشيوعي الاسباني)،

الاروشيووية والدولة، ت.د. سعاد محمد خضر، منشورات دار الثقافة، بغداد،

١٩٧٨.

٤٣- ا.م. كار، ثورة قبلاشة، المجلد الاول، (١٩١٧-١٩٢٣) ت٩ سنة؟

٣٩- ستیورانت شرام، هیلین کلیر، دنکوس، المارکسیه الینینیه امام مشاکل الثوره فی العالم غیر الاوروبی، (ناوی له سمل: مارکسیه وناسیا ١٨٥٣-١٩٦٤) ٩، بیروت، ١٩٧٠.

٤٠- د. عبدالرضا قطعان، الفكر الماركسي في العراق القديم، دار الرشيد، بغداد، ١٩٨١.

٤١- لیو اوپنهایم، بلاد ما بین النهرین، د. سعدي فیحي عبدالرزاق، بغداد، ١٩٨٧.

٤٢- جماعة من علماء الآثار السوفيتین، العراق القديم، دراسة تحليلية لحواله الاقتصادية والاجتماعية، د. سليم طه التكريتي، ط٢، بغداد، ١٩٨٦.

٤٣- مجلة الثقافة بغداد، الاعداد ١٩٧٨/٢ + ١٩٧٨/٣ + ١٩٧٨/٦.

٤٤- بونیفاتی کیدروف، الجدل ونفس الماركسية، د. عباس مرقي، مجلة دراسات عربية، بیروت، العدد ١٢، ت ١٩٧٤/١.

٤٥- ابرین کوخ، اراء فلسفية فی لزما العصر (١٩٥٩) د. محمود محمود، القاهرة، ١٩٦٣.

٤٦- هیرت مارکیون، العقل والثورة، میجل ونشاة النظرية الاجتماعية، (١٩٦٠) د. د. فؤاد زکریا، ١٩٧٠.

٤٧- نخبة من العلماء، کیمياء الحياة ولغزها، د. د. محمد محمود عبدالقادر و د. الفونس یحیی، ١٩٦٢.

٤٨- د. احمد سید النولوی، التركيب الدقیق للذرة وعلاقة ذلك بنشاطها الکیمیائی والطبیعی، ج ١، ١٩٦٠.

٤٩- مجلة الف یام، بغداد، العدد ١٠٢٤، ١٩٨٩/٥/١١.

٥٠- مجلة سومس بغداد، المجلد ٣٢، ١٩٧٦.

51- M.E. Omelyanovsky, *Dialectics in Modern Physics*, Progress Publishers, Moscow (1977), Eng. Transl. 1979.

52- F.Nicolon, in, *World Marxist Review*, vol. 2, no.4, 1959.

53- N. Mondet, *Journal des Economistes*, 15 nov., 1926.

54- Karl Mannheim, *Ideology and Utopia, An Introduction to the Sociology of Knowledge*, (1936), London, 1968.

(١٠) سهراچاوهی ترش هه ن لهباری فهنه دی اهنگل لهوه که لهبرهش نووسه کهدا

به کارمن هتاوان و لێره دا له مان نووسبون.

